

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Standardy funkcjonowania Warsztatów Terapii Zajęciowej

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Oprac. zespół ekspertów w składzie: Anna Rąbel, Inga Mikee, Aleksandra Gierej, Irena Wolińska, Andrzej Michalski, Kamila Włodarska, Ewa Wójcik, Małgorzata Mądry, Magdalena Józefczak, Maja Olędzka, Łukasz Pisarski, Przemysław Momot, Karol Pawlak

Współpraca: Krzysztof Czechowski, Aleksandra Kowalska, Anna Skupień, Beata Góral

Opracowanie zostało przygotowane w ramach projektu:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych”
przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

we współpracy z partnerami projektu:

Fundacją im. Królowej Polski św. Jadwigi

Polskim Stowarzyszeniem na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną

Informacje o projekcie: www.wlaczemiespoleczne.pl

Numer projektu: POWR.02.06.00-00-0064/19

Projekt realizowany w ramach Działania 2.6 Wysoka jakość polityki na rzecz włączenia społecznego i zawodowego osób niepełnosprawnych. Oś Priorytetowa II: Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Spis treści:

Streszczenie	5
1. Wdrożenie standardów funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej.....	9
2. Przestanki opracowania standardów funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej .	13
3. Miejsce WTZ w działaniach na rzecz włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami	15
1) WTZ a jego otoczenie	15
2) Rola WTZ.....	16
4. Prawo uczestników WTZ do samostanowienia	20
1) Istota prawa do samostanowienia	20
2) Warunki realizacji prawa do samostanowienia:	21
3) Zapewnienie dostępności i komunikacji alternatywnej	22
5. Wytyczne dotyczące opracowania indywidualnego programu rehabilitacji (IPR).....	24
1) Diagnoza potrzeb, możliwości i oczekiwań uczestników WTZ w oparciu o model oceny funkcjonalnej (biopsychospołecznej)	24
2) Wytyczne dotyczące tworzenia indywidualnego programu rehabilitacji (IPR).....	54
3) Schemat indywidualnego programu rehabilitacji	59
4) Zasady i metody mierzenia postępów prowadzonej terapii.....	62
6. Realizacja indywidualnego programu rehabilitacji	69
1) Formy i metody pracy.....	69
2) Współtowarzyszenie i komunikacja z uczestnikiem WTZ.....	82
3) Współpraca z osobami wspierającymi uczestnika WTZ	85
4) Aktywizacja społeczna i zawodowa uczestników WTZ.....	87
5) Kadra WTZ i rola trenera pracy	93
6) Współpraca z otoczeniem warsztatu terapii zajęciowej	95
7. Wytyczne w zakresie szkolenia i rozwoju kadr WTZ	101
8. Specyfikacja sprzętu niezbędnego do wdrożenia standardów funkcjonowania WTZ .	113
Rekomendacje	115
Załącznik nr 1 Instrukcja stosowania modelu oceny funkcjonalnej uczestników WTZ.....	119
Załącznik nr 2 Programy szkoleniowe	173

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- 1) Program szkolenia dla kadry kierowniczej WTZ w zakresie standardów funkcjonowania WTZ 173
- 2) Program szkolenia dla kadry merytorycznej WTZ w zakresie standardów funkcjonowania WTZ 179
- 3) Program szkolenia dla kadry merytorycznej WTZ w zakresie samostanowienie i wspieranie niezależnego życia osób z niepełnosprawnościami – wprowadzenie do tematu 186
- 4) Program szkolenia w zakresie stosowania modelu oceny funkcjonalnej (biopsychospołecznej) uczestników WTZ.....189

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Streszczenie

Potrzeba opracowania standardów funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej wyniknęła z analizy działania warsztatów oraz zaistniałych zmian w obszarze strategicznym: wejścia w życie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych oraz przyjęcia przez Rząd Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030.

Celem wprowadzenia standardów jest:

- Podniesienie jakości i skuteczności działań realizowanych przez warsztaty terapii zajęciowej,
- Przyjęcie prawa do samostanowienia uczestników WTZ za kluczową zasadę działania warsztatów na każdym etapie pobytu,
- Wzmocnienie prozatrudnieniowej roli WTZ,
- Ujednolicenie metod działania na etapie diagnozy, tworzenia i realizacji indywidualnego programu rehabilitacji (IPR) oraz oceny postępów uczestników,
- Wzmocnienie współpracy WTZ z otoczeniem,
- Podniesienie kwalifikacji kadry merytorycznej WTZ.

Prześlanki opracowania standardów szerzej objaśniono w rozdziale pierwszym.

Rozdział drugi wskazuje na **miejsce WTZ w działaniach na rzecz włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami**. To ważna kwestia, nie tylko dla samych warsztatów, ale też dla ich otoczenia. Pokazano bowiem, że WTZ są usytuowane pomiędzy kilkoma dużymi obszarami: pomocy społecznej, rynku pracy, ekonomii społecznej, edukacji i systemu opieki zdrowotnej, działają w każdym z tych obszarów i każdy ma wpływ na ich działania. Pokazano także, że działając na pograniczu wielu obszarów jednocześnie pozostaje poza nimi.

Wskazano na **rolę WTZ** – dotychczas niejednoznaczną. Jest nią działanie na rzecz pełnego włączenia społecznego jego uczestników, z poszanowaniem prawa do samostanowienia, oparte o proces pozyskiwania lub przywracania umiejętności niezbędnych do prowadzenia przez osoby z niepełnosprawnością niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia – w maksymalnym możliwym stopniu. Tak określona rola WTZ wskazuje na konieczność pracy w dwóch głównych obszarach: włączenia społecznego i aktywizacji zawodowej.

Kolejny, trzeci rozdział dotyczy jednej z najważniejszych zasad współczesnego podejścia do problemów z osobami z niepełnosprawnościami, jaką jest **prawo do samostanowienia**. Dotyczy ono także uczestników WTZ. W tej części wskazano na kluczowe obszary działania WTZ

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

w kwestii budowania i wzmacniania kompetencji uczestników warsztatów do samostanowienia, w kolejnych – zawarte są wskazówki, jak w praktyce to prawo może być zapewniane. Podkreślono także znaczenie zapewnienia komunikacji alternatywnej w procesie zwiększania autonomii decyzyjnej osób z niepełnosprawnościami.

Rozdział czwarty odnosi się do niezwykle ważnego procesu, realizowanego w każdym WTZ – **opracowania indywidualnego programu rehabilitacji (IPR)**. W pierwszej części przedstawiono rekomendowane podejście do sporządzania diagnozy potrzeb, możliwości i oczekiwań uczestnika, jako punktu wyjścia do projektowania trafnego, dopasowywanego do indywidualnej sytuacji, programu działań, służących rozwijaniu umiejętności społecznych i zawodowych i zwiększających szanse osoby z niepełnosprawnością na niezależne życie i podjęcie zatrudnienia. Proponowane podejście do diagnozy oparte jest na modelu biopsychospołecznym i obejmuje 9 obszarów diagnostycznych:

- 1) uczenie się i wykorzystywanie nabytej wiedzy,
- 2) zadania i obowiązki,
- 3) porozumiewanie się,
- 4) przemieszczanie się,
- 5) dbanie o siebie,
- 6) prowadzenie gospodarstwa domowego,
- 7) kontakty międzyludzkie,
- 8) aktywizacja zawodowa,
- 9) aktywność społeczna, a dodatkowo uwzględnia także czynniki wspierające i utrudniające proces rehabilitacji.

W dalszej części zawarto wskazówki do tworzenia IPR oraz do mierzenia postępów uczestników (wraz ze wzorami formularzy).

Kolejny rozdział dotyczy **realizacji indywidualnego programu rehabilitacji**. Wskazano w nim na kluczowe obszary pracy z osobami z niepełnosprawnością oraz możliwe formy i metody pracy – do wykorzystania w odniesieniu do indywidualnych potrzeb danego uczestnika. Zawarto podpowiedzi, jak skutecznie współtowarzyszyć uczestnikowi i komunikować się z nim, a także w jaki sposób współpracować z osobami wspierającymi go (niekoniecznie z rodzicami czy opiekunami). Podkreślono, że praca z uczestnikiem musi opierać się na dwóch filarach – nabycie kompetencji społecznych i kształtowanie umiejętności ich wykorzystania w życiu.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

W rozdziale tym wskazano także na znaczenie kompetencji kadry WTZ i rolę kierownika jako kreatora realizacji IPR uczestników, na wartości wynikające z zatrudnienia w WTZ trenera pracy, a także możliwe sposoby współpracy z otoczeniem.

Rozdział szósty i siódmy odnoszą się do **rozwoju kadr WTZ**. W pierwszych z nich zawarto wskazówki do tworzenia i realizacji planu szkoleń, opartego o diagnozę potrzeb szkoleniowych, wskazano kluczowe obszary szkoleń, zwrócono uwagę na znaczenie dzielenia się wiedzą w ramach zespołu WTZ i pomiędzy WTZ. Wreszcie podkreślono wielkie znaczenie superwizji jako możliwej odpowiedzi na dotyczący pracowników WTZ problem wypalenia zawodowego.

Drugi ze wspomnianych rozdziałów zawiera programy szkoleniowe:

- w zakresie standardów funkcjonowania WTZ (dla kadry merytorycznej WTZ),
- w zakresie standardów funkcjonowania WTZ (dla kadry kierowniczej WTZ),
- w zakresie samostanowienia i wspieranie niezależnego życia osób z niepełnosprawnościami,
- w zakresie stosowania modelu oceny funkcjonalnej (biopsychospołecznej) uczestników WTZ.

Ponadto zawiera rekomendację wykorzystania programu szkolenia opisanego w publikacji pt. **Wytyczne dotyczących świadczenia usług przez trenera pracy – Zestaw II Zestaw narzędzi do szkolenia trenerów pracy** (Publikacja opracowana w ramach projektu „Trener pracy jako sposób na zwiększenie zatrudnienia osób niepełnosprawnych”, realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w partnerstwie z Polskim Forum Osób Niepełnosprawnych, Polską Organizację Pracodawców Osób Niepełnosprawnych oraz KARE Promoting Inclusion for People with Intellectual Disabilities z Irlandii, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) w zakresie przygotowania do pełnienia funkcji trenera pracy.

W rozdziale ósmym zamieszczono otwarty katalog sprzętu, niezbędnego do wdrożenia standardów funkcjonowania WTZ. Ujęto go w pięciu kategoriach:

- a) administracyjno-zarządczy,
- b) związany ze zmianą akcentu pracy WTZ na prozatrudnieniowy - wyposażenie nowych „pracowni” (warsztatów), służących kształtowaniu umiejętności przydatnych na rynku pracy,
- c) związany ze wzmocnieniem działań włączających,

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- d) związany z dostępnością informacyjno- komunikacyjną,
- e) związany ze wzmocnieniem działań w zakresie rozwoju i utrzymania sprawności psychofizycznej uczestników.

Rozdział ostatni wskazuje na kluczowe **etapy wdrażania standardów funkcjonowania WTZ** – poczynając od pilotażu (wraz ze szkoleniem kadr WTZ biorących w nim udział i stworzeniem narzędzia informatycznego do prowadzenia diagnozy) i wynikających z niego koniecznych modyfikacji, przez rozpowszechnienie wiedzy na temat standardów, umożliwienie wszystkim WTZ bieżącego dostępu do pakietu szkoleń wymienionych w standardach, realizację szkoleń dla pracowników jednostek organizacyjnych samorządu powiatowego, w tym urzędów pracy oraz wdrożenie standardów do praktyki wraz monitoringiem zmian.

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

1. Wdrożenie standardów funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej

Dlaczego wprowadzamy standardy?

Chcemy, aby wspaniała praca, jaką na co dzień wykonują warsztaty terapii zajęciowej przynosiła jeszcze większe pozytywne efekty, zarówno w odniesieniu do osób z niepełnosprawnościami, jak również dla całego środowiska, w tym rodziców i opiekunów. Chcemy, aby Państwa praca w większym stopniu opierała się na działaniach sprawdzonych i rekomendowanych przez ekspertów na całym świecie. Chcemy, aby działania jakie Państwo podejmują, były w jak największej zgodzie z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

Czy to co robiliśmy w WTZ, było złe?

Absolutnie NIE! Większość warsztatów powstała z potrzeby serca, aby osoby z niepełnosprawnościami w ich działaniach odnalazły wsparcie, zrozumienie, terapię i rehabilitację. Dziś każdy z warsztatów ma swoje sprawdzone od lat metody działania – często są to dobre i efektywne działania. Dzięki naszemu projektowi usłyszeliśmy głos wielu osób na co dzień pracujących z osobami z niepełnosprawnościami, tj. terapeutów, instruktorów, opiekunów oraz samych osób niepełnosprawnych. Wiemy, że to co Państwo robicie jest bardzo dobre, a standardy mają doprowadzić do jeszcze lepszych efektów Państwa pracy.

Czy standardy zmienią naszą pracę?

Tak, zmienią. Ale nie przewrócą jej „do góry nogami” a jedynie wyznaczą pewne cele oraz dadzą narzędzia, dzięki którym Państwa praca w jeszcze większym stopniu będzie profesjonalna i efektywna.

Etapy wdrażania standardów funkcjonowania WTZ

ETAP I Optymalizacja treści standardów funkcjonowania WTZ

- Przeprowadzenie pilotażu standardów funkcjonowania WTZ i jego modyfikacja:
  - przeprowadzenie szkoleń dla kadry kierowniczej i merytorycznej WTZ (tj. kadry bezpośrednio zaangażowanej w proces organizacji i realizacji programu rehabilitacji uczestników warsztatów),
  - przeprowadzenie pilotażu standardów funkcjonowania WTZ w ramach projektu oraz wsparcie doradców wdrożeniowych 72 warsztatów - uczestników pilotażu
  - modyfikacja standardów funkcjonowania WTZ w oparciu o wyniki pilotażu.

ETAP II Przygotowanie warunków do wdrożenia standardów funkcjonowania WTZ

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- Przygotowanie projektów aktów normatywnych w zakresie wdrożenia wypracowanych w projekcie rozwiązań.
- Rozpowszechnienie wiedzy na temat standardów: realizacja kampanii informacyjnej na temat standardów oraz etapów wdrażania standardów do praktyki;
- Wprowadzenie standardów funkcjonowania WTZ w drodze aktu prawnego, z uwzględnieniem okresu przejściowego;
- Zwiększenie wysokości dofinansowania pobytu jednego uczestnika w WTZ;
- Udostępnienie narzędzia elektronicznego do stosowania modelu oceny biopsychospołecznej uczestników WTZ umożliwiającego zautomatyzowane przeprowadzenie całego procesu: diagnozy uczestnika WTZ, opracowania i modyfikacji IPR oraz oceny indywidualnych efektów terapii, a także przeprowadzenie analiz porównawczych.

ETAP III Wsparcie procesu wdrażania standardów do praktyki i monitoring zmian

- Umożliwienie wszystkim WTZ bieżącego dostępu do pakietu szkoleń wymienionych w standardach;
- Realizacja szkoleń dla pracowników jednostek organizacyjnych samorządu powiatowego, w tym urzędów pracy (pracownicy PCPR mając nadzór bezpośredni nad pracą WTZ powinni mieć pełną wiedzę w zakresie standardów ich funkcjonowania);
- Monitoring wdrażania standardów funkcjonowania WTZ;
- Monitoring efektów terapii w WTZ.

Jak wprowadzić zmiany w funkcjonowaniu WTZ?

Pamiętajmy, że nowe rozwiązania zawsze spotykają się z następującymi reakcjami, przebiegającymi w III etapach:

I. Wyparcie/zaprzeczenie

Co pomoże w przejściu I etapu?

Zrozumienie przez osoby odpowiedzialne za wdrożenie, że to naturalny mechanizm: aby dojść do fazy akceptacji, trzeba zacząć od fazy wyparcia. To nie jest podważanie sensu wprowadzenia nowych rozwiązań czy też zmiana zdania, ale naturalny lęk przed nieznanym.

Rzetelna informacja. Pracownicy od samego początku chcą mieć wiedzę na temat wdrażania nowych rozwiązań.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Angażowanie na różne sposoby pracowników w proces zmiany (np. współdziałanie w tworzeniu nowych rozwiązań, testowanie narzędzi itd.).

Pokazywanie zmiany z dwóch perspektyw: korzyści i możliwych obaw.

Nieukrywanie przed pracownikami możliwych minusów w ramach wdrażania rozwiązań.

Zapraszanie pracowników na spotkania i słuchanie ich opinii.

II. Opór

Co pomoże w przejściu II etapu?

Wspieranie pracownika – wciąż może cofnąć się do oporu. Dopinguj go!

Pomaganie mu rozwijać nowe umiejętności.

Określanie zadań, w których potrzebuje Twojego wsparcia oraz takich, w których może być samodzielny.

Kluczowe jest na tym etapie **stworzenie atmosfery i możliwości rozmawiania o wszystkim**, co budzi lęk i wątpliwości. Rozmawiania bez ryzyka, że ktoś nas źle oceni, skrytykuje, oczerni, czy pomyśli o nas cokolwiek niepocholebne. Chodzi o otwartość i przestrzeń na „myśli i emocje”, które kotłują się w głowach i sercach osób poddanych zmianie. Często samo „zwentylowanie” tych myśli i emocji pozwala je wyciszyć i pójść dalej z procesem zmian.

Próby/eksperymentowanie

Gdy pracownicy przekonają się, że standardy obowiązują w wtz, powoli racjonalnie zaczną akceptować zmianę. Kadra zacznie dostrzegać pierwsze korzyści ze zmiany. Zaczną się eksperymenty z usprawnieniami. Pracownicy zaczną się zastanawiać także, co zmiana przyniesie dla nich. „Jak sobie poradzę w tej sytuacji?” jest częstą myślą.

III. Adaptacja/akceptacja

Wreszcie nastąpi upragniony przez kadrę zarządzającą moment, gdy nowe zachowania (standardy) stają się rutyną. Zmiana staje się normą, kadra zrozumie korzyści, jakie za sobą niosą standardy, pracownicy będą bardziej pewni siebie i zaangażowani. W zespołach pojawią się nowe pozytywne relacje. Rezultaty zmiany będą widoczne i trwałe. Poprawi się efektywność i jakość pracy.

Każde nowe rozwiązanie, niezależnie od tego, czego dotyczy to zmiana - z perspektywy pracowników, których ta nowość dotyczy. Aby ją efektywnie wprowadzić, trzeba być świadomym mechanizmów psychologicznych związanych z podejściem każdego z nas do nowych rozwiązań.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Pamiętając o negatywnych emocjach, które na ogół towarzyszą przy wprowadzaniu zmian, zawsze należy ułatwić pracownikom zaakceptowanie nowej sytuacji.

Kadra kierownicza powinna dokładnie poznać standardy, aby wspierać kadre w jej codziennej pracy.

Wdrażanie standardów funkcjonowania WTZ należy rozpatrywać z trzech perspektyw:

- **prawnej** – stworzenie warunków prawnych umożliwiających realizację tych elementów standardów, które nie mogą być zrealizowane bez wdrożenia określonych regulacji prawnych,
- **organizacyjnej** – stworzenie właściwych warunków umożliwiających realizację usług według standardów (materialnych i niematerialnych),
- **indywidualnej** – jako proces zmiany w zakresie postaw, zachowań i zasad realizacji określonych zadań przez pracowników (pokonanie oporu przed zmianą, przekonanie o zaletach standardów).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

2. Przesłanki opracowania standardów funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej

Odwołując się do postanowień **Konwencji ONZ** o prawach osób niepełnosprawnych, szczególnie w zakresie art. 19, 26 oraz 27, respektując obowiązek wdrażania postanowień **Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami** z dnia 16 lutego 2021 roku postanowiono o opracowaniu i wdrożeniu jednolitych standardów funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej.

Podstawą opracowania standardów stała się analiza dotychczasowych doświadczeń WTZ, która pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków i rekomendacji dotyczących niezbędnych kierunków zmian w działaniach WTZ (Raport przygotowany w ramach projektu: „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” przez Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi (partner projektu). Diagnoza potrzeb osób z niepełnosprawnością w kontekście modyfikacji istniejących i zaproponowania nowych instrumentów włączenia społecznego Raport zbiorczy):

- **Rola i miejsce** warsztatów terapii zajęciowej w systemie wsparcia osób z niepełnosprawnościami **nie są określone jednoznacznie**;
- **Nie ma jednolitych zasad** diagnozowania uczestników, tworzenia IPR i prowadzenia podstawowej dokumentacji WTZ, co skutkuje brakiem **jednolitych zasad oceny postępów** uczestników i samych WTZ; skutkuje to niejednolitymi zasadami oceny pracy WTZ przez instytucje nadzorujące;
- W działaniach wielu WTZ zbyt wielką rolę przywiązuje się do tradycyjnie ukształtowanego podziału na pracownię z zachowawczą treścią, a zbyt małą do stosowania **rozwiązań zbliżających do świata pracy** i do podejmowania działań poza obiektem WTZ;
- **Poziom finansowania WTZ jest niewystarczający** w stosunku do potrzeb aktywnej rehabilitacji, a możliwości pozyskiwania dodatkowych środków na bieżącą działalność są ograniczane (m.in. problem wykorzystania środków pochodzących ze sprzedaży wytworów warsztatów);
- Oferowane **nieatrakcyjne wynagrodzenia** i niski status zawodowy pracowników WTZ (funkcjonujących poza/pomiędzy systemami pomocy społecznej, rynku pracy i edukacji) powodują trudności w pozyskaniu i utrzymaniu odpowiedniej liczby wyspecjalizowanej kadry;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- **Możliwości zatrudnienia** osób z niepełnosprawnościami są **bardzo ograniczone**: brak jest rozwiązań dotyczących zatrudnienia wspomaganego, instrumenty chronionego rynku pracy takie jak zakłady aktywności zawodowej, zakłady pracy chronionej, czy spółdzielnie socjalne oraz inne podmioty ekonomii społecznej są mało dostępne;
- **Nie ma** instytucjonalnej **możliwości niezwłocznego powrotu** uczestnika do warsztatów w razie niepowodzenia w zatrudnieniu;
- Skutkiem tego jest **mała rotacja** uczestników z warsztatów terapii zajęciowej do innych podmiotów i **niski wskaźnik zatrudnienia** uczestników WTZ, generujące obawy WTZ przed „rozliczaniem” ze wskaźnika zatrudnienia;
- Skuteczność prowadzonych działań mogą także obniżać niektóre **postawy rodziców/opiekunów**: takie jak nadopiekuńczość, obojętność, a czasem też sprzeciw wobec stosowanych w WTZ form wsparcia; rodzice/opiekunowie wyrażają obawy przed podejmowaniem przez podopiecznych aktywności zawodowej, przed utratą świadczeń związaną z podjęciem zatrudnienia;
- Postępuje **degradacja warunków** lokalowych i wyposażenia;
- Kadra WTZ nie ma zapewnionej **superwizji**, wzmacniającej kompetencje osobiste pracowników WTZ oraz ich postawy (Zamieszczone w tej części rekomendacje wynikają z przeprowadzonych badań na dużych próbach WTZ. Nie każdy czytelnik będzie się więc z nimi zgadzał, należy jednak mieć na uwadze, że odnoszą się do poglądów większości.).

Celem wprowadzenia standardów jest:

- Podniesienie jakości i skuteczności działań realizowanych przez warsztaty terapii zajęciowej,
- Przyjęcie prawa do samostanowienia uczestników WTZ za kluczową zasadę działania warsztatów na każdym etapie pobytu,
- Wzmocnienie prozatrudnieniowej roli WTZ,
- Ujednolicenie metod działania na etapie diagnozy, tworzenia i realizacji IPR oraz oceny postępów uczestników,
- Wzmocnienie współpracy WTZ z otoczeniem,
- Podniesienie kwalifikacji kadry merytorycznej WTZ.

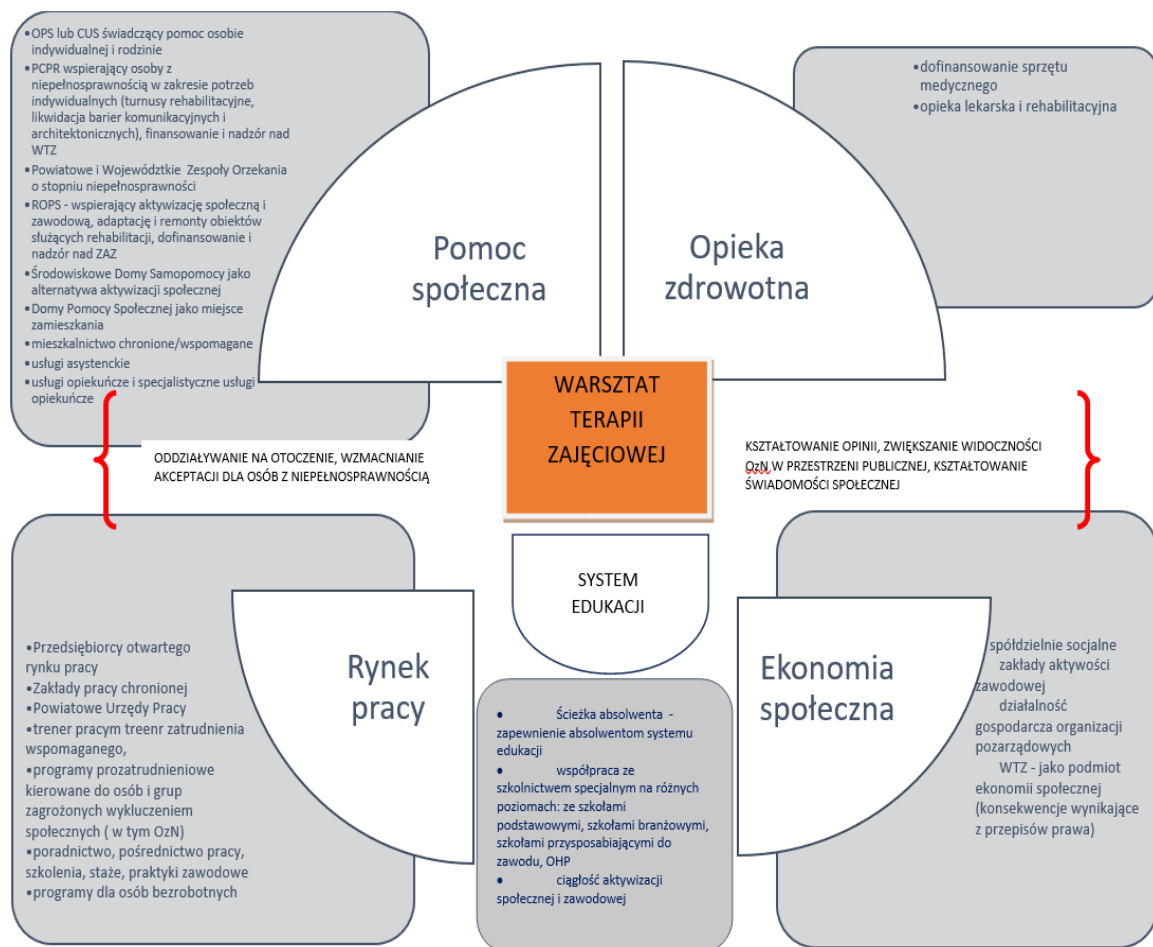

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

3. Miejsce WTZ w działaniach na rzecz włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami

1) WTZ a jego otoczenie

Poniższy schemat przedstawia umiejscowienie WTZ w systemie ogółu działań na rzecz włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami.

Widoczne jest **usytuowanie WTZ pomiędzy kilkoma dużymi obszarami działania** – pomocą społeczną, rynkiem pracy, ekonomią społeczną, edukacją i systemem opieki zdrowotnej. WTZ działa w każdym z wymienionych obszarów i każdy z tych obszarów ma wpływ na działanie WTZ. To pokazuje złożoność zadań warsztatów. Pokazuje też **specyficzny problem WTZ – usytuowanie na pograniczu wielu obszarów, ale jednocześnie – poza nimi.**

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Warto też dodać, że oprócz funkcji terapeutycznej i rehabilitacyjnej, warsztaty odgrywają także **ważną rolę w kształtowaniu świadomości społecznej** na rzecz akceptacji ludzi z niepełnosprawnością, zwłaszcza intelektualną. Szczególne znaczenie odgrywają w społecznościach, w których stanowią jedyny podmiot przeznaczony dla osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną. Obecność uczestników WTZ w przestrzeni publicznej, na ulicy, w transporcie zbiorowym, w punktach usługowych, zakładach pracy służy przełamywaniu barier i normalizowaniu relacji.

2) Rola WTZ

Rolą WTZ jest pełne włączenie społeczne jego uczestników, z poszanowaniem prawa do samostanowienia, oparte o proces pozyskiwania lub przywracania umiejętności niezbędnych do prowadzenia przez osoby z niepełnosprawnością niezależnego, samodzielnego i aktywnego życia – w maksymalnie możliwym stopniu.

Dzięki terapii zajęciowej i treningom uczestnik nabywa umiejętności niezbędne do samodzielnego życia. Warsztat kształtuje właściwe postawy, przygotowuje do pełnienia licznych ról społecznych, do podejmowania samodzielnych decyzji, formułowania własnych celów i planów życiowych. W warsztacie tworzone są uczestnikom – na miarę ich możliwości - warunki do dokonywania takich wyborów, jak osoby pełnosprawne i kierowania własnym życiem tak jak one.

Rezultatem i potwierdzeniem skuteczności prowadzonych w WTZ działań w zakresie włączenia społecznego i zawodowego będzie zwiększenie **samodzielności i umiejętności funkcjonowania społecznego uczestnika lub jego samodzielność (jeśli okaże się to możliwe) oraz podniesienie jego kompetencji zawodowych i (w miarę możliwości) przygotowanie do podjęcia zatrudnienia.**

Tak określona rola WTZ wskazuje na konieczność pracy w dwóch głównych obszarach: włączenia społecznego i aktywizacji zawodowej.

a) Główne kierunki działań w obszarze włączenia społecznego (aktywizacji społecznej)

- Postawienie osoby z niepełnosprawnością w centrum wsparcia i poszanowanie jej prawa do podejmowania decyzji dotyczących własnego życia.
- Wzmacnianie podmiotowości i prawa do samostanowienia uczestników warsztatów, czyli umożliwienie uczestnikom realizowania swoich potrzeb i oczekiwań i zapewnienie im prawa do udziału w decyzjach dotyczących funkcjonowania warsztatu, w tym zwłaszcza dotyczących procesu rehabilitacji.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- Umożliwienie uczestnikom uzyskania kontroli nad procesem aktywizacji, w którym plan działania opracowywany jest wspólnie z OzN, na bieżąco z nim omawiany, a uczestnik posiada pełną wiedzę o jego celach i etapach.
- Umożliwianie osobom niepełnosprawnym osiągnięcia jak najwyższego poziomu samodzielności i niezależności w funkcjonowaniu społecznym i zawodowym, a także ich skutecznej integracji ze społeczeństwem.
- Pomoc w funkcjonowaniu w lokalnych społecznościach. Dodatkowym rezultatem takiego działania jest budowanie społeczności otwartych na różnorodność.
- Wsparcie w nabywaniu umiejętności związanych z funkcjonowaniem społecznym np.: trening obsługi urządzeń w miejscach publicznych, trening i doradztwo w zakresie podstawowej higieny, wyboru ubrań, robienia zakupów, zarządzania własnym budżetem, gotowania, treningi orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się, trening związany z wypełnianiem podstawowych formularzy istotnych z punktu widzenia obywatela, rozumienie dokumentów urzędowych, zakładanie konta w banku, podpisywanie różnych umów itp.
- Wsparcie w kontaktach ze światem społecznym np.: wsparcie w dotarciu do lekarza, urzędu itd., trening korzystania z transportu publicznego wraz z radzeniem sobie w sytuacjach trudnych (np. stanie w korkach, przepełniony autobus itd.), zachowania w sytuacjach społecznych (różnice pomiędzy relacjami formalnymi i nieformalnymi, hierarchia w relacjach zawodowych, rozpoznawanie sytuacji przemocy i nadużyć, bycie częścią zespołu itp.), podstawy komunikacji interpersonalnej, wykorzystanie technologii w komunikacji.
- Wsparcie w nabywaniu umiejętności społecznych w ramach spotkań grupowych np.: autoprezentacja, wybór odpowiedniej pracy, organizacja czasu, w tym też czasu wolnego, poszukiwanie pracy, zarządzanie własnym budżetem, podróżowanie, kursy komputerowe.
- Wsparcie w egzekwowaniu praw i interesów np.: w zakresie dostępu do usług wspierających i technologii wspomagających funkcjonowanie, wspierane podejmowanie decyzji, doradztwo zawodowe, doradztwo w zakresie kontaktu z różnymi instytucjami itd.
- Prowadzenie zajęć klubowych dla kandydatów do WTZ oraz uczestników, którzy opuścili WTZ. Wsparcie w ramach zajęć klubowych powinno dotyczyć wszelkich problemów związanych z samodzielnym życiem jak np.: relacje zawodowe i

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

społeczne, uzależnienia, stres, formy spędzania wolnego czasu, gospodarowanie budżetem, problemy seksualne itp.

- Zwiększenie współpracy z ośrodkami pomocy społecznej i zespołami ds. orzekania o stopniu niepełnosprawności np. poprzez zapraszanie pracowników pomocy społecznej (MOPR/PCPR) oraz członków powiatowych i wojewódzkich zespołów ds. orzekania o niepełnosprawności na wizyty studyjne w WTZ.
- Obecność WTZ podczas uroczystości lokalnych, uczestniczenie w lokalnych wydarzeniach sportowych i kulturalnych.

b) Główne kierunki działań w obszarze aktywizacji zawodowej

- Korzystanie w szerokim zakresie z instytucji zatrudnienia wspomaganego.
- Usytuowanie w procesie rehabilitacji zawodowej instruktora/trenera pracy, który może być osobą funkcjonującą w ramach warsztatu. Trener pracy wspiera uczestnika w czynnościach związanych z poszukiwaniem pracy i zdobywaniem kompetencji z tym związanych oraz współpracuje z instytucjami rynku pracy (wskazana jest także współpraca z pracodawcami działającymi w otoczeniu WTZ). Wspiera uczestnika także po podjęciu pracy w problemach związanych z pracą, współpracownikami i pracodawcą.
- Udział w sieciach powiązań lokalnych wspierających zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami.
- Prowadzenie działań związanych z aktywizacją zawodową poza warsztatem, w lokalnej społeczności - prowadzenie treningów związanych z pracą poza terenem warsztatu (np. w formie praktyk zawodowych), a tym samym umożliwienie uczestnikom doświadczania pracy w naturalnych warunkach.
- Aktywizacja zawodowa uczestników WTZ poprzez wizyty studyjne lub praktyki zawodowe, które dają możliwość nabywania umiejętności praktycznych oraz umiejętności społecznych niezbędnych do wykonywania czynności zawodowych.
- Wizyty studyjne pracodawców w WTZ i WTZ w zakładach pracy.
- Zwiększenie współpracy z Powiatowymi Urzędami Pracy; zapraszanie pracowników PUP na wizyty studyjne w WTZ.
- Rozpoznanie i współpraca WTZ z lokalnymi pracodawcami, potencjalnie zainteresowanymi zatrudnianiem osób z niepełnosprawnością.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- Współpraca WTZ z ZAZ, spółdzielniami socjalnymi oraz innymi podmiotami ekonomii społecznej.

W dalszej części standardów (rozdziały 4 i 5) zawarte są wskazówki, w jaki sposób realizowane są wymienione wyżej kierunki działania.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

4. Prawo uczestników WTZ do samostanowienia

1) Istota prawa do samostanowienia

Prawo do samostanowienia jest jednym z podstawowych praw człowieka odwołujących się do idei poszanowania godności osoby, prawa do wolności i decydowania o sobie.

Zgodnie z powszechnie przyjętą definicją „samostanowienie jest połączeniem umiejętności, wiedzy i przekonań, umożliwiającym jednostce autonomiczne postępowanie ukierunkowane na cel oraz poddawane samokontroli. Ważna jest świadomość posiadanych przez osobę możliwości oraz ograniczeń w połączeniu z wiarą we własne zdolności i skuteczność działań” (S. Field i in., A practical guide to teaching self-determination, Reston 1998, s. 2). Definicję tą można rozszerzyć określając zasadnicze cechy składające się na samostanowienie, m.in. autonomię, samoregulację, samorealizację (M. L., Wehmeyer, Self-determination and a strengths-based approach to intellectual disability, „Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo” 2 (2012) 16, s. 25–26).

Samostanowienie to więc przede wszystkim możliwość decydowania o swoim życiu osobistym, to prawo do życia własnym życiem, wolnym od ingerencji ze strony państwa i osób trzecich, to „prawo do pozostawienia w spokoju” (M. Syska, Medyczne oświadczenia pro futuro na tle prawnoporównawczym, Warszawa 2013, s. 217). Wymaga to podejmowania działań niwelujących zbyt duże uzależnienie od innych osób, rodziców, opiekunów, pracowników WTZ czy otoczenia.

Podstawową kwestią w tworzeniu warunków do niezależnego życia jest **budowanie i rozwijanie kompetencji do samostanowienia**. Aby samostanowienie stało się udziałem uczestników WTZ z niepełnosprawnością intelektualną należy z jednej strony rozwijać kompetencje do samostanowienia, z drugiej stwarzać jak najwięcej sytuacji, dzięki którym osoba z niepełnosprawnością będzie mogła wykaazać swoją wolę oraz sprawdzić w praktyce nabyte kompetencje świadomego kierowania swoim zachowaniem. Ważnym elementem jest tworzenie możliwości wyboru spośród wielu możliwości. Fundamentalne znaczenie w procesie doświadczania podejmowania decyzji ma poszanowanie wyborów przez osoby wspierające, w tym kadrę WTZ. Niezbędne jest przy tym oczywiście podejście indywidualne, dostosowane do potrzeb i możliwości poszczególnych uczestników WTZ.

W kolejnych rozdziałach (rozdziały 4 i 5) zawarte są szczegółowe wskazówki, jak w codziennej praktyce powinno być zapewniane prawo do samostanowienia. Odnosi się ono zwłaszcza do:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- Przeprowadzania diagnozy uczestnika i tworzenia Indywidualnego Programu Rehabilitacji, uwzględniających:
  - aktywny udział uczestników w tworzeniu własnej diagnozy, IPR, jego modyfikacji i oceny realizacji,
  - uwzględnienie w IPR działań związanych z budowaniem samoakceptacji i niezależności w celu dochodzenia do samoświadomości, której celem jest samostanowienie, wypowiedanie się we własnym imieniu (self-advokatura) na miarę swoich możliwości,
  - uwzględnienie przy ocenie realizacji IPR zmiany w funkcjonowaniu uczestników w tym zakresie.
- Realizacji IPR z uwzględnieniem:
  - zagwarantowania aktywnego udziału uczestników w funkcjonowaniu WTZ,
  - zapewnienia aktywnego udziału w lokalnej społeczności,
  - nabywania kompetencji do samostanowienia poprzez ćwiczenia i treningi umiejętności niezbędnych do samodzielnego funkcjonowania,
  - wzmocnienie postaw wspierających samodzielność i osłabienie postaw opiekuńczych w bezpośrednim otoczeniu OzN,
  - przygotowania do podjęcia pracy.

2) Warunki realizacji prawa do samostanowienia:

Tworzenie warunków do samostanowienia opiera się o dwa obszary:

(A) uczyć, pokazywać i dawać możliwość doświadczenia, jak korzystać ze samostanowienia

Uczyć poprzez doświadczenie w podejmowaniu decyzji i ponoszeniu ich konsekwencji, np.: w prowadzeniu treningów z tym związanych, stwarzaniu sytuacji w których konieczny jest wybór, dawaniu możliwości samodzielnych zakupów, wyboru pracowni, w której ma się zajęcia, współtworzeniu IPR i wielu innych. To po stronie pracowników WTZ leży kreowanie przestrzeni, w której, w warunkach bezpiecznych, będą mogli wyżej wymienione działania realizować, a przez to nabywać odwagę i doświadczenie. Stwarzanie możliwości wyboru nie oznacza, że uczestnik w pełni decyduje o wszystkim, mając nieograniczone możliwości wyboru, a pracownik WTZ staje się bezwolnym wykonawcą decyzji. Oznacza natomiast, że pracownik daje możliwość wyboru z kilku

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych
opcji, pokazuje i objaśnia możliwe konsekwencje każdego z wyborów, po czym wspiera w realizacji wybranej ścieżki.

(B) stwarzać OzN przestrzeń i dbać o to by w tej przestrzeni mogli podejmować decyzje.

Każde działanie pracowników WTZ winno być nacechowane dbałością o stawianie OzN w sytuacji wyboru. Ważne jest, by wybór ten nie ograniczał się do zbyt wąskiego zakresu form działania akceptowanego przez kadrę WTZ. To ma być wybór pomiędzy wieloma możliwościami. **To, że uznamy podjęte przez osobę z niepełnosprawnością wybory oraz że wesprzemy ją w osiągnięciu tego, czego potrzebuje jest miarą uznania jej samostanowienia.**

3) Zapewnienie dostępności i komunikacji alternatywnej

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami określa środki służące zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami oraz obowiązki podmiotów publicznych w tym zakresie.

W tym zakresie WTZ powinien:

- Opracować raport dostępności na podstawie audytu dostępności lub własnej wizji lokalnej;
- Przygotować plan działania;
- Opracować harmonogram działań dotyczących zapewnienia dostępności;
- Ustalić źródła finansowania.

Środkiem niezbędnym do zwiększenia autonomii decyzyjnej OzN jest likwidacja barier w komunikowaniu się.

Komunikacja alternatywna i wspomagająca (AAC) to grupa metod, które umożliwiają osobom niemówiącym lub mówiącym w ograniczonym stopniu porozumiewać się z otoczeniem. Polega na używaniu w komunikacji znaków opierających się na gestach, obrazach, symbolach, przedmiotach. AAC pomaga osobom z zaburzeniami mowy wyrażać swoje myśli, uczucia oraz podejmować samodzielne decyzje.

W zakresie likwidowania barier w komunikowaniu się warsztaty powinny wykonać następujące działania:

- przeszkolić kadrę WTZ z zakresu komunikacji alternatywnej, zgodnie z potrzebami uczestników WTZ, w tym z języka migowego,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- wyposażyć WTZ w urządzenia i sprzęt służący komunikacji alternatywnej, zgodnie z potrzebami uczestników.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

5. Wytyczne dotyczące opracowania indywidualnego programu rehabilitacji (IPR)

1) Diagnoza potrzeb, możliwości i oczekiwań uczestników WTZ w oparciu o model oceny funkcjonalnej (biopsychospołecznej)

W procesie diagnozowania udział biorą członkowie zespołu specjalistów, jak i osoba z niepełnosprawnością. Diagnoza oparta na modelu biopsychospołecznym ujmowania niepełnosprawności umożliwia określenie aktualnych potrzeb, możliwości i oczekiwań uczestnika WTZ i stanowi podstawę do opracowania indywidualnego programu rehabilitacji. Formularz diagnozy prowadzi do zbierania obserwacji w 9 obszarach:

- 1) uczenie się i wykorzystywanie nabytej wiedzy,
- 2) zadania i obowiązki,
- 3) porozumiewanie się,
- 4) przemieszczanie się,
- 5) dbanie o siebie,
- 6) prowadzenie gospodarstwa domowego,
- 7) kontakty międzyludzkie,
- 8) aktywizacja zawodowa,
- 9) aktywność społeczna, a dodatkowo uwzględnia także czynniki środowiskowe i osobowe wspierające i hamujące proces rehabilitacji. Zawartość tematyczna obszarów i używana do oceny skala jest bardzo silnie powiązana z diagnozą ICF (Międzynarodowa Klasyfikacja Funkcjonowania, diagnoza funkcjonalna wskazująca „jak osoba sobie radzi”) stosowaną do określania potrzeb i możliwości OzN przy planowaniu ich rehabilitacji. W każdym z obszarów wyszczególnione są **zakresy obserwacji**, które pozwalają na dokonanie rzetelnej diagnozy funkcjonalnej osoby z niepełnosprawnością oraz wspierają planowanie oddziaływań ukierunkowanych na kształtowanie umiejętności, zwiększanie niezależności i poziomu aktywności OzN pomimo deficytów z którymi się zmagają.

Wdrożenie tego modelu pozwala na opracowanie optymalnej i zindywidualizowanej ścieżki działania, a także na uzyskanie zobiektywizowanej oceny postępów każdego uczestnika WTZ. Diagnoza powinna być wykonana poprzez analizę wszystkich obszarów zawartych we wzorze, z wyłączeniem tych zakresów, które nie dotyczą osoby diagnozowanej (np. zakres: poruszanie się za pomocą sprzętu nie dotyczy osoby, która nie ma trudności w poruszaniu się lub nie wymaga wyposażenia w sprzęt.) lub w sytuacji braku możliwości dokonania obserwacji w danym zakresie i terminie z przyczyn obiektywnych. Diagnozę nowo przyjętych uczestników należy wykonać w okresie „próbny”, czyli przed upływem 6 miesięcy od dnia przyjęcia do

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych placówki. Diagnoza ta jest bazą do wykonania pierwszej oceny kompleksowej osób nowoprzyjętych oraz opracowania dla nich pierwszego IPR. Diagnoza funkcjonalna jest również aktualizowana przed dokonaniem oceny kompleksowej realizacji IPR, wykonywanej co najmniej raz na 3 lata dla uczestników WTZ.

Zadaniem zespołu dokonującego diagnozy jest dokonanie oceny – na jakim poziomie od pełnej niezależności: „Robi sam/sama bez żadnych problemów” (0 na skali) do wymagania bardzo silnego wsparcia: „Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia” (4 na skali) w poszczególnych zakresach funkcjonuje OzN .

Formularz diagnozy zawiera również pole „Uwagi” na wpisanie informacji, które są istotne w planowaniu działań i dalszej współpracy z OzN. W pole „Uwagi” należy wpisać informację „nie dotyczy”, jeśli zakres nie ma związku z funkcjonowaniem uczestnika np. zakres o języku migowym w przypadku osób słyszących. W sytuacji braku możliwości dokonania obserwacji w danym zakresie odznacza się „Nieokreślony poziom” (8 na skali). Wskazanie na „Nieokreślony poziom” oznacza konieczność dalszej diagnozy - podczas jej aktualizacji.

Na dole formularza znajduje się tabela, w której należy odnotowywać czynniki środowiskowe lub osobowe mające silny wpływ na funkcjonowanie OzN i przebieg jej rehabilitacji.

Aby zwiększyć obiektywizm i ułatwić dokonywanie obserwacji pod kątem posiadanych przed OzN umiejętności i poziomu jej aktywności dla każdego zakresu przypisano zestaw pytań pomocniczych i podpowiedzi ukierunkowujących uwagę obserwatorów na istotnych zagadnieniach (patrz: Załącznik nr 1 do Standardów: Instrukcja stosowania modelu oceny funkcjonalnej uczestników WTZ).

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Diagnoza funkcjonalna uczestników WTZ w oparciu o model biopsychospołeczny

/wzór/

Uczestnik:

Data urodzenia (dzień/miesiąc/rok):

Stopień niepełnosprawności:

Rodzaj niepełnosprawności:

Data przeprowadzenia diagnozy funkcjonalnej:

Obszar 1: Uczenie się i wykorzystywanie nabytej wiedzy

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
1) Patrzenie	0	1	2	3	4	8	
2) Słuchanie	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
3) Celowe posługiwanie się innymi zmysłami	0	1	2	3	4	8	
4) Naśladowanie	0	1	2	3	4	8	
5) Repetycja (powtarzanie)	0	1	2	3	4	8	
6) Nabywanie umiejętności podstawowych	0	1	2	3	4	8	
7) Nabywanie umiejętności złożonych	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
8) Skupianie uwagi	0	1	2	3	4	8	
9) Myślenie	0	1	2	3	4	8	
10) Czytanie	0	1	2	3	4	8	
11) Pisanie	0	1	2	3	4	8	
12) Liczenie	0	1	2	3	4	8	
13) Rozwiązywanie problemów prostych	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
14) Rozwiązywanie problemów złożonych	0	1	2	3	4	8	
15) Podejmowanie decyzji	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 2: Zadania i obowiązki

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
16) Podejmowanie prostego zadania	0	1	2	3	4	8	
17) Podejmowanie złożonego zadania	0	1	2	3	4	8	
18) Podejmowanie pojedynczego zadania samodzielnie	0	1	2	3	4	8	
19) Podejmowanie pojedynczego zadania w grupie	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
20) Wykonywanie wielu zadań	0	1	2	3	4	8	
21) Ustalanie dziennego rozkładu zajęć	0	1	2	3	4	8	
22) Spełnianie dziennego rozkładu zajęć	0	1	2	3	4	8	
23) Ponoszenie odpowiedzialności	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
24) Radzenie sobie ze stresem	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 3: Porozumiewanie się

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
25) Radzenie sobie w sytuacjach kryzysowych	0	1	2	3	4	8	
26) Odbieranie wiadomości ustnych	0	1	2	3	4	8	
27) Odbieranie wiadomości niewerbalnych	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
28) Porozumiewanie się – odbieranie - powszechne znaki i symbole	0	1	2	3	4	8	
29) Porozumiewanie się – odbieranie - rysunki i fotografie	0	1	2	3	4	8	
30) Porozumiewanie się – odbieranie - wiadomości w języku migowym	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
31) Mówienie	0	1	2	3	4	8	
32) Tworzenie języka ciała	0	1	2	3	4	8	
33) Tworzenie rysunków i fotografii	0	1	2	3	4	8	
34) Rozpoczynanie rozmowy	0	1	2	3	4	8	
35) Podtrzymywanie rozmowy	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
36) Kończenie rozmowy	0	1	2	3	4	8	
37) Rozmawianie z wieloma osobami	0	1	2	3	4	8	
38) Dyskusja z jedną osobą	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
39) Używanie urządzeń i technik służących do porozumiewania się	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 4: Przemieszczanie się

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
40) Zmienianie podstawowej pozycji ciała	0	1	2	3	4	8	
41) Utrzymywanie pozycji ciała stojącej i siedzącej	0	1	2	3	4	8	
42) Podnoszenie i przenoszenie przedmiotów	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
43) Precyzyjne używanie ręki	0	1	2	3	4	8	
44) Chodzenie	0	1	2	3	4	8	
45) Poruszanie się przy pomocy sprzętu	0	1	2	3	4	8	
46) Używanie środków transportu	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
47) Prowadzenie pojazdu	0	1	2	3	4	8	

Obszar 5: Dbanie o siebie

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
48) Mycie się	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
49) Korzystanie z toalety	0	1	2	3	4	8	
50) Ubieranie się	0	1	2	3	4	8	
51) Wybieranie odpowiedniego ubrania	0	1	2	3	4	8	
52) Jedzenie	0	1	2	3	4	8	
53) Picie	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
54) Troska o własne zdrowie	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 6 : Prowadzenie gospodarstwa domowego

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
55) Dokonywanie zakupów	0	1	2	3	4	8	
56) Gospodarowanie środkami pieniężnymi	0	1	2	3	4	8	
57) Korzystanie z usług	0	1	2	3	4	8	
58) Przygotowywanie prostych posiłków	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
59) Prace domowe - pranie, suszenie	0	1	2	3	4	8	
60) Prace domowe - sprząatanie	0	1	2	3	4	8	
61) Używanie sprzętu gospodarstwa domowego	0	1	2	3	4	8	
62) Dogłádanie roślin	0	1	2	3	4	8	
63) Opieka nad zwierzętami	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
64) Pomaganie innym	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 7: Kontakty międzyludzkie

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
65) Okazywanie szacunku, uznania i tolerancji w kontaktach międzyludzkich	0	1	2	3	4	8	
66) Krytyka	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
67) Kontakt fizyczny i dystans społeczny we wzajemnych relacjach	0	1	2	3	4	8	
68) Kontrolowanie zachowań w kontaktach oficjalnych	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
69) Nieoficjalne kontakty towarzyskie	0	1	2	3	4	8	
70) Związki rodzinne	0	1	2	3	4	8	
71) Związki intymne	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 8: Aktywizacja zawodowa

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
72) Doksztalcanie	0	1	2	3	4	8	
73) Predyspozycje zawodowe	0	1	2	3	4	8	
74) Umiejętności pro-zawodowe	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
75) Praktyki zawodowe wewnętrzne	0	1	2	3	4	8	
76) Praktyki zawodowe zewnętrzne	0	1	2	3	4	8	
77) Znajomość swych mocnych i słabych stron	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
78) Przestrzeganie zasad BHP	0	1	2	3	4	8	
79) Przestrzeganie regulaminów	0	1	2	3	4	8	
80) Planowanie rozwoju	0	1	2	3	4	8	
81) Poszukiwanie pracy	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 9: Aktywność społeczna

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:
82) Udział w życiu społeczności lokalnej	0	1	2	3	4	8	
83) Rekreacja i organizacja czasu wolnego	0	1	2	3	4	8	
84) Świadomość swoich praw	0	1	2	3	4	8	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Czynnik wpływający na przebieg rehabilitacji	Pozytywny wpływ	Negatywny wpływ

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

2) Wytyczne dotyczące tworzenia indywidualnego programu rehabilitacji (IPR)

- a) Znaczenie budowania indywidualnego programu rehabilitacji uczestnika WTZ w oparciu o diagnozę funkcjonalną (biopsychospołeczną)

Punktem wyjścia do opracowania indywidualnego programu rehabilitacji uczestnika WTZ musi być rzetelna diagnoza, uwzględniająca szeroki zakres czynników dotyczących funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością. Model biopsychospołeczny pozwala spojrzeć na człowieka w sposób wieloaspektowy (pod kątem medycznym, poznawczym, emocjonalnym, motywacyjnym, duchowym) i w tym kontekście traktuje osobę jako podmiot, a nie tylko jako żywy organizm. Dlatego też wzór diagnozy funkcjonalnej uczestnika WTZ został opracowany w oparciu o ten model, zgodnie z podejściem stosowanym w Międzynarodowej Klasyfikacji Funkcjonowania Niepełnosprawności i Zdrowia (ICF), jednak z uwzględnieniem specyfiki i celów działania WTZ. Zaproponowany schemat IPR pozwala, w oparciu o diagnozę funkcjonalną, zaplanować optymalny i zindywidualizowany proces wsparcia dla każdego uczestnika warsztatu, podlegający ocenie i modyfikacji adekwatnie do potrzeb, z równoczesnym uwzględnieniem i poszanowaniem prawa do samostanowienia osoby. Do tworzenia IPR według schematu można posłużyć się instrukcją stosowania modelu oceny funkcjonalnej uczestnika WTZ - załącznik nr 1 do Standardów.

- b) Indywidualny charakter każdego IPR

Diagnoza funkcjonalna uczestnika WTZ ułatwia zindywidualizowanie celu w każdym z obszarów potencjalnej aktywności uczestnika. Na karcie IPR zespół terapeutów wraz z uczestnikiem formułują cele, wskazując jednocześnie w jakim zakresie i obszarze są one umiejscowione. Tworzony przez pryzmat diagnozy IPR powinien uwzględniać aktualny poziom umiejętności uczestnika lub ich brak oraz planowany rozwój tych umiejętności, zatem oprócz celów należy także zaplanować adekwatne formy, metody i techniki pracy, spodziewane efekty oraz prognozowany czas ich osiągnięcia. W schemacie IPR zaproponowano skalę ocen (stosowaną także na etapie diagnozy) poziomu zaplanowanych do opanowania umiejętności oraz pomiaru planowanych efektów oddziaływań od 0 -4, gdzie 0 to brak trudności, a 4 to skrajnie duże trudności. Tego typu pomiar, przy powtórnej diagnozie, pozwala na precyzyjne określenie, w jakim obszarze nastąpił progres, a w jakim regres lub stagnacja, a w związku z tym pozwala na rozpoznanie bieżących indywidualnych potrzeb uczestnika w zakresie wsparcia i ewentualnej modyfikacji IPR.

- c) Konieczność określenia celów w IPR zarówno z zakresu włączenia społecznego, jak i aktywizacji zawodowej

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

W indywidualnym programie rehabilitacji należy ustalić określoną liczbę celów zindywidualizowanych wskazując jednocześnie w jakim zakresie i obszarze są one umiejscowione. Przy ustalaniu liczby celów należy uwzględniać indywidualne potrzeby i możliwości uczestnika warsztatu a jednocześnie mieć na względzie cel działania WTZ, jakim jest włączenie społeczne i aktywizacja zawodowa, a więc przygotowanie uczestnika do roli pracownika i członka społeczności. W każdym przypadku IPR ma prowadzić do nabywania określonych umiejętności obejmujących zarówno sferę aktywności społecznej, jak i aktywizacji zawodowej.

W IPR należy obowiązkowo określić następujące minimum:

A. w dziale I Samodzielne wykonywanie czynności życia codziennego, sformułować minimum 1 zindywidualizowany cel z wybranych obszarów diagnostycznych:

- Nr 1 Uczenie się i wykorzystywanie nabytej wiedzy
- Nr 4 Przemieszczanie się
- Nr 5 Dbanie o siebie
- Nr 6 Prowadzenie gospodarstwa domowego

B. w dziale II Umiejętności interpersonalne, w tym komunikowanie się i współpraca w grupie, sformułować minimum 1 zindywidualizowany cel z wybranych obszarów diagnostycznych:

- Nr 3 Porozumiewanie się
- Nr 7 Kontakty międzyludzkie

C. w dziale III Umiejętności niezbędne do podjęcia zatrudnienia (...), sformułować minimum 2 zindywidualizowane cele z wybranych obszarów diagnostycznych:

- Nr 2 Zadania i obowiązki
- Nr 8 Aktywizacja zawodowa
- Nr 9 Aktywność społeczna

W procesie standaryzowania dokumentów dla WTZ działu (A,B,C) wyłonione zostały pod kątem dokonywania oceny kompleksowej realizacji Indywidualnych Programów Rehabilitacji. Cele indywidualne realizowane przez Uczestnika, związane z rehabilitacją medyczną najsilniej związane są z działem A – samodzielność w wykonywaniu czynności życia codziennego. W tym ujęciu fizykoterapia i pokrewne wskazane zostaną jako jedna z metod pomocnych w realizacji celu indywidualnego Uczestnika związanego ze zwiększeniem jego samodzielności.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejscowienie celu indywidualnego związanego z realizacją treningów ekonomicznych przez Uczestnika zależy od planowanych efektów np. jeśli uczestnik ćwiczyć będzie regularny zakup środków higienicznych – cel może być przypisany do działu A samodzielność, jeśli Uczestnik ćwiczy pobieranie pieniędzy z konta bankowego, które założy ze wsparciem przygotowując się do podjęcia zatrudnienia – w dziale C.

Zasada niezbędnego minimum: przyjęto realizację celów zindywidualizowanych i nastawienie na uzyskiwanie realnych zmian w funkcjonowaniu OzN, stąd postulat realizacji mniejszej liczby, ale bardzo konkretnych oddziaływań składających się na małe kroki na drodze uzyskiwania coraz większej niezależności i aktywności. Z uwagi na to, że głównym nurtem działań WTZ mają być te związane z włączeniem społecznym i przygotowaniem do podjęcia zatrudnienia – w dziale C niezbędne jest wyznaczenie minimum jednego celu dla aktywizacji społecznej (obszar 9) i jednego dla zawodowej (obszar 2 lub 8).

d) Respektowanie prawa uczestnika WTZ do samostanowienia w procesie tworzenia IPR

Uczestnik WTZ aktywnie uczestniczy w wypracowaniu własnej ścieżki rozwoju i tworzeniu IPR, jego modyfikacji oraz ocenie efektów terapii. Współtworzenie IPR przy udziale uczestnika jest wyrazem jego prawa do samostanowienia, dlatego kadra WTZ zobowiązana jest do wspierania uczestnika w zrozumieniu indywidualnego programu rehabilitacji oraz w podejmowaniu decyzji w swojej sprawie (self-adwokatura). W IPR warto uwzględnić działania związane z budowaniem samoakceptacji, samoświadomości oraz wspieraniem aspiracji uczestnika, co stanowi podstawę do rozwoju osobistego na drodze do niezależności i pełnienia określonych ról społecznych osób dorosłych. Ważne jest zaplanowanie w IPR działań, które dostarczą uczestnikom jak najwięcej możliwości dokonywania wyborów, podtrzymywania relacji społecznych na zewnątrz WTZ, a także samoorganizacji uczestników wewnątrz warsztatu. Działania ujęte w IPR powinny uwzględniać także preferencje uczestnika w zakresie potencjalnych aktywności, zarówno w obszarze społecznym, jak i zawodowym.

e) Zrozumienie i akceptacja IPR przez uczestnika

Rozmowa z uczestnikiem jest podstawą tworzenia IPR. Uczestnik powinien rozumieć oraz akceptować cele określone w IPR, oraz efekty, które powinien osiągnąć. Powinien także rozumieć i akceptować proponowane metody i techniki pracy. Niezbędne jest zatem dostosowanie formy komunikacji do możliwości uczestnika. Uczestnik każdorazowo akceptuje treść wypracowanego wspólnie indywidualnego programu rehabilitacji poprzez

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych
złożenie swojego podpisu. Wyłącznie w przypadku osób ubezwłasnowolnionych IPR
dodatkowo (oprócz uczestnika) podpisuje opiekun prawny.

f) Zapewnienie dostępności IPR i dokumentów powiązanych

IPR oraz oceny jego realizacji są dokumentami omawianymi i uzgadnianymi z uczestnikiem WTZ. W związku z tym, w uzasadnionych przypadkach dokument ten powinien być opracowany w tekście łatwym do czytania i zrozumienia (ETR) lub przy wykorzystaniu metod komunikacji alternatywnej (AAC), adekwatnie do indywidualnych potrzeb i możliwości uczestnika. Niezbędne dla realizacji postulatu dostępności jest także stopniowe dostosowywanie innej dokumentacji związanej z procesem realizacji IPR, a także Regulaminu WTZ oraz innych regulaminów i instrukcji obowiązujących na terenie WTZ.

g) Uwzględnienie w IPR współpracy ze środowiskiem lokalnym

W IPR należy wziąć pod uwagę środowisko w jakim funkcjonuje WTZ i adekwatnie do sytuacji zaplanować działania aktywizujące uczestnika na zewnątrz warsztatu. Konieczne jest zatem wdrożenie do repertuaru prowadzonych zajęć intensywnych działań poza obiektem WTZ.

Należy dążyć do wzmocnienia współpracy WTZ z otoczeniem zewnętrznym poprzez podjęcie współpracy z lokalnymi podmiotami ekonomii społecznej, pracodawcami działającymi zarówno na otwartym, jak i chronionym rynku pracy, instytucjami pomocy społecznej i rynku pracy, samorządem lokalnym, organizacjami pozarządowymi, lokalnymi instytucjami kultury i sportu, a także placówkami edukacyjnymi.

Tworząc IPR należy wziąć pod uwagę możliwość współpracy np. z asystentem osobistym osoby z niepełnosprawnością lub inną osobą, która w procesie diagnozy została zidentyfikowana jako faktycznie wspierająca uczestnika w procesie aktywizacji społecznej i zawodowej (nie zawsze musi to być członek rodziny) np. podjęcie stażu aktywizującego ze wsparciem doradcy zawodowego spoza placówki.

Działania zaplanowane przez WTZ powinny zapewnić uczestnikowi WTZ możliwość funkcjonowania w lokalnych społecznościach np. poprzez: trening obsługi urządzeń w miejscach publicznych, treningi orientacji przestrzennej i samodzielnego przemieszczania się, trening w instytucjach publicznych związany z wypełnianiem podstawowych formularzy istotnych z punktu widzenia obywatela, rozumienie dokumentów urzędowych, zakładanie konta w banku, podpisywanie różnych umów, korzystanie z usług.

Niezbędne jest szerokie wykorzystywanie w IPR takich form wsparcia jak trener pracy czy próbki pracy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

h) Modyfikacja IPR

Indywidualny Program Rehabilitacji powinien być modyfikowany adekwatnie do sytuacji konkretnego uczestnika. Jeżeli w ciągu roku okaże się, że działania uzgodnione w IPR dla uczestnika mają za wysoki stopień trudności, lub nastąpi pogorszenie stanu zdrowia, lub wystąpią inne okoliczności, które wpłyną na brak możliwości zrealizowania zaplanowanego celu należy dokonać modyfikacji IPR. Dotyczy to również sytuacji kiedy uczestnik wcześniej osiągnie zamierzone cele. Modyfikacja IPR odbywa się przy współdziałaniu uczestnika WTZ i z jego aprobatą.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

3) Schemat indywidualnego programu rehabilitacji

Indywidualny Program Rehabilitacji na rok ...../

Modyfikacja Indywidualnego Programu Rehabilitacji z dnia ..... (niepotrzebne skreślić)

Uczestnik: .....

Wiek: .....

Formy prowadzonej rehabilitacji (wybór przez podkreślenie):

indywidualna/grupowa/zindywidualizowana/praktyki zawodowe

Stopień niepełnosprawności ogólnej/rodzaj niepełnosprawności:.....

Skala stosowanych ocen przy diagnozowaniu poziomu opanowania planowanej do wyćwiczenia czynności oraz pomiaru planowanych efektów oddziaływań:

0	brak trudności	umiejętność utrwalana
1	nieznaczne trudności	umiejętność utrwalana
2	umiarkowane/spore trudności	umiejętność rozwijana
3	znaczne/silne trudności	umiejętność wprowadzana/ nabywana/ podtrzymywana
4	skrajnie duże/zupełne trudności	umiejętność wprowadzana/ nabywana/ podtrzymywana

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

I. Samodzielne wykonywanie czynności życia codziennego

obszar	zakres	cel zindywidualizowany	diagnoza	prognoza	metody i techniki wiodące	efekty do których dążymy	czas realizacji

II. Umiejętności interpersonalne, w tym komunikowanie się oraz współpraca w grupie

obszar	zakres	cel zindywidualizowany	diagnoza	prognoza	metody i techniki wiodące	efekty do których dążymy	czas realizacji

III. Umiejętności niezbędne do podjęcia zatrudnienia z uwzględnieniem sprawności psycho-fizycznej, stopnia dojrzałości społecznej i zawodowej, funkcjonowania w sferze emocjonalno-motywacyjnej

obszar	zakres	cel zindywidualizowany	diagnoza	prognoza	metody i techniki wiodące	efekty do których dążymy	czas realizacji

Formy współpracy z rodziną/opiekunami:

1. Spotkania indywidualne: tak/nie (właściwe zakreślić)
2. .... (wpisać właściwe): tak/nie (właściwe zakreślić)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Realizatorzy Indywidualnego Programu Rehabilitacji:

Uczestnik: .....

Koordinator/instruktor wiodący: .....

Akceptuję i zobowiązuję się do wspierania i realizacji przedstawionego indywidualnego programu rehabilitacji:

..... ,dnia .....

podpis Uczestnika .....

Podpisy Rady Programowej Warsztatu:

Stanowisko: .....

Stanowisko: .....

Stanowisko: .....

Imię i nazwisko: .....

Imię i nazwisko: .....

Imię i nazwisko: .....

Podpis: .....

Podpis: .....

Podpis: .....

Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

4) Zasady i metody mierzenia postępów prowadzonej terapii

Ocena postępów w terapii prowadzonej w WTZ dotyczy :

- a) oceny indywidualnych efektów realizacji IPR,
- b) okresowej oceny realizacji IPR na podstawie analizy jakościowej wykonania IPR,
- c) kompleksowej oceny realizacji IPR na podstawie zaktualizowanej diagnozy funkcjonalnej Uczestnika.

Wyniki oceny zamieszczane są w formularzu, którego minimalny wzór zawarto poniżej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

OCENA INDYWIDUALNYCH EFEKTÓW REALIZACJI IPR/OKRESOWA OCENA REALIZACJI INDYWIDUALNEGO PROGRAMU REHABILITACJI

Imię i nazwisko uczestnika WTZ: .....

Oceniany okres: .....

Cele indywidualne realizowane przez uczestnika w IPR

Obszar	Zakres	Cel indywidualny	Ocena z diagnozy	Planowane efekty	Ocena rezultatów	Ocena opisowa osiągniętych rezultatów (osiągnięte efekty)	Kontynuacja pracy (TAK/NIE – wpisać właściwe)

Uwagi i podpis Uczestnika: .....

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Ocena realizacji IPR:

Ocena zaangażowania uczestnika w realizacji IPR:

Czynniki wspierające realizację IPR:

Czynniki hamujące realizację IPR:

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Stanowisko Rady Programowej Warsztatu:

Osiągnięte rezultaty realizacji Indywidualnego Programu terapii uzasadniają decyzję o:

1. Podjęciu zatrudnienia i kontynuowania rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na przystosowanym stanowisku pracy - Tak/Nie (niewłaściwe skreślić)
2. Potrzebie skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia ze względu na brak postępów w rehabilitacji i złe rokowania co do Możliwości osiągnięcia postępów uzasadniających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na rynku pracy po odbyciu dalszej rehabilitacji w warsztacie - Tak/Nie (niewłaściwe skreślić)
3. Przedłużeniu uczestnictwa w terapii ze względu na:
  - 3.1. Pozytywne rokowania co do przyszłych postępów w rehabilitacji umożliwiających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji - Tak/Nie (niewłaściwe skreślić)
  - 3.2. Okresowy brak możliwości podjęcia zatrudnienia - Tak/Nie (niewłaściwe skreślić)
  - 3.3. Okresowy brak możliwości skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia - Tak/Nie (niewłaściwe skreślić)

Data: .....

Podpisy Rady Programowej Warsztatu:

Stanowisko: .....

Stanowisko: .....

Stanowisko: .....

Imię i nazwisko: .....

Imię i nazwisko: .....

Imię i nazwisko: .....

Podpis: .....

Podpis: .....

Podpis: .....

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

OCENA KOMPLEKSOWA

Warsztat Terapii Zajęciowej

.....

.....

data

Dotyczy uczestnika: .....

KWESTIONARIUSZ OCENY KOMPLEKSOWEJ UCZESTNIKA WTZ

Imię i nazwisko uczestnika: .....

Data urodzenia: .....

Data przyjęcia do WTZ: .....

Stopień i kod niepełnosprawności: .....

Rodzaj niepełnosprawności: .....

Schorzenia i niepełnosprawności sprzężone: .....

1) Ocena zdolności do samodzielnego wykonywania czynności życia codziennego

(opracowuje Rada Programowa na podstawie informacji z diagnozy funkcjonalnej, IPR, oceny rocznej, obserwacji)

- obszar nr 1 z diagnozy funkcjonalnej: Uczenie się i wykorzystywanie nabytej wiedzy
- obszar nr 4 z diagnozy funkcjonalnej: Przemieszczanie się
- obszar nr 5 z diagnozy funkcjonalnej: Dbanie o siebie
- obszar nr 6 z diagnozy funkcjonalnej: Prowadzenie gospodarstwa domowego

2) Umiejętności interpersonalne, w tym komunikowanie się oraz współpraca w grupie

(opracowuje Rada Programowa na podstawie informacji z diagnozy funkcjonalnej, IPR, oceny rocznej, obserwacji)

- obszar nr 3 z diagnozy funkcjonalnej: Porozumiewanie się
- obszar nr 7 z diagnozy funkcjonalnej: Kontakty międzyludzkie
- obszar nr 9 z diagnozy funkcjonalnej: Aktywność społeczna

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

3) Ocena stopnia opanowania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia, z uwzględnieniem:

- a) sprawności psychofizycznej: postawa, lokomocja, koordynacja wzrokowo-ruchowa (szybkość, precyzja, pamięć ruchowa) siła, wytrzymałość
- b) stopnia dojrzałości społecznej
- c) stopnia dojrzałości zawodowej
- d) sfery emocjonalno – motywacyjnej

(opracowuje Rada Programowa na podstawie informacji z diagnozy funkcjonalnej, IPR, oceny rocznej, obserwacji)

- obszar nr 2 z diagnozy funkcjonalnej: Zadania i obowiązki
- obszar nr 8 z diagnozy funkcjonalnej: Aktywizacja zawodowa
- obszar nr 9 z diagnozy funkcjonalnej: Aktywność społeczna

Podsumowanie pkt 3. w aspekcie możliwości podjęcia zatrudnienia:

(opracowuje Rada Programowa):

Wniosek: (opracowuje Rada Programowa):

Rada Programowa Warsztatu Terapii Zajęciowej w ..... na podstawie dokonanej oceny kompleksowej podjęła decyzję o:

1. skierowaniu w/w uczestnika do podjęcia zatrudnienia i kontynuowania rehabilitacji zawodowej w modelu zatrudnienia wspomaganego

(WTZ zapewnia monitoring zatrudnienia i pomoc trenera pracy lub OzN podejmuje zajęcia w Klubie, oznacza również możliwość powrotu do WTZ po okresie próbnym zakończonym utratą pracy w ciągu .... m - cy, oznacza też możliwość podjęcia stażu w ramach projektów z zakresu aktywizacji zawodowej)
2. skierowaniu w/w uczestnika do korzystania ze wsparcia dostosowanego do jego aktualnych potrzeb, ze względu na brak postępów w rehabilitacji i złe rokowania, co do możliwości osiągnięcia w ramach oddziaływań WTZ postępów uzasadniających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w modelu zatrudnienia wspomaganego po odbyciu dalszej rehabilitacji w warsztacie.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych
(WTZ wskazuje w decyzji RPW zawartej w protokole z zebrania RPW jakie kierunki i możliwości wskazała OzN)

3. przedłużeniu uczestnictwa w terapii ze względu na pozytywne rokowania, co do przyszłych postępów w rehabilitacji, umożliwiających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w modelu zatrudnienia wspomaganego.

Załączniki :

- diagnoza funkcjonalna
- przy decyzji o skierowaniu OzN do korzystania z innych form wsparcia: wyciąg z protokołu zebrania RPW

Oceny dokonano na posiedzeniu Rady Programowej w dniu .....

Podpisy Rady Programowej:

.....
.....
.....

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

6. Realizacja indywidualnego programu rehabilitacji

Realizacja Indywidualnego Programu Rehabilitacji nie będzie wyglądać tak samo w każdym z WTZ w Polsce. Wpływ na nią będzie miało położenie geograficzne placówki (miasto, wieś), otoczenie - obecność potencjalnych partnerów do współpracy, możliwości kadrowe i finansowe. Dlatego do proponowanych rozwiązań trzeba podejść jak do katalogu otwartego, z którego należy wybrać to co jest aktualnie dostępne i najbardziej wartościowe dla uczestnika. Aktywizacja społeczna i zawodowa zaczyna się na terenie WTZ, należy zacząć od środka a dopiero później wyjść na zewnątrz.

Odziaływania należy dostosować do możliwości WTZ, przygotowania kadry i potrzeb uczestników, jednak z uwzględnieniem opisanych w standardach założeń. Standardy wyznaczają kierunek zmian - wraz z rozwojem systemu wsparcia osób z niepełnosprawnościami, warsztaty terapii zajęciowej powinny oferować podobny pakiet usług i wsparcia. Niezbędne jest zatem otwarcie na unowocześnianie metod pracy i dokształcanie kadry WTZ.

Zadaniem kadry jest „rozejrzeć się” w swoim otoczeniu: zainteresowanie się realizowanymi w otoczeniu projektami w zakresie aktywizacji OzN; wprowadzanie w strukturę zajęć elementów treningów, poszukiwanie miejsc poza WTZ, gdzie uczestnik może zdobywać nowe kompetencje w zakresie aktywizacji zawodowej i społecznej oraz pomoc w dotarciu tam uczestnikowi.

W procesie rehabilitacji w WTZ działania z zakresu aktywizacji społecznej powinny poprzedzać, a następnie uzupełniać działania w zakresie aktywizacji zawodowej tj. przygotowanie do podjęcia zatrudnienia.

1) Formy i metody pracy

- ✓ Działania adekwatne do potrzeb i oczekiwań Uczestników
- ✓ Wcielanie w życie zapisów Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych
- ✓ Przygotowanie Uczestników do pełnienia ról osób dorosłych
- ✓ Cel działań - włączenie społeczne i aktywizacja zawodowa osób z niepełnosprawnością
- ✓ Wysoki profesjonalizm wsparcia

A. Główne założenia

- a) Działania podejmowane przez WTZ są adekwatne do potrzeb i oczekiwań Uczestników

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Zindywidualizowane pod kątem potrzeb Uczestnika cele realizowane są przez niego dzięki wsparciu terapeutów. Odbywa się to poprzez wyznaczanie zadań realizowanych w oparciu o różnorodne, dostępne kadrye WTZ, formy i metody pracy.

- b) Realizacja potrzeb Uczestników służy wcieleniu w życie zapisów Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych

Działania podejmowane na rzecz realizacji potrzeb Uczestnika opierają się na zapisach Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych (dalej: Konwencji). Holistyczne podejście oparte na szacunku dla samostanowienia osób z niepełnosprawnością kieruje kadrę WTZ również do przeformułowania zasobu używanych w codziennej pracy metod i technik, a także przechodzenia do coraz szerszego stosowania w pracy metod niedyrektywnych.

- c) Celem oddziaływań terapeutycznych jest przygotowanie Uczestników do pełnienia ról osoby dorosłej

Dla absolwentów szkół specjalnych Warsztat tworzy nową otwartą przestrzeń dla rozpoczęcia funkcjonowania w roli osoby dorosłej. Warsztat wspiera naukę podejmowania osobistych wyborów oraz rozpoznania konsekwencji podejmowanych działań. Modeluje obustronną komunikację i aktywną postawę wobec napotykanym trudności.

- d) Celem oddziaływań jest włączenie społeczne i aktywizacja zawodowa Uczestników

Warsztat przygotowuje Uczestnika do roli pracownika i członka społeczności. Osoba z niepełnosprawnością zapoznana zostaje z szerokim wachlarzem możliwości funkcjonowania społecznego i podejmowania jako Podmiot działań zmierzających do zwiększania swojego dobrostanu.

- e) Działania podejmowane są z zachowaniem wysokiego profesjonalizmu udzielanego wsparcia

Profesjonalizm środowiska wspierającego osoby z niepełnosprawnością wyraża się przez szerokie czerpanie z posiadanej wiedzy z zakresu nauk społecznych z jednej strony, a z drugiej strony - z umiejętności realizacji działań w oparciu o istniejące przepisy prawne pozostające w zgodzie z zapisami Konwencji. Wykorzystywane są wszelkie modelowe i zaktualizowane rozwiązania na rzecz jak najpełniejszego rozwoju osób z niepełnosprawnością, które skutkują przeorientowaniem postaw w środowisku społecznym osób z niepełnosprawnością i ciągłym podnoszeniem jakości prowadzonej pracy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

B. Obszary pracy z osobami z niepełnosprawnością

Realizacja postanowień Konwencji ukierunkowuje i ogniskuje działania zespołów merytorycznych wokół następujących obszarów:

- a) Usamodzielnianie w życiu codziennym obejmujące przede wszystkim:
  - przeniesienie do środowiska zamieszkania poziomu niezależności wypracowanego w placówce,
  - udzielanie niezbędnego wsparcia i podejmowania współpracy w miejsce działań opiekuńczych,
  - upowszechnianie modelu mieszkalnictwa wspomaganego.
- b) Aktywizacja społeczna, która wyraża się poprzez:
  - upowszechnianie obecności i aktywności osób niepełnosprawnych w ich otoczeniu społecznym,
  - wspieranie w procesie nawiązywania i podtrzymywania relacji społecznych.
- c) Wspieranie w podejmowaniu decyzji, które oznacza:
  - dostarczanie osobom z niepełnosprawnością możliwości dokonywania wyborów,
  - wdrażanie ich do procesu wspieranego podejmowania decyzji oraz korzystania z pomocy asystentów tak, by zatrzymać falę ubezwłasnowolnień.
- d) Aktywizacja zawodowa, która powinna obejmować:
  - przygotowanie do podjęcia zatrudnienia wybranego przez osobę niepełnosprawną w toku jej osobistych doświadczeń,
  - przygotowanie do wdrożenia modelu zatrudnienia wspomaganego.

C. Formy pracy w WTZ (katalog do wyboru; adekwatnie do potrzeb uczestników i możliwości WTZ)

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Forma	Opis	Przykład	Przykład
Praca zindywidualizowana	W ramach pracy w małej grupie zadania są zindywidualizowane pod kątem możliwości osobistych i celów Uczestnika.	Każdy Uczestnik otrzymuje indywidualne zadanie np. w ramach pracowni tematycznej jeden Uczestnik przygotowuje się do podjęcia pracy w kawiarni obsługując ekspres oraz wykonując czynności kelnerskie, inny wdraża się do samodzielności w swym gospodarstwie domowym i uczy się zmywać naczynia po posiłku.	W ramach pracowni tematycznej zorganizowanie pracy w ciąg czynnościowy: jeden z Uczestników przygotowuje matę do cięcia, przymiar, wzornik i nożyce krawieckie. Kolejny Uczestnik wycina tkaninę według wzornika. Kolejna osoba łączy wycięte elementy szpilkami według wyrysowanej linii łączenia. Następny Uczestnik zszywa maszynowo tkaninę według wyrysowanej linii ściegu.
Praca grupowa	Praca w kilkusobowej grupie dobranej pod kątem tematycznym, zadaniowym, grupę łączy wspólne zadanie.	Wspólne przygotowanie warnika z herbatą oraz naczyń dla wszystkich uczestników na konkretną godzinę, za co odpowiedzialne są konkretne osoby wskazane przez terapeutę kierującego pracownią i wspierającego uczestników w wykonaniu zadania.	Praktyki zawodowe grupowe do 3 osób na 1 trenera pracy w zależności od rodzaju udostępnionego stanowiska i poziomu zaawansowania Uczestników-mające na celu opanowanie czynności związanych z danym stanowiskiem pracy lub np. badanie preferencji osobistych Uczestników, negocjowanie zakresu powierzonych prac czy profilowanie zawodowe.
Praca indywidualna	Praca jeden na jeden, Uczestnik + osoba wspierająca	Spotkania indywidualne z doradcą zawodowym, psychologiem, zajęcia z fizjoterapeutą.	Przy wprowadzaniu do zatrudnienia. Uczestnik odbywa praktyki zawodowe z trenerem pracy: realizowane są one poza siedzibą placówki, mają na celu wdrożenie do środowiska

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Forma	Opis	Przykład	Przykład
			pracowniczego, aż do całkowitego wycofania wsparcia trenera i samodzielnego wykonywania ustalonych zadań na stanowisku pracy.

D. Metody pracy - przykłady wybrane pod kątem sprzyjania realizacji indywidualnych celów osób z niepełnosprawnością

Dobór metod zawsze jest katalogiem otwartym: do wyboru; adekwatnie do potrzeb uczestników i możliwości WTZ.

Metody	Przykłady ilustrujące	
Metody praktyczne / czynnościowe, wykreowane dla osiągnięcia danego celu	Aktywne uczenie oparte na samodzielnych doświadczeniach, zadaniach stawianych Uczestnikom, z wykorzystaniem czynności konkretnych, obserwacji i prostych eksperymentów dobrane pod kątem samodzielnego osiągnięcia założonego celu.	Ergoterapia-czynności celowe, umiejętności prozawodowe, przygotowywanie pod stanowiska oferowane przez zakłady aktywności zawodowej i spółdzielnie socjalne.
Metody ośrodków pracy / naturalne, empiryczne, oparte w rzeczywistych sytuacjach w środowisku	Czerpanie doświadczeń bezpośrednio z życia, aktywny udział Uczestników w życiu społecznym i środowisku przyrodniczym np. praktyki stanowiskowe u pracodawców, treningi w przestrzeni publicznej, zajęcia integrujące w środowisku społecznym, osadzone w rytmie pór roku, kulturze otaczającej społeczności.	Self Adwokatura/ Mieszkalnictwo chronione: mieszkania treningowe i wspierane/ Kręgi wsparcia - osobisty wpływ na kształtowanie niezależnej ścieżki życiowej, samostanowienie, aktywność społeczną, podmiotowość.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Metody	Przykłady ilustrujące	
Metody niedyrektywne / wydobywanie i pomnażanie zasobów OzN	Coaching osób z niepełnosprawnością Terapia skoncentrowana na rozwiązaniach. Opierają się one na wydobywaniu i pomnażaniu zasobów Uczestnika. Uznajemy, że osoba z niepełnosprawnością posiada zasoby potrzebne do osiągnięcia celu i pomagamy jej je sobie uświadomić oraz wykorzystać. Stwarzamy możliwości do uzupełnienia i wzmocnienia zakresu posiadanych umiejętności radzenia sobie.	Asystentura/Coaching/Zatrudnienie wspomagane: umożliwiają podjęcie konkretnych działań na rzecz faktycznego i niezależnego (lub z adekwatnym zakresem niezbędnego wsparcia) uczestnictwa w przestrzeni społecznej i zawodowej
Metody wspierające proces terapeutyczny	Socjoterapia/Psychoterapia – ukierunkowanie na relacje, proces grupowy korygujący nieadaptacyjne zachowania, wspieranie rozumienia sytuacji społecznych, rozwijający umiejętności społeczne, poziom samoświadomości	Rewalidacja/Fizjoterapia-kompensowanie osłabionych funkcji organizmu, wzmocnianie kondycji
Pozostałe metody tzw. uzupełniające	Polepszają przebieg oddziaływań wyżej wymienionych. Arteterapia/Silwoterapia/Dogoterapia/Hortiterapia/ Muzykoterapia/Choreoterapia/ (...) – ukierunkowanie na obniżanie napięć.	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

E. Elementy działań ułatwiające włączenie społeczne i zawodowe

a) Szerokie wsparcie społeczne systemu

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Znoszenie barier społecznych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

b) Stosowanie adekwatnych do potrzeb i możliwości percepcyjnych ON sposobów udzielania wsparcia

W pracy terapeutycznej kładzie się mocny nacisk na włączenie ON do procesu komunikowania się. Jest to możliwe poprzez skoncentrowanie się na nawiązaniu bliskiej i obustronnej relacji z ON i dostarczeniu tej osobie środków osobistego wyrazu, tak, by mogła mimo ograniczeń przekazać otoczeniu swe decyzje, wskazać potrzeby, dokonywać wymiany informacji. Jest to możliwe dzięki dostosowaniu formy komunikacji do możliwości osoby z niepełnosprawnością na przykład poprzez (metody do wyboru):

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

stosowanie uproszczonych i jednoznacznych komunikatów dla osób doświadczających trudności poznawczych

wspieranie wypowiedzi materiałami audiowizualnymi, schematami, używanie powiększonej i pogrubionej czcionki dla osób słabowidzących

przekazywanie informacji poprzez tzw. tekst łatwy do czytania i rozumienia

inicjowanie procesu przechodzenia od komunikowania wspomaganego, które zachodzi dzięki zaangażowaniu terapeutów lub tłumaczy do komunikowania niezależnego, gdzie osoba wyposażona w pomoce nie wymaga obecności tłumaczy lub terapeutów, by nawiązać rozmowę, samodzielnie produkować znaki, czyli komunikaty od siebie, a od otoczenia społecznego nie wymaga się specjalistycznej wiedzy, by prosty i czytelny komunikat od ON odebrać.

dostarczanie wzorników wizualnych umożliwiających samodzielną kontrolę wykonywanego zadania bez udziału osób trzecich np. zdjęcie prawidłowo zapakowanego towaru lub elementów do zebrania do dalszego montażu, pojemników z przedziałkami ułatwiających odliczenie prawidłowej ilości elementów do spakowania.

wdrażanie do komunikacji alternatywnej dla osób, które nie nabyły umiejętności mówienia np. dla osoby ze słabo rozwiniętą motoryką małą np. po MPD dostarczenie materiału graficznego, przy którym wystarczy niewielki gest wskazujący wybór ze strony ON, stosowanie komunikacji przez dotyk

wdrażanie komunikacji wspierającej dla osób, których umiejętność mówienia nie zapewnia im skutecznego porozumiewania się z otoczeniem np. mowa niewyraźna, zaburzenia komunikacyjne; przykładowo: dostarczenie osobie z autyzmem pomocy graficznych opartych na piktogramach lub stosowanie komunikatorów odtwarzających nagrane zdania

tworzenie instrukcji obrazkowych i filmowych, dzięki którym OzN uzyska niezależność od osób pomocniczych i samodzielnie przechodzić będzie do kolejnych etapów wykonywanego zadania

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- c) Umożliwienie praktycznego wykonania zadań, samodzielnego dochodzenia do wiedzy oraz weryfikowanie nabytych umiejętności w życiu codziennym osoby z niepełnosprawnością.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

d) Formy zajęć dostosowane do poziomu potrzeb, aktywności osoby z niepełnosprawnością oraz możliwości przyswajania umiejętności

W praktyce, aby zrealizować założone cele, oddziaływania terapeutyczne grupowane są w formie treningów służących opanowaniu różnorodnych umiejętności. Oddziaływania w ramach treningu podlegają gradacji- od podstawowych, najprostszych, realizowanych ze wsparciem - do uzyskania płynności i niezależności w danym obszarze, od treningu higieny osobistej do rozwiązywania konfliktów w miejscu pracy.

Rozwijanie umiejętności zawodowych, z zachowaniem gradacji, przedstawionej na rysunku poniżej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

1. Wskazanie zajęć warsztatowych przystosowujących do pracy, a odbywających się w poszczególnych pracowniach: aktywizacja przedprodukcyjna w konkretnych pracowniach w WTZ, przyjęcie zasady celowości nauki konkretnych czynności zawodowych i kształcenia umiejętności w powiązaniu z profilem działalności np. ZAZ-u lub spółdzielni socjalnej z danego terenu.
2. Proponowanie Uczestnikom różnorodnych czynności pro-zawodowych, od najprostszych i bazujących na już wyuczonych umiejętnościach, umożliwiających doświadczenie sukcesu i poczucia sprawczości i przydatności. Tworzenie okazji do wypróbowania i doskonalenia swych umiejętności oraz wychwytywania i badania swych preferencji. Wspieranie w rozwijaniu osobistej perspektywy siebie jako Pracownika.
3. Podjęcie nauki prostych umiejętności wykonawczych mogących być bazą dalszej aktywności zawodowej. Wzmocnienie w podejmowaniu celowej aktywności oraz odpowiedzialności za rezultaty podjętych działań.
4. Wzmacnianie Uczestników w zakresie samodzielnego planowania, kontrolowania i wykonywania zadania. Wdrożenie do przestrzegania zasad współżycia społecznego oraz BHP w formie dostosowanej do potrzeb ON np. dostosowanie komunikatów do możliwości percepcyjnych ON, stosowanie tekstów łatwych do czytania, instrukcji obrazkowych, oznaczeń kolorystycznych, fotografii jako wzorników, wdrażanie systemu LEAN na stanowisku pracy.
5. Łączenie elementów wyuczonych czynności w dłuższe sekwencje bez wsparcia i asysty, zachowywania kolejności i korekty wykonywanych działań, dzięki przygotowanym pomocom np. ułatwiającym zliczanie, brakowanie, konfekcjonowanie wg załączonych wzorów.
6. Umożliwienie przetestowania zdobytych umiejętności w otoczeniu społecznym Uczestnika. Podjęcie praktyk zawodowych u partnerów ekonomii społecznej lub pracodawców z otwartego rynku pracy, praca na stanowiskach pomocniczych lub samodzielnych ze wsparciem trenera pracy.
7. Ułatwienie ON nawiązania współpracy z podmiotami zewnętrznymi wspierającymi aktywizację zawodową ON celem podjęcia zatrudnienia: wejście na docelowe stanowisko pracy przy pomocy wyspecjalizowanej w pomocy ON agencji zatrudnienia, projektu aktywizującego zawodowo dedykowanego ON i umożliwiającego podjęcie szkolenia zawodowego, a następnie stażu zawodowego i pierwszego próbnego zatrudnienia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Podsumowanie:

Dobór metod pracy jest zawsze katalogiem otwartym i odbywa się najczęściej w myśl powiedzenia: „Powiedz, a zapomnę. Pokaż, a zapamiętam. Pozwól wziąć udział, a zrozumieć” – dlatego w IPR dominującą rolę odgrywają metody tzw. budzące aktywność własną Uczestników, opierające swój sens na uczeniu przez działanie, współpracę i poprzez przeżywanie. Są to zatem metody umożliwiające naukę i utrwalanie adaptacyjnych wzorców zachowania, podejmowania realnych prób rozwiązywania napotykanym problemów poprzez osobiste doświadczenia Uczestników. Punktem wyjścia doboru wiodących metod i poszczególnych technik jest cel indywidualny Uczestnika i odpowiedź na pytanie jaką drogą go poprowadzić, by wesprzeć w samodzielnym osiągnięciu tego celu. **Drogi te wiodą poza placówkę i realizowane są najpełniej w codzienności naszego społecznego życia.**

2) Współtowarzyszenie i komunikacja z uczestnikiem WTZ

- ✓ podmiotowe traktowanie
- ✓ szacunek i prawo do samostanowienia
- ✓ ustalenie priorytetów - WTZ to miejsce pracy, w którym zdobywamy nowe umiejętności a nie miejsce służące rozrywce
- ✓ używanie prostego języka- zrozumiałego dla wszystkich
- ✓ używanie komunikacji alternatywnej i wspierającej

W procesie aktywizacji w WTZ rola instruktora/terapeuty (każdego pracownika) nie powinna być dominująca nad Uczestnikiem, ale nie jest mu też równa. Pracownicy współtowarzyszą Uczestnikom, nadają kierunek, korygują, działają z poszanowaniem osoby z niepełnosprawnością, zgodnie z Konwencją oraz etyką pracy specjalisty (psychologa, pedagoga, instruktora terapii zajęciowej, fizjoterapeuty). Intensywność tych działań powinna być indywidualizowana w zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczestnika oraz poziomu funkcjonowania.

Podstawowe zasady współpracy

a) Podmiotowe traktowanie Uczestników WTZ

- działalność WTZ jest wyrazem uznania autonomii i sprawczości osoby z niepełnosprawnością,
- personel powinien akceptować i wspierać wpływ uczestników na organizowane przez niego działania,
- w placówkach powinna być przestrzeń na:
  - samodzielne decyzje uczestników,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- dialog (a nie polecenia),
  - wzajemny szacunek,
  - uwzględnianie perspektywy Uczestników,
  - wspieranie zaangażowania Uczestników,
- kadra wskazują drogę, pozwala wybić się na jak najwyższą samodzielność, nie jest najwyższym, nieomylnym autorytetem.
- b) Szacunek i prawo do samostanowienia każdej osoby w WTZ
- w WTZ jest przestrzeń dla Uczestników, w której mogą sami o sobie decydować,
  - kładzie się nacisk na dialog i wzajemny szacunek,
  - wspiera się zaangażowanie każdej osoby,
  - w całym procesie aktywizacji perspektywa Uczestnika jest tak samo ważna, jak kadry wspierającej, co nie oznacza, że należy się z nią zawsze zgadzać,
  - zależność Uczestników nie oznacza nieomyślności pracowników kadry,
  - instruktor, kierownik nie jest najwyższym autorytetem, tylko osobą, która wskazuje drogę,
  - daje się Uczestnikom przestrzeń do wyrażania opinii w sprawach, które ich dotyczą,
  - samostanowienie o sobie Uczestników WTZ jest możliwe tylko przy właściwej (nastawionej na realizację konkretnego celu) współpracy z ich opiekunami (rodzicami, rodziną, osobami wspierającymi),
  - kadra WTZ powinna uświadamiać osoby wspierające Uczestników w zakresie idei samostanowienia; samostanowienie nie oznacza anarchii, tylko wybór Uczestnika zgodny z normami społecznymi,
  - uczestnicy WTZ mają prawo do samostanowienia o sobie, przy czym podmiotowe traktowanie powinno być normą, a nie dobrą praktyką.
- c) Jasno określone priorytety działań - WTZ to miejsce pracy i nauki, a nie rozrywki
- wszystkich (kadrę i Uczestników) obowiązuje Regulamin Organizacyjny, przedstawiony Uczestnikom w zrozumiały sposób - napisany tekstem łatwym do czytania,
  - kadra swoim zachowaniem modeluje zachowania (zwłaszcza osób z niepełnosprawnością intelektualną), daje przykład właściwego postępowania,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- codzienna praca powinna być oparta o plan dnia ze wskazaniem czasu pracy i przerw,
- uczestnicy powinni mieć jasno wskazane swoje obowiązki (zarówno te stałe w przestrzeni wspólnej, jak i obowiązujące w danej pracowni),
- elementy kojarzące się z przyjemną formą spędzania czasu (wycieczki, turnusy, imprezy, kino itp.) nie powinny dominować nad aktywizacją zawodową,
- WTZ to miejsce pracy i aktywizacji, a nie świetlica - miejsce opieki i wypoczynku.

d) Używanie prostego języka - zrozumiałego dla wszystkich

- komunikacja przy pomocy prostych zdań, niewyszukanego słownictwa,
- dopytanie, czy zostaliśmy zrozumiani,
- weryfikacja po jakimś czasie, innymi słowami, czy zostaliśmy właściwie zrozumiani, czy komunikat został dobrze odczytany,
- dokładanie wszelkich starań, aby prawidłowo zrozumieć komunikaty Uczestnika, ale też w uzasadnionych sytuacjach - wspieranie Uczestników, aby prowadzili rozmowę zgodnie z tematem,
- zachęcanie Uczestnika do wyrażania swoich potrzeb to najistotniejszy element w aktywizacji społecznej osób z niepełnosprawnością.

e) Używanie komunikacji alternatywnej i wspierającej (AAC) – adekwatnie do potrzeb i możliwości Uczestników.

To wszystkie rodzaje niewerbalnego porozumiewania się, które zastępują lub uzupełniają mowę. Niezbędne jest szkolenie kadry w zakresie używania i uczenia AAC uczestników.

Brak zaangażowania ze strony pracowników WTZ w poszukiwaniu możliwości komunikowania się z osobą z niepełnosprawnością jest dyskryminacją i prowadzi do wykluczenia społecznego.

Rodzaje AAC	
Komunikacja alternatywna- metody porozumiewania się osób całkowicie pozbawionych mowy	Komunikacja wspomagająca- metody uzupełniające niewyraźną mowę
Zaliczamy do nich systemy: – manualne- gesty, użycie dłoni np. język migowy, język migany, daktylografia, gesty Coghano	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Rodzaje AAC	
– graficzne- np. piktogramy, alfabet, system PCS, komunikacja Charlesa Bliss'a – dotykowe- z użyciem zmysłu czucia- np. pismo Braille'a, alfabet punktowy na dłoni, metoda TAdoma, alfabet Lorma – łączone- zawierają kilka metod np. Makaton	
Komunikacja wspomagana- konieczne użycie przedmiotów np. papier, długopis, telefon, tablet	Komunikacja niewspomagana- bez użycia przedmiotów- używanie mimiki, swojego ciała, gesty
Komunikacja zależna- konieczny udział drugiej osoby, która np. składa w całość wypowiedź ze znaków graficznych, tłumaczy język migowy	Komunikacja niezależna- bez wsparcia dodatkowych osób
Komunikacja z użyciem technologii komputerowej- oprogramowania pozwalające na budowanie wypowiedzi, alternatywne klawiatury, specjalne myszy, interfejsy mózg-komputer	Komunikacja wypracowana, używana przez konkretne osoby- wspieranie uczestników w wypracowaniu alternatywnych form porozumiewania się, takie które mogą być zrozumiałe dla większości społeczeństwa (nie znających AAC) np. czytelne gesty używane w naszym kręgu kulturowym, kartki lub małe tabliczki z podstawowymi zwrotami, informacjami, używanie narzędzi multimedialnych- tablet, telefon komórkowy, wraz z programami typu „Gadaczek” , bądź korzystając z przeglądarki internetowej (np. mapy i wyznaczanie trasy, nawigacja, która pomaga w samodzielnym poruszaniu się).

3) Współpraca z osobami wspierającymi uczestnika WTZ

- zaproszenie osób wspierających do współpracy przez Uczestnika WTZ
- ustalenie zasad współpracy i roli osób wspierających – zindywidualizowane formy współpracy kadry WTZ z osobami wspierającymi
- dokumentowanie współpracy z osobami wspierającymi Uczestnika WTZ

Osoby z niepełnosprawnością często potrzebują wsparcia opiekuna przez całe życie - jest to związane z niepełnosprawnościami fizycznymi, intelektualnymi, zaburzeniami psychicznymi. Rodzina jest najważniejszym środowiskiem życia i rozwoju człowieka, jest systemem wzajemnych relacji oddziaływujących na siebie. Prawidłowy przebieg aktywizacji jest ułatwiony, jeżeli są stworzone warunki dla prawidłowego rozwoju i funkcjonowania osoby

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych z niepełnosprawnością. W przypadku kiedy Uczestnik jest samodzielny i nie ma potrzeby nawiązywania współpracy lub w sytuacji, kiedy Uczestnik nie ma w swym otoczeniu osoby wspierającej – należy to odnotować w dokumentach.

a) Wskazanie osób wspierających

- ustalenie z Uczestnikiem osoby wspierającej (niekoniecznie rodzic),
- identyfikacja i diagnoza relacji Uczestnika WTZ z rodziną i innymi osobami wspierającymi,
- zaproszenie wskazanych osób wspierających do współpracy z WTZ, w szczególności do pomocy osobie z niepełnosprawnością w procesie usamodzielniania się.

b) Proponowane obszary współpracy

- ustalenie ogólnych zasad współpracy i roli osób wspierających uczestników (zasady ogólne jednakowe dla wszystkich Uczestników),
- określenie zindywidualizowanych form współpracy i ustalenie celów tej współpracy dla każdego Uczestnika,
- uświadomienie osobom wspierającym roli WTZ i miejsca Uczestnika w procesie aktywizacji społecznej zawodowej jako podmiotu działania,
- wspieranie zaangażowania Uczestnika (adekwatnie do jego możliwości) przy jak najmniejszym zaangażowaniu osób wspierających (bez szkody dla całego procesu),
- ograniczanie do minimum (adekwatnie do faktycznych potrzeb osoby z niepełnosprawnością) roli opiekunów (osób wspierających) - celem jest osiągnięcie przez osobę z niepełnosprawnością najwyższej możliwej dla siebie samodzielności.

c) Proponowane formy współpracy z osobami wspierającymi

- zebrania osób wspierających w celu informowania o sprawach organizacyjnych placówki, postępach w rehabilitacji i planach na przyszłość,
- stały, telefoniczny i osobisty kontakt z osobami wspierającymi, utrzymywany przez terapeutów odpowiedzialnych za realizację indywidualnego programu rehabilitacyjnego Uczestnika warsztatu,
- zeszyty korespondencyjne - informowanie o sprawach organizacyjnych WTZ,
- spotkania indywidualne terapeutów z Uczestnikiem i osobą wspierającą - informowanie na bieżąco o postępach w rehabilitacji społecznej i zawodowej, o stanie zdrowia, zachowaniu, motywacji, skali zaangażowania i ewentualnych problemach osób z niepełnosprawnością,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- indywidualne konsultacje i poradnictwo - pomoc w uzyskiwaniu pomocy prawnej, w wypełnianiu dokumentów, redagowaniu pism urzędowych, w uzyskaniu wsparcia finansowego od sponsorów na określony cel typu: turnus rehabilitacyjny, zakup sprzętu rehabilitacyjnego, oprzyrządowania,
- umożliwianie uczestnictwa w szkoleniach specjalistycznych dla osób wspierających,
- odwiedziny w domach rodzinnych uczestników,
- zaproszenie osób wspierających na zajęcia w WTZ – indywidualne i grupowe spotkania osób wspierających, podczas których opiekunowie mogą zobaczyć uczestników w działaniu,
- współorganizowanie i uczestnictwo w okolicznościowych imprezach integracyjnych, organizowanych i prowadzonych przez uczestników WTZ (możliwość zobaczenia osoby z niepełnosprawnością w działaniu).

d) Dokumentowanie współpracy z osobami wspierającymi Uczestnika WTZ

- każdy uczestnik w momencie przyjęcia w do WTZ w swojej teczce powinien mieć zawartą informację kto jest jego osobą wspierającą, wraz kontaktem do niej (w przypadku uczestnika, który nie wymaga wsparcia osoby wspierającej – stosowną informację należy odnotować w dokumentacji),
- każda zmiana osoby wspierającej lub zasad współpracy powinna być odnotowana w dokumentacji umieszczonej w teczce Uczestnika,
- raz w roku dokonywana powinna być ocena współpracy ze środowiskiem wspierającym uczestnika składająca się z takich elementów jak: formy kontaktów, częstość kontaktów, ocena kontaktów (zaangażowanie, pomoc w realizacji zadań WTZ), zalecenia co do dalszej współpracy.

WTZ ma za zadanie aktywizować zawodowo i społecznie po to, by osoba z niepełnosprawnością osiągnęła możliwie największą samodzielność. Skuteczność takich działań jest możliwa przy stopniowym ograniczaniu, do niezbędnego minimum, roli opiekuna w życiu osoby z niepełnosprawnością. Praca z Uczestnikiem to za mało, aby osiągnąć zaplanowane efekty, potrzebna jest praca z całym środowiskiem wspierającym osobę z niepełnosprawnością. Pracownicy WTZ współpracując z rodzinami powinni pomóc im przepracować lęk przed zgodą na samodzielność osoby z niepełnosprawnością.

4) Aktywizacja społeczna i zawodowa uczestników WTZ

- osoba z niepełnosprawnością ma prawo i możliwości zaistnieć w otaczającej ją społeczności.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- osoba z niepełnosprawnością ma prawo i możliwości, aby podjąć pracę zawodową i ją z powodzeniem wykonywać.
- pracownicy WTZ powinni dołożyć wszelkich starań, aby włączyć społecznie i zawodowo osobę z niepełnosprawnością do społeczności.

Mając na względzie artykuł 26 i 27 Konwencji warsztat terapii zajęciowej jako jednostka będąca częścią systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością ma za zadanie w sposób zindywidualizowany aktywizować te osoby w celu umożliwienia im pełnego uczestnictwa w życiu społecznym. Tak więc celem realizacji indywidualnego programu rehabilitacji każdego Uczestnika WTZ jest dążenie do jak największej aktywności społecznej i zawodowej, co skutkuje włączeniem społecznym. Dla każdego jednak takie włączenie może oznaczać zupełnie inną aktywność - zarówno na poziomie społecznym jak i zawodowym, wpływ na to mają możliwości Uczestnika oraz dostępność form aktywizacji na danym terenie. Ważne jest by dołożyć starań i wykorzystać dostępne możliwości aktywizacji.

W przypadku Uczestników WTZ każdy z etapów włączenia społecznego i zawodowego wymaga szerokiego wsparcia profesjonalistów oraz bardzo indywidualnie określonych działań, a także odpowiednią do potrzeb i możliwości osób z niepełnosprawnością ilość czasu przeznaczoną na każde działanie.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Etapy aktywizacji społecznej i zawodowej

Aktywizacja społeczna (włączanie społeczne) to działanie, którego celem jest osadzenie osoby z niepełnosprawnością w społeczności lokalnej (społeczeństwie) i której efektem powinno być podjęcie i utrzymanie pracy zawodowej, nawet w wymiarze kilku godzin w tygodniu.

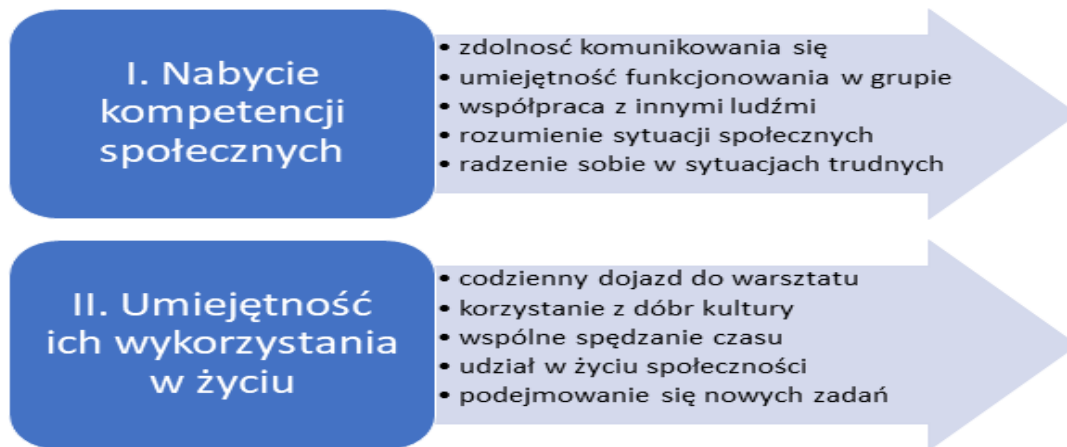
Najważniejszą rolę w procesie aktywizacji Uczestników WTZ pełnią specjaliści na co dzień z nimi pracujący. Specjaliści ci powinni wciąż uważnie słuchać Uczestników i stale rozpoznawać, jakie potrzeby oraz oczekiwania wypływają od nich samych, i kierować się nimi w codziennej pracy.

Postępowanie kadry WTZ w zakresie włączenia społecznego i zawodowego Uczestników powinno rozpocząć się od:

- ⇒ kreowania wizerunku osoby z niepełnosprawnością będącej Uczestnikiem WTZ zgodnego z Konwencją - w nich samych oraz w społeczności lokalnej; wizerunek pełnoprawnego dorosłego członka społeczeństwa, który może wymagać wsparcia i ma do tego prawo zamiast uczestnika ośrodka, kogoś innego, nieszczęśnika, wiecznego dziecka,
- ⇒ podjęcia działań w otoczeniu lokalnym WTZ oraz w środowisku codziennego życia poszczególnych Uczestników, mających na celu zmianę świadomości społecznej otoczenia oraz niwelację zinstytucjonalizowanego wykluczenia, które charakteryzuje ten rodzaj placówek (duża liczba osób z niepełnosprawnością w jednym miejscu) poprzez wchodzenie w otoczenie WTZ z pojedynczymi Uczestnikami (np. spotkania, staże, praktyki, wizyty u potencjalnych pracodawców),
- ⇒ wsparcia Uczestników w procesie wypełniania roli obywatela oraz przyjmowania poszczególnych ról społecznych w ich otoczeniu (osoby dorosłe, które mogą pełnić wiele

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych różnych ról w rodzinie, sąsiedztwie, grupie rówieśniczej, ale także w samym warsztacie, a następnie w miejscu świadczenia wolontariatu, praktyki zawodowej czy pracy).

Propozycje konkretnych działań wspierających włączanie społeczne należy oprzeć na dwóch filarach:

Istotnym elementem włączenia społecznego jest wykorzystanie „treningu ekonomicznego” bezpośrednio do nauki:

- określania wartości pieniądza, towaru oraz usług,
- umiejętności gospodarowania budżetem osobistym,
- planowania wydatków zgodnie z własnymi potrzebami i możliwościami,
- ale także w miarę dostępności infrastruktury:
- komunikowania się w konkretnych sytuacjach życiowych,
- gradacji własnych potrzeb i uwzględniania potrzeb innych,
- poruszania się po centrach handlowych, orientacji w rodzaju usług,
- umiejętności współfinansowania działań wraz z innymi uczestnikami,
- korzystania z bankomatów, biletomatów i innych form zakupu dóbr, itp.

Trening ekonomiczny pozwala też zrozumieć wartość pracy i celowość jej podjęcia, co często bywa najważniejszym czynnikiem aktywizacji zawodowej.

Nabyte umiejętności społeczne pozwalają na podjęcie działań, których efektem jest aktywność zawodowa.

Aktywizacja zawodowa powinna być prowadzona równocześnie z aktywizacją społeczną, gdyż Uczestnik bez umiejętności społecznych nie ma możliwości podjęcia pracy, a przede wszystkim jej utrzymania.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Nauka podstawowych umiejętności pracowniczych powinna obejmować:

- stosowanie się do zasad obowiązujących w WTZ (regulaminy, zasady bhp, zasady współżycia społecznego, itp.),
- punktualność (dotyczy rozpoczęcia i zakończenia czynności oraz przerwy w pracy),
- komunikatywność (słuchanie poleceń, dopytywanie o szczegóły, sygnalizacja problemu),
- dbałość o miejsce pracy (utrzymanie porządku na stanowisku, dbałość o powierzony materiał),
- skupienie się na wykonywanych czynnościach (nauka sekwencji czynności, niwelacja, bodźców zewnętrznych),
- umiejętność pracy w grupie (współpraca z instruktorem i innymi Uczestnikami).

Aby jednak kształtować te umiejętności, warto by pracownie WTZ swoim profilem zbliżone zostały do rodzajów podejmowanych później przez uczestników aktywności zawodowych np.:

- jeśli zakład aktywności zawodowej, w którym mają być zatrudnione osoby niepełnosprawne ma dział gastronomiczno-cateringowy - warto zorganizować podobne warunki do pracy w pracowni kulinarnej WTZ, przygotować grupę kelnerską do obsługi cateringów, czy zespół sprzątający jadalnię,
- jeśli zostanie nawiązany kontakt z lokalnym rzemieślnikiem (np. stolarzem, krawcem, szewcem) - warto przygotować uczestników WTZ do wykonywania prostych czynności pomocniczych, (rekomendowany materiał do wykorzystania: „Katalog czynności zawodowych” (Publikacja wydana w ramach projektu „Wsparcie osób z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym (w tym z zespołem Downa i/lub niepełnosprawnościami sprzężonymi) oraz głębokim stopniem upośledzenia umysłowego III”, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego – projekt realizowany przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w partnerstwie z Polskim Stowarzyszeniem na Rzecz Osób z Upośledzeniem Umysłowym (2015)) dostępny na stronie: <http://pfzw.pl/materialy-do-pobrania/>),
- jeśli w okolicy powstaje spółdzielnia socjalna, która będzie zajmowała się pracami ogrodniczo - porządkowymi - warto do pracowni porządkowej zakupić odpowiedni profesjonalny sprzęt i wyposażenie oraz wprowadzić podobne zadania dla uczestników WTZ.

Aktywizacja zawodowa w pracowniach będzie miała tym większy efekt, im częściej wykonywane czynności będą miały znamiona wykonywanego zlecenia rynkowego tj.:

- konkretnego zleceniodawcę (wewnętrznego - np. grupę osób z WTZ lub zewnętrznego - np. uczestników festynu), który oceni wykonane zadanie, poprzez aprobatę lub

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych
niezadowolone - sytuacja zbliżona do wykonywania pracy w warunkach zlecenia
rynkowego,

- określony termin wykonania - zadanie jest zamknięte w czasie i ma namacalny efekt (jasno określony cel) - namiastka wykonania zadania pod presją czasu,
- ustalony poziom jakości produktu lub usługi; analiza przyczyn niewłaściwej jakości przez grupę z pomocą instruktora i korekta działań przy następnym zleceniu.

Kolejnym elementem indywidualnego przygotowania do podjęcia czynności zawodowych są działania prowadzone poza WTZ, które powinny się odbywać w różnych formach:

- indywidualne i grupowe wyjścia w celu nauki orientacji w terenie, nauki korzystania z infrastruktury w otoczeniu jednostki (przygotowanie do jak największej samodzielności komunikacyjnej),
- wyjścia w celach kulturalno-rekreacyjnych (aktywizacja społeczna, np. festyny, kino, teatr, biblioteka),
- wyjścia w celu przygotowania do podjęcia aktywności zawodowej przez uczestników w postaci:
  - wizyt u potencjalnych pracodawców (możliwość podjęcia decyzji przez Uczestnika o kierunku aktywizacji zawodowej)
  - zorganizowanych praktyk zawodowych (od kilkugodzinnych, poprzez kilkudniowe, do kilkutygodniowych).

Uczestnik WTZ indywidualnie przygotowywany do podjęcia czynności zawodowych powinien sukcesywnie zapoznawać się z realiami funkcjonowania w środowisku zewnętrznym przy wsparciu kadry WTZ, która daje uczestnikowi swoiste poczucie bezpieczeństwa.

Aktywizacja zawodowa w postaci praktyk u pracodawcy nie powinna być ograniczana czasowo, ale bardzo indywidualnie dopasowywana do możliwości i potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Praktyki, w których instruktorzy WTZ wspierają osoby z niepełnosprawnością na stanowisku praktykanta są przygotowaniem do przejścia do wspomaganego zatrudnienia poza WTZ.

Jednocześnie w dniach, gdy praktyki nie są realizowane, na terenie warsztatów powinny być zorganizowane dla praktykantów miejsca pracy, które pozwolą na podtrzymywanie umiejętności pozyskanych na praktykach. Czas pomiędzy praktykami powinien być też wykorzystany na wsparcie terapeutyczne, psychologiczne oraz działania, które pozwolą przepracować wszystkie trudne sytuacje, które pojawiają się w trakcie praktyk u przyszłych pracodawców.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

5) Kadra WTZ i rola trenera pracy

- im lepiej dobrana i bardziej zaangażowana kadra WTZ, tym wyższe umiejętności społeczno-zawodowe osiągają uczestnicy
- kierownik WTZ kreatorem realizacji IPR Uczestników
- trener pracy/instruktor zawodu gwarantem aktywizacji zawodowej osób z niepełnosprawnością

W procesie włączenia społecznego Uczestników WTZ najważniejszą rolę pełni zaangażowana kadra profesjonalistów, których dobór jest zadaniem kierownika i który jest uzależniony od potrzeb i możliwości uczestników danego WTZ.

Instruktorzy terapii zajęciowej, doradcy zawodowi lub instruktorzy zawodu, specjaliści ds. rehabilitacji lub rewalidacji powinni stanowić współpracujący zespół by najlepiej wspierać Uczestników w dążeniu do ich niezależnego życia.

Poziom i kierunek ich wykształcenia jest ważny, ale bardzo istotne jest także właściwe podejście do wspierania osób z niepełnosprawnością oraz zaangażowanie w pracę. Wysokie kompetencje interpersonalne, umiejętność rozwiązywania trudnych sytuacji oraz zrozumienie i cierpliwość muszą iść w parze ze specjalistycznym wykształceniem.

Chcąc realizować zadania WTZ zgodnie z Konwencją należy pamiętać, że same osoby z niepełnosprawnością nie upomną się o wysoką jakość wsparcia ze strony kadry WTZ. Podejście kandydata do pracy w WTZ w kwestii dotyczącej prawa do samostanowienia i współdecydowania uczestnika WTZ o sposobie realizacji programu rehabilitacji powinno być jednym z ważniejszych kryteriów doboru kadr.

Dlatego w wielu warsztatach trzeba na nowo zdefiniować zakres zadań specjalistów wspierających uczestników, zwracając szczególną uwagę na:

- sygnalizowane przez Uczestników potrzeby w zakresie aktywizacji oraz rzetelną ocenę ich możliwości,
- organizowanie pracowni, codziennych działań oraz planowanych wyjść na zewnątrz w sposób adekwatny do potrzeb i możliwości Uczestników,
- współpracę wszystkich pracowników merytorycznych w zakresie wspierania osób z niepełnosprawnością w realizacji indywidualnych programów rehabilitacji,
- profesjonalny dobór nowoczesnych metod, działań i form wsparcia w celu osiągnięcia jak największej niezależności Uczestników w życiu codziennym.

Decyzja o doborze kadry, jej doszkalanii czy przydzielaniu nowych zadań należy do kierownika WTZ, który kreuje rzeczywistość pracy w warsztacie.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Kierownik WTZ w swoich działaniach uwzględnia potrzebę wspierania Uczestników w dążeniu do niezależnego życia (w oparciu o zapisy Konwencji) w szczególności poprzez:

- przydzielanie zatrudnionym pracownikom zadań, które umożliwią im pełne wykorzystanie swojej wiedzy i doświadczenia w pracy, kierując się potrzebami i możliwościami Uczestników,
- kierowanie zatrudnionych pracowników na szkolenia uzupełniające wiedzę i warsztaty dające możliwość zdobycia doświadczeń,
- wspieranie pracowników poprzez zapewnienie systematycznej superwizji oraz możliwości wymiany doświadczeń pomiędzy pracownikami różnych warsztatów,
- wyłonienie spośród kadry lub wprowadzenie do zespołu pracowników osób, które będą realizować zadania równoważne z zadaniami trenera pracy lub instruktora zawodu,
- włączenie do wsparcia poszczególnych uczestników WTZ przydzielonych im asystentów osobistych.

Włączenie do pracy w WTZ trenerów pracy wzmacnia jakość aktywizacji zawodowej, której efektem końcowym może być decyzja Uczestnika o podjęciu zatrudnienia na rynku pracy.

Trener pracy w WTZ powinien być wsparciem dla kadry poprzez:

- 1) Udział w przygotowaniu IPR, którego efektem ma być zatrudnienie Uczestnika
- 2) Znalezienie właściwego stanowiska pracy dla Uczestnika WTZ, zgodnego z jego oczekiwaniami oraz możliwościami
- 3) Przygotowanie załogi Pracodawcy do włączenia OzN do zespołu pracowniczego
- 4) Przyuczanie uczestnika WTZ wykonywania przez niego zakresu czynności podczas praktyk zawodowych
- 5) Asystowanie podczas praktyk na potencjalnym przyszłym stanowisku pracy
- 6) Pomoc Uczestnikowi w przygotowaniu wszystkich dokumentów potrzebnych do zatrudnienia
- 7) Poinformowanie pracodawcy o możliwościach wsparcia, które przysługuje pracodawcy zatrudniającemu osoby z niepełnosprawnością
- 8) Doradztwo w zakresie indywidualnego przystosowania stanowiska pracy dla konkretnego pracownika z niepełnosprawnością
- 9) Asystowanie przy prowadzonej z pracodawcą rozmowie kwalifikacyjnej
- 10) Pomoc przy sporządzaniu umowy, określeniu warunków zatrudnienia oraz ich akceptacji przez OzN, a także w podjęciu decyzji o jej podpisaniu

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- 11) Przyuczanie pracownika z niepełnosprawnością do wykonywania przez niego ustalonego zakresu czynności
- 12) Asystowanie podczas wykonywania zadań pracowniczych w zależności od potrzeb osoby z niepełnosprawnością
- 13) Obserwacja samodzielnego wykonywania przez osobę w niepełnosprawnością ustalonych w umowie obowiązków
- 14) Regularny monitoring, udzielanie wsparcia w sytuacjach trudnych, pomoc w rozwiązywaniu problemów pracowniczych z udziałem osoby z niepełnosprawnością.

Zadania 11-14 : dotyczą aktywności trenera po wyjściu Uczestnika z WTZ – rekomendowane jest umożliwienie kontynuowania wspierania Uczestnika tak by utrzymał zatrudnienie.

Pierwsze zadania o charakterze pro-zawodowym wykonywane będą przez uczestników na terenie WTZ i w ramach prowadzonych pracowni. Trener pracy może stopniowo włączać się w nie, wspierać powstawanie pracowni pro-zawodowych, wspierać podejmowanie pierwszych praktyk stanowiskowych u przyjaznych pracodawców z otoczenia WTZ oraz wspierać dalsze etapy aktywizacji zawodowej Uczestnika.

Z uwagi na to, że trener pracy nie znalazł się jeszcze w katalogu zawodów, zadania te realizuje instruktor terapii zajęciowej mający te zadania przypisane w zakresie obowiązków oraz posiadający odpowiednie kompetencje, wiedzę, szkolenia, doświadczenie w tym zakresie.

6) Współpraca z otoczeniem warsztatu terapii zajęciowej

Współpraca z otoczeniem WTZ w zakresie realizacji IPR			
obszar społeczny	jednostka z otoczenia WTZ	zadania realizowane przez jednostkę na rzecz uczestników WTZ	pożądany rodzaj współpracy
pomoc społeczna	Ośrodek Pomocy Społecznej/Centrum Usług Społecznych	świadczenie pomocy z przestanki dotyczącej długotrwałej choroby i niepełnosprawności	informowanie osób z niepełnosprawnością, które nie są objęte systemem wsparcia i osoby wspierające o możliwości uczestnictwa w terapii zajęciowej w WTZ

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Współpraca z otoczeniem WTZ w zakresie realizacji IPR			
obszar społeczny	jednostka z otoczenia WTZ	zadania realizowane przez jednostkę na rzecz uczestników WTZ	pożądany rodzaj współpracy
	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie/ starostwo powiatowe	dofinansowania z zakresu rehabilitacji społecznej (turnusy rehabilitacyjne, likwidacja barier architektonicznych i w komunikowaniu się, dofinansowanie do zakupu sprzętu rehabilitacyjnego i przedmiotów ortopedycznych przekazywanie środków PFRON dla WTZ, finansowanie ze środków własnych, nadzór nad funkcjonowaniem, rozliczanie i kontrola przygotowanie powiatowych programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych	sporządzanie diagnozy lokalnego systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością, inicjowanie współpracy pomiędzy poszczególnymi jednostkami, monitorowanie i stymulowanie działań poszczególnych elementów systemu, zapewnienie mechanizmu przepływu osób z niepełnosprawnością pomiędzy elementami systemu (placówki edukacyjne - ośrodki wsparcia - Śds - WTZ - ZAZ - ZPCh - PES - otwarty rynek pracy) - w obrębie powiatu, wsparcie WTZ w prowadzonej działalności, większe zrozumienie celowości działań WTZ podczas dokonywania kontroli wydatkowanych środków oraz rezygnacja z żądania dowodów zakupu związanych z "treningiem ekonomicznym"

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Współpraca z otoczeniem WTZ w zakresie realizacji IPR			
obszar społeczny	jednostka z otoczenia WTZ	zadania realizowane przez jednostkę na rzecz uczestników WTZ	pożądany rodzaj współpracy
	Orzecznictwo (na poziomie powiatowym i wojewódzkim)	orzekanie o stopniu niepełnosprawności i wskazaniach do terapii zajęciowej	respektowanie opinii dotyczących poziomu funkcjonowania osób z niepełnosprawnością sporządzanych przez specjalistów zatrudnionych w jednostkach, które zajmują się codziennym wsparciem tych osób przy orzekaniu o niepełnosprawności, informowanie przez komisję o możliwości wsparcia ze strony WTZ
	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej/ samorząd wojewódzki	przekazywanie środków PFRON dla ZAZ, finansowanie ze środków własnych, nadzór nad funkcjonowaniem, rozliczanie i kontrola	sporządzanie diagnozy systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością na terenie województwa, inicjowanie tworzenia elementów systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością na terenie wszystkich powiatów w województwie, organizowanie szkoleń kadry WTZ oraz innych działań wspierających działalność WTZ jako podmiotów ekonomii społecznej
		finansowanie organizacji pozarządowych w zakresie aktywizacji zawodowej i społecznej, roboty budowlane w obiektach służących rehabilitacji	
		zabezpieczenie szkoleń dla służb z zakresu polityki społecznej, w tym dla kadry WTZ	
przygotowanie wojewódzkich programów działań na rzecz osób niepełnosprawnych			

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Współpraca z otoczeniem WTZ w zakresie realizacji IPR			
obszar społeczny	jednostka z otoczenia WTZ	zadania realizowane przez jednostkę na rzecz uczestników WTZ	pożądany rodzaj współpracy
	Środowiskowy Dom Samopomocy/ośrodek i wsparcia dziennego	zabezpieczenie dziennego pobytu osoby z niepełnosprawnością	współpraca z WTZ w ramach mechanizmu przepływu uczestników do /z WTZ
	podmioty reintegracyjne (Centrum Integracji Społecznej, Klub Integracji Społecznej)	szkolenia zawodowe dla osób z niepełnosprawnością	współpraca w zakresie szkoleń zawodowych dla poszczególnych Uczestników WTZ
zatrudnienie	Powiatowy Urząd Pracy	pośrednictwo pracy dla osób bezrobotnych, ewidencja osób niepełnosprawnych poszukujących pracy	pośrednictwo pracy dla osób z niepełnosprawnością, przygotowanie różnych instrumentów rynku pracy do potrzeb osób z niepełnosprawnością i szeroka współpraca z kadrą WTZ, działania wspierające trenerów pracy w poszukiwaniu pracodawców skłonnych do zatrudniania osób z niepełnosprawnością, przygotowywanie w kooperacji z kadrą WTZ pracodawców do realizacji praktyk i zatrudniania osób z niepełnosprawnością
		wsparcie bezrobotnych osób z niepełnosprawnością w zakresie rozpoczęcia działalności gospodarczej, szkoleń zawodowych	
		dofinansowanie tworzenia miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnością	
	poradnictwo zawodowe dla osób z niepełnosprawnością		
	Zakład Aktywności Zawodowej	zakład zatrudniający osoby z niepełnosprawnością	współpraca z WTZ w ramach mechanizmu przepływu uczestników do /z WTZ, umożliwianie organizacji praktyk dla uczestników WTZ

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Współpraca z otoczeniem WTZ w zakresie realizacji IPR			
obszar społeczny	jednostka z otoczenia WTZ	zadania realizowane przez jednostkę na rzecz uczestników WTZ	pożądany rodzaj współpracy
	otwarty rynek pracy	pracodawcy - potencjalne miejsca pracy dla uczestników WTZ	umożliwianie organizacji praktyk dla uczestników WTZ, organizowanie staży u pracodawców, zatrudnianie Uczestników WTZ w ramach zatrudnienia wspomaganego
	Zakład Pracy Chronionej	pracodawcy - potencjalne miejsca pracy dla uczestników WTZ	umożliwianie organizacji praktyk dla uczestników WTZ, organizowanie staży u pracodawców, zatrudnianie Uczestników WTZ w ramach zatrudnienia wspomaganego
	Podmiot Ekonomii Społecznej	pracodawcy - potencjalne miejsca pracy dla uczestników WTZ	umożliwianie organizacji praktyk dla uczestników WTZ, organizowanie staży u pracodawców, zatrudnianie Uczestników WTZ w ramach zatrudnienia wspomaganego
edukacja	szkoły specjalne/ integracyjne, szkoły życia	miejsca pozyskania uczestników do WTZ	współpraca w zakresie płynnego przejścia absolwentów z systemu edukacji do WTZ
pozostałe obszary	Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych	finansowanie działalności ustawowej oraz działań dodatkowych wspierających działalność WTZ	finansowanie działań uzupełniających działalność WTZ, których nie przewidziano w ustawie, a które wzmacniają efekt aktywizacji społecznej i zawodowej prowadzonej w WTZ

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Współpraca z otoczeniem WTZ w zakresie realizacji IPR			
obszar społeczny	jednostka z otoczenia WTZ	zadania realizowane przez jednostkę na rzecz uczestników WTZ	pożądany rodzaj współpracy
	organizacje pozarządowe	wspieranie działalności WTZ poprzez realizację kompleksowych projektów aktywizacyjnych uzupełniających działalność WTZ	szeroka współpraca w zakresie różnych inicjatyw wzmacniających działalność WTZ, aktywizację społeczną oraz działań uzupełniających wsparcie ON po opuszczeniu WTZ

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

7. Wytyczne w zakresie szkolenia i rozwoju kadr WTZ

Kluczowe zasady w zakresie podnoszenia kwalifikacji i rozwoju kadry WTZ:

- Punkt wyjścia – koncentracja na celach WTZ
- Plan szkoleń jako wypadkowa potrzeb oraz oczekiwań pracownika
- Upowszechnianie wiedzy
- Przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu

a) Definicje

Podnoszenie kwalifikacji zawodowych – zdobywanie lub uzupełnianie wiedzy i umiejętności przez pracownika, z inicjatywy pracodawcy albo z inicjatywy pracownika za zgodą pracodawcy, w formach pozaszkolnych, takich jak szkolenia, kursy, seminaria, sympozja, kongresy, konferencje, webinary itp.

Szkolenia wewnętrzne – szkolenia prowadzone przez pracowników WTZ, którzy posiadają wiedzę z danego zakresu lub wcześniej odbyli szkolenie zewnętrzne z tego zakresu.

Szkolenia zewnętrzne – szkolenia zlecane przez WTZ podmiotom zewnętrznym (instytucji szkoleniowej lub zewnętrznemu trenerowi).

Samokształcenie – samodzielne, indywidualne zdobywanie (pogłębianie) wiedzy i umiejętności.

b) Etapy postępowania

Polityka szkoleniowa pozwala na świadome i celowe wpływanie na wiedzę, zachowania i postawy pracowników, na ich motywację do pracy. Wpływa także pozytywnie na wizerunek instytucji i jej atrakcyjność jako pracodawcy. Kierowanie się polityką szkoleniową stanowi przeciwieństwo podejścia na zasadzie reakcji, w ramach którego decyzja o skierowaniu pracownika na szkolenie podejmowana jest głównie dlatego, że akurat wpłynęło interesujące zaproszenie na szkolenie.

Polityka szkoleniowa powinna opierać się na następujących założeniach:

- system szkoleń powinien uwzględniać cele instytucji,
- szkolenia powinny być dostępne dla wszystkich pracowników,
- szkolenia powinny stanowić część procesu, a nie być działaniami sporadycznymi,
- szkolenia powinny wynikać z rozpoznanych i przewidywanych potrzebach szkoleniowych,
- realizacja polityki szkoleniowej powinna być monitorowana i oceniana,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- pracownicy muszą widzieć potrzebę podejmowania szkolenia i jego cele,
- musi uwzględniać wszelkie formy szkoleń, z uwzględnieniem szkoleń wewnętrznych, a także e-learningu.

Polityka szkoleniowa realizowana jest w ramach trzech kluczowych etapów, których przebieg został przedstawiony w kolejnych podrozdziałach.

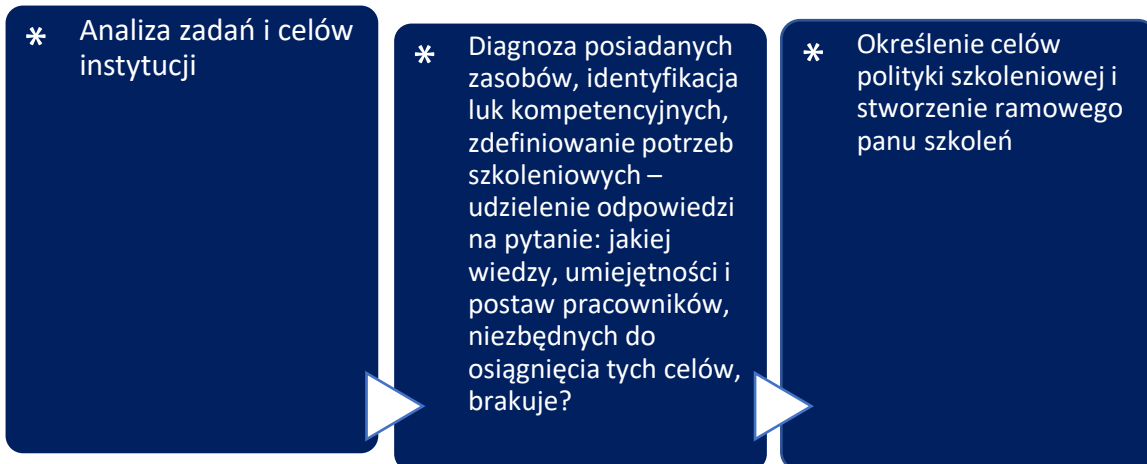
Identyfikacja potrzeb szkoleniowych i tworzenie planu szkoleń

Realizacja planu szkoleń

Ocena działań szkoleniowych

Identyfikacja potrzeb szkoleniowych i tworzenie planu szkoleń

Ten etap obejmuje następujące działania:

Działalność szkoleniowa służyć ma rozwojowi potencjału pracowników po to, by lepiej wykonywali obecne zadania i byli w stanie elastycznie dostosować się do przyszłych zadań. Oznacza to, że **działania szkoleniowe muszą wynikać z celów działania instytucji**. Jednym ze sposobów osiągnięcia tych celów jest podnoszenie kompetencji pracowników. Konieczne jest więc zidentyfikowanie – jakie kompetencje są potrzebne do osiągnięcia tych celów, a następnie – jakich kompetencji (wiedzy, umiejętności, postaw) brakuje w zespole. Nie wyklucza to sytuacji,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

gdy niezbędne może okazać się szkolenie jako działanie o charakterze doraźnym – interwencyjnym. W sytuacji wystąpienia nieoczekiwanego problemu niezbędne jest jednak w pierwszej kolejności zbadanie przyczyn pojawienia się problemu i dopiero wówczas podjęcie decyzji o jego rozwiązaniu – nie zawsze będą to szkolenia; na przykład kolejne szkolenie nie spowoduje zmiany, jeśli zespół jest źle zarządzany.

Identyfikacja potrzeb szkoleniowych wymaga więc jasnego nakreślenia celów WZ na najbliższy rok (z uwzględnieniem ewentualnych zmian regulacji prawnych dotyczących WZ), a następnie dokonania oceny posiadanych zasobów i określenie luk kompetencyjnych w zespole. Na tym etapie głównym źródłem informacji będą opisy stanowisk i wyniki okresowych ocen pracowniczych. Rekomendowane jest tworzenie dla każdego pracownika **indywidualnego planu rozwoju zawodowego**, uwzględniającego rodzaj wykonywanej pracy, opis posiadanych kompetencji, mocne strony pracownika, obszary wymagające rozwoju/wzmocnienia, dotychczas odbyte szkolenia. Ważne, by ostateczne ustalenia dokonane były wspólnie przez pracownika i przełożonego - pracownik kierowany na szkolenie powinien być przekonany co do jego celowości.

Badając potrzeby szkoleniowe należy mieć świadomość różnicy między potrzebą a „zachcianką szkoleniową”: potrzeba to różnica między stanem obecnym a stanem pożądanym, zachcianka – to po prostu odpowiedź na pytanie typu „na jakie szkolenie masz ochotę się udać?”

W toku badania potrzeb szkoleniowych należy zwracać uwagę na dwa rodzaje luk kompetencyjnych:

- dotyczące wiedzy i umiejętności **niezbędnych** do wykonywania zadań na stanowisku – obowiązkiem pracownika jest nabywanie takiej wiedzy i umiejętności, a obowiązkiem pracodawcy jest umożliwienie jej zdobycia poprzez organizowanie szkoleń lub stymulowanie do samokształcenia – te luki powinny być zapełniane w pierwszej kolejności;
- dotyczące wiedzy i umiejętności **przydatnych** w wykonywaniu określonych zadań – np. dotyczące potrzeby poszerzenia wiedzy o nowe obszary.

Kwestia kosztów i źródeł finansowania nie ma na tym etapie znaczenia.

Badanie potrzeb szkoleniowych pozwala jasno zdefiniować cele szkolenia, a poprzez to wskazać tematykę szkolenia, zarys programów, kryteria oceny oferty szkoleniowej i przyszłego badania skuteczności szkolenia. Pozwala też na określenie priorytetów, w tym czasowych. Może się bowiem okazać, że wszystkich potrzeb nie da się zaspokoić z racji np. ograniczonych zasobów finansowych; nie da się ponadto zaspokoić wszystkich potrzeb jednocześnie, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że szkolenia nie powinny zakłócać pracy warsztatu.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Na podstawie diagnozy tworzony jest **ramowy plan szkoleń** - dokument wskazujący cele działań szkoleniowych w nadchodzącym roku, czyli priorytetowe obszary, w jakich należy organizować szkolenia, a także:

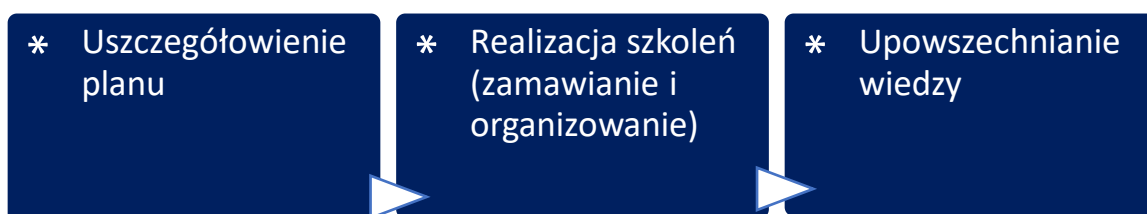
- kalkulację kosztów i źródła finansowania,
- cele i tematykę szkoleń wraz ze wskazaniem formy szkoleń (wewnętrzne-zewnętrzne, stacjonarne-on-line),
- uczestników,
- harmonogram.

Rekomenduje się poddanie planu konsultacjom z pracownikami w celu zweryfikowania jego wykonalności, biorąc pod uwagę czas, jaki pracownicy musieliby przeznaczyć na szkolenia.

Szacowanie kosztów szkolenia odbywa się w oparciu o złożone wyceny przez podmioty zewnętrzne oraz na podstawie dotychczasowych doświadczeń. Aby dobrze oszacować koszty należy przygotować opis przedmiotu każdego ze szkoleń oraz ustalić wymagania wobec kadry szkolącej.

Zaakceptowany przez kierownictwo WTZ ramowy plan szkoleń jest przekazywany do wiadomości wszystkim pracownikom w sposób zapewniający faktyczne dotarcie do wszystkich. Plan powinien powstać przed końcem roku poprzedzającego okres jego obowiązywania.

Realizacja planu

Ramowy plan szkoleń wymaga uszczegóławiania, np. w cyklu kwartalnym. Mechanizm uszczegóławiania planu pozwala na elastyczność przy zachowaniu wytyczonych priorytetów. Ponadto cykliczne uszczegóławianie pozwala na aktualizację planu z uwzględnieniem szkoleń wynikających np. ze zmieniającej się sytuacji prawnej.

Organizacja szkoleń odbywa się poprzez:

- poszukiwanie miejsc szkolenia w przypadku pojedynczych pracowników,
- zamawianie szkolenia dla potrzeb większej grupy pracowników; wskazane jest w tej sytuacji konsultowanie się z innymi WTZ lub współpracującymi instytucjami w celu ewentualnego wspólnego zamawiania szkoleń grupowych,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- organizowanie szkoleń wewnętrznych.

Punktem wyjścia do zamawiania szkoleń (zarówno indywidualnych, jak i grupowych) jest **określenie szczegółowych celów szkolenia – określenie wiedzy i umiejętności, jakie pracownicy muszą nabyć**. To wymaga przedstawienia się w rozmowach o szkoleniach z mówienia o tym, na jaki temat ma być szkolenie na mówienie o tym, czego pracownik ma się dowiedzieć, jakie umiejętności nabyć czy udoskonalić lub jakie postawy wzmocnić. To oznacza także, że aby wybrać ofertę nawet szkolenia indywidualnego nie powinno się polegać wyłącznie na treściach zawartych w standardowej ofercie rozsyłanej seryjnie do wielu różnych podmiotów, lecz należy wymagać szczegółowych informacji w zakresie:

- wymagania wstępne wobec uczestników,
- cele kształcenia,
- plan nauczania, określający nazwy poszczególnych etapów szkolenia (jednostek) oraz czas ich trwania,
- treści kształcenia w poszczególnych etapach z uwzględnieniem metod realizacji oraz sposobów weryfikacji nabytej wiedzy,
- czas trwania szkolenia,
- informacje o trenerze,
- informacje o innych uczestnikach (do kogo skierowana jest oferta - dla zdecydowanej większości obszarów szkolenia istotne znaczenie ma jednorodny charakter grupy; oznacza to, że w przypadku szkoleń indywidualnych należy upewnić się, czy jest szansa na zachowanie tej jednorodności, tj. czy uczestnikami będą osoby z tego samego lub podobnego typu instytucji),
- warunki, w jakich odbywać się będzie szkolenie,
- materiały, jakie otrzymają uczestnicy [ten element jest istotny w przypadku szkoleń dotyczących nowej wiedzy; mniej istotny w przypadku szkoleń służących kształtowaniu umiejętności lub postaw],
- w przypadku instytucji, z którą instytucja dotychczas nie współpracowała, należy wymagać również referencji, które winny zostać zweryfikowane (poprzez kontakt z jedną - dwiema wskazanymi instytucjami o charakterze podobnym do WTZ).

Cena powinna być jedynie czynnikiem rozstrzygającym przy ofertach jednakowo spełniających oczekiwania jakościowe.

Po odbytych szkoleniach pracownik jest zobowiązany wypełnić ankietę oceniającą, której jednym z elementów jest sformułowanie sugestii dotyczących zakresu upowszechnienia nabytej wiedzy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Upowszechnianie wiedzy nabytej na szkoleniu przez pojedynczych pracowników służy rozszerzeniu oddziaływania szkolenia przy minimalizacji nakładów. Jeśli wskazana zostanie potrzeba upowszechnienia wiedzy w ramach zespołu – spotkanie powinno odbyć się w ciągu 30 dni po powrocie ze szkolenia. Spotkanie takie jest ujmowane w planie szkoleń w ramach jego aktualizacji jako szkolenie wewnętrzne.

Innym elementem upowszechnienia jest udostępnienie do powszechnego użytku uzyskanych na szkoleniu, a także na konferencji czy seminarium, materiałów (nie dotyczy to materiałów w postaci wydruku prezentacji Power Point). Materiały takie powinny być zbierane w jednym, powszechnie dostępnym miejscu (Baza wiedzy), a wypożyczanie materiałów powinno podlegać rejestracji. Obecnie coraz częściej baza wiedzy będzie miała charakter elektroniczny, nie wymagający systemu rejestracji.

Warto pamiętać, że nowoczesny pracownik to pracownik uczący się przez całe życie nie tylko w formach szkolnych czy pozaszkolnych, ale także korzystający z samokształcenia. Proces samokształcenia rozumiany powinien być jako uczenie się prowadzone świadomie, wykorzystujące różne formy pomocy osób oraz instytucji. Cele tego procesu oraz formy, metody i treść dobiera sama osoba ucząca się. Rolą nowoczesnego kierownika jest zachęcanie do samokształcenia. Tego typu działań nie ujmuje się w planach szkoleń, jednak warto, by działania samokształceniowe wspierane przez kierownictwo uwzględniały priorytety określone w planie.

Ocena szkoleń

Po powrocie ze szkolenia pracownicy powinni być zobowiązani w okresie do 5 dni roboczych wypełniać ankietę oceny szkolenia (tę samą, o której mowa była wyżej). Dzięki temu uzyskamy nieco bardziej wiarygodne wyniki niż uzyskuje firma szkoleniowa, stosująca ankietę na zakończenie szkolenia - pracownik kilka dni po szkoleniu nie kieruje się już pozamerytorycznymi aspektami związanymi z „fajną atmosferą” i może przekazać bardziej uświadomione opinie. Taka ocena pozwala na weryfikowanie przydatności szkolenia w pracy danego pracownika, ale też będzie mogła zostać wykorzystana w procesie weryfikacji dostawców szkoleń.

Dodatkowo zaleca się przeprowadzenie rozmowy przez przełożonego z uczestnikiem szkolenia w celu uzyskania bezpośrednich opinii na temat szkolenia i trenera.

Należy też pamiętać, że przyczyną niskiej skuteczności szkolenia nie zawsze jest samo szkolenie – ten pozorny paradoks można objaśnić następująco:

- jeśli pracownik nie odczuwa potrzeby szkolenia, to jedzie na nie niechętnie i przez cały czas prezentuje postawę „na nie” - w takim przypadku, nawet jeśli szkolenie dostarczy nowej przydatnej wiedzy, to pracownik nie zdoła zmienić swojej postawy;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- pracownik jest chętny, ale uwarunkowania w miejscu pracy nie pozwalają na zastosowanie nowej wiedzy i umiejętności; jeśli w takiej sytuacji pracownik zostanie wysłany na kolejne szkolenie, to prawdopodobieństwo, że pojedzie na nie nastawiony negatywnie jest dość duże – i sytuacja nie tylko się powtarza, ale pogłębia;
- jeśli wyślemy pracownika na nieodpowiednie szkolenie (nie odpowiadające na jego luki kompetencyjne) to również niczego ono nie zmieni.

c) Obszary szkoleń

W procesie tworzenia planu szkoleń należy zwrócić uwagę na następujące kluczowe obszary szkoleń:

- Szkolenia podnoszące kompetencje w pracy z osobami z niepełnosprawnością, obejmujące zwłaszcza takie kwestie, jak stosowanie oceny funkcjonalnej (biopsychospołecznej) jako narzędzia wspomagającego np. diagnozowanie, tworzenie IPR i monitorowanie postępów uczestników WTZ, umiejętności społeczne, komunikacja alternatywna, podmiotowość uczestników, nowe formy terapii i pracy z osobami z niepełnosprawnościami, nakierowane na nabywanie umiejętności zawodowych, doradztwo zawodowe i rynek pracy, seksualność osób z niepełnosprawnościami, współpraca z rodzicami osób niepełnosprawnych;
- Szkolenia podnoszące kompetencje z zakresu funkcjonowania WTZ, obejmujące zwłaszcza takie kwestie, jak kształtowanie wizerunku WTZ, pozyskiwanie środków, zleceń, sponsorów, uprawnienia osób z niepełnosprawnościami i system wsparcia osób z niepełnosprawnościami, podstawowe zagadnienia z zakresu prawa pracy, zasady zatrudniania wspomagane, asystent osoby z niepełnosprawnościami;
- Szkolenia z zakresu zarządzania i administrowania WTZ, obejmujące zwłaszcza takie kwestie, jak zarządzanie zróżnicowanym zespołem, włączająca kultura organizacyjna, rozwiązywanie konfliktów w miejscach pracy, umiejętność pracy w stresie, nowe technologie w zarządzaniu zespołem;

a także szkolenia dla nowoprzyjmowanych pracowników, o których mowa w pkt. 4.

d) Adaptacja nowoprzyjętych pracowników

Nowoprzyjmowani pracownicy, zwłaszcza gdy jest to ich pierwsza praca lub gdy dotychczasowa praca dotyczyła zadań innych niż w WTZ, powinni podlegać programowi adaptacyjnemu. Jego głównym celem jest jak najszybsze włączenie nowych pracowników w strukturę warsztatu i integrację z zespołem.

Podczas programu adaptacyjnego pracownik powinien mieć możliwość poznania warsztatu: jego celów i zadań, struktury, kultury organizacyjnej, zasad działania, a także zakresu swoich

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

zadań, oczekiwań wobec siebie, a także sposobów i metod pracy. Program adaptacyjny to też czas na poznanie pracownika przez pozostałych współpracowników.

Nie istnieje jeden, uniwersalny model wdrożenia nowego pracownika do pracy w WTZ. Program może obejmować:

- szczegółowy instruktaż na stanowisku dotyczący zleconych zadań, w tym szkolenie z aplikacji używanych w WTZ,
- wskazanie osoby do pomocy - „opiekuna” (za jej wcześniejszą zgodą); dobrze jest wybrać do tej roli pracownika, który stosunkowo niedawno sam przeszedł przez proces adaptacji, ponieważ lepiej będzie rozumiał sytuację kolegi/koleżanki i dzięki temu w najlepszy sposób wyjaśni, jak należy się zachować w poszczególnych sytuacjach zawodowych,
- przekazanie materiałów do zapoznania się, przy czym dla zapewnienia możliwości opanowania najważniejszych informacji pożądane jest, aby były to wersje specjalnie w tym celu opracowane (wiedza „w pigułce” na temat podstaw prawnych działania warsztatu, jego celów i zadań, dokumentów programowych istotnych z punktu widzenia WTZ, obowiązujących procedur postępowania).

Nowoprzyjęci pracownicy powinni mieć możliwość odbycia w pierwszym roku pracy następujących szkoleń:

- zasady funkcjonowania WTZ (przepisy, dokumentacja),
- praca instruktora terapii zajęciowej,
- samostanowienie uczestników,
- umiejętności społeczne i komunikacyjne.

e) Regulamin szkoleń

Jest pożądane, by w WTZ opracowany został regulamin szkoleń. Powinien on określać:

- zasady sporządzania i uszczegóławiania planu szkoleń,
- wykaz szkoleń obowiązkowych, w tym szkoleń nowoprzyjętych pracowników,
- zasady kierowania pracowników na szkolenia,
- zobowiązania pracownika w związku z odbytymi szkoleniami, finansowanymi przez pracodawcę,
- zasady uczestnictwa pracowników w szkoleniach, w tym regulujące obowiązek uczestnictwa w szkoleniach dotyczących niezbędnej wiedzy i umiejętności,
- zasady oceny skuteczności szkolenia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

f) Źródła finansowania

Krajowy Fundusz Szkoleniowy

Krajowy Fundusz Szkoleniowy stanowi wydzieloną część Funduszu Pracy, przeznaczoną na dofinansowanie kształcenia ustawicznego pracowników i pracodawców, podejmowanego z inicjatywy lub za zgodą pracodawcy. Pracodawca starający się o dofinansowanie kosztów kształcenia ustawicznego musi wnieść wkład własny w wysokości 20% kosztów. Dofinansowanie środkami KFS nie może przekroczyć wysokości 300% przeciętnego wynagrodzenia w danym roku na jednego uczestnika.

Środki KFS może przeznaczyć na:

- określenie potrzeb firmy w zakresie kształcenia ustawicznego, które ma być dofinansowane,
- kursy i studia podyplomowe realizowane z inicjatywy pracodawcy lub za jego zgodą,
- egzaminy umożliwiające uzyskanie dyplomów potwierdzających nabycie umiejętności, kwalifikacji lub uprawnień zawodowych,
- badania lekarskie i psychologiczne wymagane do podjęcia kształcenia lub pracy zawodowej po ukończonym kształceniu,
- ubezpieczenie od następstw nieszczęśliwych wypadków w związku z podjętym kształceniem.

Wnioski o dofinansowania kosztów kształcenia ustawicznego składa się do powiatowego urzędu pracy właściwego ze względu na siedzibę pracodawcy albo miejsce prowadzenia działalności.

Środki unijne

Europejski Fundusz Społeczny wspiera wzmacnianie kompetencji pracowników zajmujących się osobami narażonymi na wykluczenie społeczne, działającymi na rzecz włączenia społecznego, a więc m.in. pracowników WTZ. Konkretnie możliwości będą określone w krajowych i regionalnych programach.

Środki PFRON

Istnieje możliwość sfinansowania podnoszenia kwalifikacji kadry wtz w ramach realizowanych zadań ustawowych Funduszu - zlecania zadań fundacjom i organizacjom pozarządowym oraz szkoleń w zakresie języka migowego.

Środki własne

To także środki pochodzące z PFRON (oraz samorządu powiatowego i ewentualnych darczyńców), ale będące już w posiadaniu WTZ, przeznaczone na jego funkcjonowanie.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

System szkoleń wewnętrznych opartych o wiedzę i kompetencję kadry

Pamiętać także należy o wartościach wynikających ze szkoleń nie wymagających specjalnych funduszy - prowadzonych przez pracowników WTZ, mających wiedzę nabytą podczas długoletniej pracy lub w wyniku szkolenia zewnętrznego. Takie szkolenia nie tylko służą podnoszeniu kwalifikacji, ale też tworzą przestrzeń do dzielenia się doświadczeniami, budują jedność w zespole, zaufanie i poczucie jednego celu. Podobnie wartościowe są spotkania w ramach sieci WTZ z danego obszaru lub sieci instytucji zajmujących się podobnymi problemami np. na terenie powiatu czy gminy.

g) Superwizja

Pracowników WTZ często dotyka problem **wypalenia zawodowego**, które mieści się w trzech obszarach:

- wyczerpania emocjonalnego - wyczerpanie emocjonalne jest tu traktowane jako jeden z początkowych objawów wypalenia zawodowego, wiąże się z poczuciem danej osoby, że w wyniku nadmiernego obciążenia emocjonalnego brakuje jej sił do dalszej pracy;
- depersonalizacji - jako negatywne, bezduszne reagowanie na innych ludzi, będących odbiorcami usługi czy opieki ze strony tejże osoby, „utrata troski o ludzi”, z którymi się pracuje, powoduje dystansowanie się i traktowanie ich w sposób mechaniczny;
- obniżonego poczucia dokonań osobistych objawiających się spadkiem satysfakcji z wykonywanej pracy oraz poczuciem obniżenia kompetencji zawodowych.

Zgodnie z tym modelem wypaleni pracownicy czują się wyczerpani fizycznie i emocjonalnie, są podatni na rozczarowania, stają się cyniczni, wycofani, przekonani o bezsensowności swojej pracy. Zaczynają wątpić w swoje umiejętności i kompetencje, przestają szanować ludzi, których powinni wspierać, a nawet czują do nich awersję.

Zapobieganie procesowi wypalenia zawodowego powinno odbywać się poprzez kształtowanie następujących postaw oraz umiejętności:

- prawidłową ocenę sytuacji zawodowej,
- świadomość własnych kompetencji,
- poczucie własnej skuteczności zawodowej,
- utrzymanie równowagi między życiem prywatnym a zawodowym
- kształtowanie odporności na stres poprzez higienę psychiczną, indywidualne strategie radzenia sobie ze stresem, czy wsparcie społeczne.

Odpowiedzią na problemy wypalenia zawodowego powinna być **superwizja**. Superwizja to profesjonalna metoda obserwacji w praktyce terapeutycznej i edukacyjnej oraz wsparcie w

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych doskonaleniu zawodowym. Jest to celowe działanie opierające się przede wszystkim na obserwacji, doradztwie i wspieraniu osób pracujących z osobami z problemami, w tym o zaburzonym rozwoju.

Najistotniejszym aspektem superwizji staje się uczenie się. Superwizja jest bowiem wzajemną wymianą doświadczeń, przemyśleń, okazją wspólnej analizy nad źródłami trudności, szukaniem istoty problemu, dochodzeniem do nowych rozwiązań. W wielu sytuacjach jest to także odkrywanie swoich nieuświadomianych wcześniej uczuć i przekonań tkwiących u podstaw napotykanym barier w pracy z klientami, a także źródeł osiągniętych sukcesów.

Superwizja pomaga nieustannie pogłębiać swój profesjonalizm i radzić sobie z różnymi trudnymi i złożonymi przypadkami oraz cieszyć się z osiągnięć i dokonań.

Celem superwizji w WTZ jest:

1. Podnoszenie standardów wykonywania pracy przez kadrę WTZ na rzecz dobrostanu uczestników WTZ,
3. Udzielanie wsparcia pracownikom WTZ oraz zapobieganie wypaleniu zawodowemu;
4. Zdobywanie umiejętności pozwalających na identyfikowanie trudności w pracy, ich źródeł oraz sposobów rozwiązywania;
5. Wzmacnianie umiejętności komunikowania się pracowników WTZ z uczestnikami, współpracownikami i instytucjami oraz otoczeniem, w którym wykonują pracę;
6. Podnoszenie skuteczności pracy pracowników WTZ;
7. Wzmacnianie kompetencji zawodowych pracowników WTZ.

Superwizja może być realizowana w formie indywidualnej lub grupowej.

Zasady przeprowadzenia superwizji:

- pracownik WTZ ma prawo wnioskować o superwizora i formę superwizji,
- superwizor może odmówić superwizji w przypadku, gdy zachodzi wątpliwość co do jego bezstronności lub neutralności,
- wnioski z superwizji mogą być przekazywane osobom nieuczestniczącym w superwizji wyłącznie za zgodą wszystkich pracowników uczestniczących w superwizji, zwanych dalej „superwizowanymi”, wyrażoną w postaci papierowej lub elektronicznej.

Superwizor nie może:

- być związany umową o pracę lub umowami cywilnoprawnymi z podmiotami, w których są zatrudnieni pracownicy przez niego superwizowani, z wyjątkiem umowy, na podstawie której prowadzi superwizję;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- pozostawać w zależności lub podległości służbowej z superwizowanym;
- pozostawać w relacjach rodzinnych z superwizowanym, jak również z jego przełożonymi.

Programy szkoleniowe niezbędne do wdrożenia standardów funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej zostały zawarte w załączniku nr 2 do Standardów.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

8. Specyfikacja sprzętu niezbędnego do wdrożenia standardów funkcjonowania WTZ

Wdrożenie standardów funkcjonowania WTZ wymagać będzie reorganizacji pracy w WTZ, wdrożenia nowych metod pracy oraz działań na rzecz wspierania niezależnego życia oraz włączenia społecznego, w tym aktywizacji zawodowej uczestników WTZ. W związku z tym niezbędne będzie zaopatrzenie w adekwatny sprzęt, który powinien zostać skomponowany indywidualnie w odniesieniu do potrzeb konkretnego WTZ i jego uczestników. Przedstawiona specyfikacja sprzętu niezbędnego do wdrożenia standardów funkcjonowania WTZ stanowi katalog otwarty.

Wdrażanie standardów w WTZ wymaga pięciu kategorii sprzętu:

I. Administracyjno-zarządczego:

- 1) sprzęt komputerowy,
- 2) drukarki,
- 3) skanery,
- 4) nowoczesne oprogramowanie,
- 5) słuchawki z mikrofonem,
- 6) kamera internetowa.

II. Związanego ze zmianą akcentu pracy WTZ na prozatrudnieniowy

Wyposażenie nowych „pracowni” (warsztatów), służących kształtowaniu umiejętności przydatnych na rynku pracy np. sprzęt do przygotowania do pracy biurowej, do naprawy pojazdów, do obróbki drewna, sprzęt gastronomiczny, ekspres do kawy itp.

III. Związanego ze wzmocnieniem działań włączających

Sprzęt niezbędny do rozwijania umiejętności życia codziennego; do prowadzenia zajęć aktywizujących poza WTZ; zaopatrzenie w urządzenia i sprzęt służący komunikacji alternatywnej:

- 1) smartfon (do nauki nawiązywania połączeń telefonicznych, korzystania z mediów społecznościowych, korzystania z map i gps),
- 2) tablet (cel j.w.),
- 3) podstawowe wyposażenie mieszkania (meble i urządzenia) dla wtz prowadzących treningi mieszkalnictwa wspieranego,
- 4) komputer stacjonarny z monitorem,
- 5) program udźwiękwiający,
- 6) detektor kolorów dla osób niewidomych,
- 7) płynomierz.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

IV. Związanego z dostępnością informacyjno- komunikacyjną

- 1) pętla indukcyjna przenośna,
- 2) lupa powiększająca.

V. Związanego ze wzmocnieniem działań w zakresie rozwoju i utrzymania sprawności psychofizycznej uczestników:

- 1) sprzęt rehabilitacyjny,
- 2) oznakowania dla osób słabowidzących w placówkach: ciągi komunikacyjne, drzwi.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Rekomendacje

Aby w pełni wprowadzić standardy funkcjonowania WTZ rekomenduje się:

- 1) Dokonanie zmian w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych w zakresie:
  - a) zwiększenia tygodniowego wymiaru czasu nieodpłatnych praktyk zawodowych, w których bierze udział uczestnik warsztatu (art.10a ust.3a) do wysokości wynikającej z liczby godzin odpowiadającej ½ etatu czasu pracy osoby z niepełnosprawnością,
  - b) włączenia w skład rady programowej osób, które będą pełniły zadania trenera pracy.
- 2) Dokonanie zmian w przepisach wykonawczych dotyczących działania warsztatów terapii zajęciowej:
  - a) rezygnacja z obowiązku przeprowadzenia oceny indywidualnych efektów rehabilitacji co pół roku – ocena powinna być dokonywana minimum jeden raz w roku,
  - b) dodanie możliwości przeznaczania dochodu ze sprzedaży produktów i usług wykonanych przez uczestników warsztatu na szkolenia, materiały terapeutyczne, narzędzia do pracy oraz remonty i konserwacje,
  - c) rezygnacja ze szczegółowego opisu współpracy z rodzinami lub opiekunami uczestnika warsztatu na rzecz zapisu jeden raz w roku w ocenie realizacji IPR podsumowania zakresu i charakteru współpracy z osobami wspierającymi uczestników WTZ,
  - d) wpisanie możliwości zatrudnienia osób, które będą pełniły zadania trenera pracy, a po umieszczeniu w klasyfikacji zawodów i specjalności - trenera pracy.
  - e) dodanie możliwości objęcia wsparciem przez trenera pracy zatrudnionego w WTZ byłego uczestnika WTZ, który podjął pracę na rynku (i nie jest już uczestnikiem WTZ) przez okres co najmniej 3 miesięcy (monitoring zatrudnienia),
  - f) dodanie umożliwienia uczestnikowi WTZ, który podjął pracę niezwłocznego powrotu do WTZ w przypadku niepowodzenia w pracy, do czasu upływu 3 miesięcy od momentu zatrudnienia,
  - g) dodanie umożliwienia pozostawienia wolnego miejsca w WTZ do 3 miesięcy od momentu zatrudnienia byłego uczestnika WTZ na rynku, pod warunkiem wspierania go w miejscu pracy przez trenera zatrudnionego w WTZ (traktowanie uczestnika,

- „Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych który podjął pracę jako uczestnika WTZ przez pierwsze 3 miesiące od jego zatrudnienia przez pracodawcę),
- h) ustalenie zasad rozliczenia przez powiat środków finansowych otrzymywanych przez uczestnika warsztatu w ramach treningu ekonomicznego poprzez przedstawienie listy wypłat lub przelewów na konto uczestnika,
- 3) Kwalifikowanie do WTZ osób, które rokują osiągnięcie postępów w nabywaniu umiejętności w obszarze społecznym i zawodowym (reforma systemu orzekania o niepełnosprawności),
- 4) Doprecyzowanie i poszerzenie zadań powiatu w zakresie:
- a) sporządzania, stałego monitorowania i aktualizowania oraz udostępniania wszystkim zainteresowanym, diagnozy lokalnego systemu wsparcia osób z niepełnosprawnością służącego realizacji Konwencji, a przede wszystkim realizacji idei niezależnego życia,
  - b) wypracowywania na poziomie lokalnym mechanizmu przepływu osób z niepełnosprawnością pomiędzy podmiotami, które mają za zadanie wspierać je w niezależnym życiu; w tym celu stworzenie bazy osób niepełnosprawnych w powiecie, które mogą korzystać z różnorodnych instytucji wsparcia.
- 5) Zapisanie w przepisach obowiązujących powiatowe urzędy pracy zadań wspierających osoby z niepełnosprawnością na rynku pracy oraz działań wspierających zadania WTZ:
- a) kształcenie pracowników powiatowych urzędów pracy (pośredników i doradców zawodowych) w zakresie obsługi osób z niepełnosprawnością intelektualną, w tym w modelu zatrudnienia wspomaganego,
  - b) pozyskiwanie i kształcenie pracodawców, którzy mogą zaoferować miejsca pracy dla osób z niepełnosprawnością, w tym w ramach wspomaganego zatrudnienia (ze wsparciem i z udziałem kadry WTZ),
  - c) umożliwienie rejestrowania uczestników WTZ w powiatowych urzędach pracy,
  - d) organizowanie i finansowanie przez powiatowe urzędy pracy praktyk i staży zawodowych dla uczestników WTZ; poszukiwanie miejsc pracy dla uczestników WTZ - należy uwzględnić konieczność współpracy z WTZ,
- 6) Przyjęcie ustawy o zatrudnieniu wspomaganym, co gwarantowałoby osobom opuszczającym WTZ w związku z podjęciem zatrudnienia oraz ich pracodawcom odpowiednie wsparcie na otwartym rynku pracy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- 7) Przeprowadzenie szerokiego programu szkoleń dla kadry WTZ w zakresie nowego podejścia do realizacji IPR, ze szczególnym uwzględnieniem praktycznych aspektów stosowania zapisów Konwencji,
- 8) Wyłonienie spośród obecnej kadry WTZ osób, które mogłyby pełnić zadania trenera pracy wewnątrz warsztatów i przeszkolenie ich w zakresie zatrudnienia wspomaganego,
- 9) Zatrudnianie nowych pracowników w charakterze osób pełniących obowiązki trenera pracy (co najmniej jednego dodatkowego pracownika w każdym warsztacie w charakterze trenera pracy) oraz w związku z tą rekomendacją, zapewnienie odpowiedniego finansowania ze strony PFRON i samorządu powiatowego,
- 10) Umieszczenie trenera pracy w klasyfikacji zawodów i specjalności, zapewnienie odpowiedniego systemu kształcenia i praktycznego przygotowania do wykonywania zawodu,
- 11) Podjęcie prac nad wyjaśnieniem statusu zawodu/stanowiska instruktora terapii zajęciowej:
  - a) wprowadzenie do klasyfikacji zawodów i specjalności zawodu „instruktor terapii zajęciowej” lub
  - b) zastąpienie w ustawie nazwy stanowiska „instruktor terapii zajęciowej” nazwą zawodu „terapeuta zajęciowy” i dokonanie takich zmian w opisie tego zawodu w klasyfikacji, by uwzględniał specyfikę pracy w WTZ (i być może także ŚDS i DPS),
- 12) Podjęcie działań na rzecz poprawy współpracy z otoczeniem WTZ:

Istnieje potrzeba zwiększenia wzajemnej wiedzy o kompetencjach instytucji uczestniczących we wspieraniu osób niepełnosprawnych i pogłębienia współpracy między nimi. Służyć temu mogą materiały informacyjne i wspólne warsztaty z udziałem przedstawicieli WTZ, PUP, PCPR, DPS, OPS, ZAZ, spółdzielni socjalnych i innych instytucji zaangażowanych w działania na rzecz rehabilitacji społecznej i zawodowej. Działanie możliwe w ramach programu PFRON lub EFS.

- 13) Uruchomienie programu PFRON umożliwiającego szkolenie kadry WTZ:

Rekomenduje się opracowanie programu PFRON, w ramach którego możliwe będzie pokrycie kosztów szkoleń dla kadry WTZ, w szczególności w zakresie szkoleń przewidzianych w standardach funkcjonowania WTZ, w tym także z zakresu samych standardów oraz superwizji.

Dodatkowo

- 1) włączenie do dokumentacji wniosku o wydanie orzeczenia o stopniu niepełnosprawności wydawanej przez kadrę WTZ, ZAZ, ŚDS “opinii o stanie

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością” w ramach uczestnictwa tej osoby w zajęciach tych jednostek (w przypadku ZAZ - podczas pracy i rehabilitacji),

- 2) dopisanie WTZ, ZAZ, ŚDS do katalogu jednostek specjalistycznych, które mogą potwierdzać poziom funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami w różnych innych procesach - np. przy postępowaniu o ubezwłasnowolnienie - celem ograniczenia liczby postanowień o ustanowieniu ubezwłasnowolnienia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Załącznik nr 1 Instrukcja stosowania modelu oceny funkcjonalnej uczestników WTZ

Do przeprowadzenia diagnozy funkcjonalnej uczestników WTZ wykorzystuje się metodę obserwacji. Źródłem danych mogą być również informacje płynące z rozmów z Uczestnikami, członkami ich rodzin, dokumentów medycznych, opinii przekazywanych pracownikom WTZ. Podstawą jednak są faktyczne możliwości i doświadczane ograniczenia obserwowane w toku codziennej pracy z uczestnikiem. Diagnoza dla nowo przyjętych uczestników realizowana jest nie później niż do 6 miesięcy od ich przyjęcia. Aktualizacja diagnozy wykorzystywanej do opracowywania oceny kompleksowej (co najmniej raz na 3 lata) może nastąpić w dowolnym momencie, przed przystąpieniem do oceny. Rekomendowane jest korzystanie przez uczestnika z zajęć w różnorodnych pracowniach i angażowanie go w różnorodne aktywności, tak by możliwe było zbieranie informacji z niejednorodnych obszarów.

Każdy z 9 obszarów diagnostycznych zawiera bardziej szczegółowe zakresy przypisane do zbierania obserwacji na temat poziomu możliwości uczestniczenia w analizowanych aktywnościach. Formularz diagnozy ma przyjąć postać elektroniczną, tak by obserwujący mogli na bieżąco wpisywać swoje obserwacje w dostępnych sobie (w codziennej pracy z uczestnikiem) zakresach. Zadaniem osób diagnozujących jest dokonanie oceny poziomu funkcjonowania OzN w poszczególnych zakresach.

W każdym zaproponowanym zakresie znajduje się zestaw pytań, które są pomocne do ukierunkowania uwagi obserwatorów pod kątem istotnych umiejętności, zachowań czy trudności.

Aby dokonać oceny należy zaznaczyć jedną z możliwych odpowiedzi: od „Robi sam/sama bez żadnych problemów” (0 na skali) do „Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia” (4 na skali) adekwatnie do poziomu funkcjonowania osoby badanej w analizowanym zakresie. W przypadku braku możliwości dokonania rzetelnej oceny poziomu funkcjonowania w danym zakresie obserwacji należy wskazać odpowiedź: „Nieokreślony poziom” (8 na skali). Wskazanie na „Nieokreślony poziom” oznacza konieczność dalszej diagnozy; należy pamiętać o uzupełnieniu tej oceny na późniejszym etapie diagnozy – podczas jej aktualizacji (Oznaczenia od 0 do 4 i 8 na skali, opis na skali, obszary aktywności ujednoczone są według diagnozy funkcjonalnej ICF).

Przykład: zakres „patrzenie”: jeśli osoba widzi doskonale, ale nosi okulary odznaczony jest zapis „Robi sam/sama bez żadnych problemów” (0 na skali) i w uwagach wprowadzany jest zapis typu: „nosi okulary”.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

W pole „Uwagi” należy wpisać te informacje i spostrzeżenia, które są ważne dla zespołu w odniesieniu do wykonywania konkretnej czynności i planowania dalszej możliwości rehabilitacji. Jeśli zespół nie ma uwag w danym zakresie - pole „Uwagi” pozostaje puste.

W pole „Uwagi” należy wpisać informację „nie dotyczy”, jeśli zakres nie ma związku z funkcjonowaniem uczestnika np. zakres o języku migowym w przypadku osób słyszących.

W każdym zakresie należy zaznaczyć tylko jedną odpowiedź!

Posumowanie diagnozy w poszczególnych zakresach przedstawiane jest w wartościach liczbowych, na skali od 0 – 4 lub 8, co pozwala na zaobserwowanie zmian.

Pytania pomocnicze do poszczególnych zakresów obserwacji:

Obszar 1: Uczenie się i wykorzystywanie nabytej wiedzy

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
1) Patrzenie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba widzi, czy rozróżnia kolory, dąży do zmiany lub sygnalizuje, gdy jest zbyt jasno, zbyt ciemno, czy używa okularów jeśli wzrok wymaga korekcji?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
2) Słuchanie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba słyszy, czy wskazuje źródło dźwięku, czy odróżnia bodźce ważne od szumu, czy reaguje na mowę, czy używa aparatu słuchowego jeśli niedosłyszy, czy ma nadwrażliwość?
3) Celowe posługiwanie się innymi zmysłami	0	1	2	3	4	8		a. Smak-czy wyczuwa słodycz, gorycz, kwaśność/węch-czy różnicuje zapachy i smród, b. Dotyk -czy wyczuwa fakturę powierzchni, temperaturę, unika bodźców zagrażających, czy czuje ucisk, ból?
4) Naśladowanie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba naśladowuje modelowany sposób wykonania działania, wymowy, przepisuje

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
								litery, podpatruje od innych i naśladuje ich działanie?
5) Repetycja (powtarzanie)	0	1	2	3	4	8		Czy powtarzanie wykonywanego działania/ćwiczenia powoduje u tej osoby utrwalenie uczonej czynności lub polepszenie jakości wykonania?
6) Nabywanie umiejętności podstawowych	0	1	2	3	4	8		Czy osoba uczy się elementarnych, celowych czynności, np. posługiwanie się sztućcami, ołówkiem lub prostym narzędziem, czy angażuje się w naukę czynności spoza repertuaru już opanowanych?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
7) Nabywanie umiejętności złożonych	0	1	2	3	4	8		Czy osoba uczy się zintegrowanych czynności po to aby zgodnie z regułami i w ustalonej kolejności opanować koordynację swoich ruchów, jak np. wchodzenie do basenu pływackiego używając drabinki lub opanowania obsługi bardziej zaawansowanego narzędzia np. obsługa ekspresu kawowego?
8) Skupianie uwagi	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba skupia się na określonych bodźcach pozwalających zdobyć informacje, wykonać czynność i pomija bodźce rozpraszające? b. Czy potrafi skupić się na dłużej tak by np. wykonać zadanie, czy wymaga przywoływania ze strony

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
								instruktora, by skoncentrować się na istotnych bodźcach? W uwagach można ująć : co rozprasza, jakie dystraktory.
9) Myślenie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba wymienia poglądy z innymi osobami, bierze udział w burzy mózgów, czy informuje o swych przemyśleniach, mówi o swych doświadczeniach, relacjonuje potrzebny w danym momencie fragment posiadanej wiedzy, czy się zastanawia, gdy pojawi się trudność lub zadanie, podaje innym swe pomysły?
10) Czytanie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba czyta np. książki, instrukcje, artykuły prasowe, rozkłady jazdy, by w ten sposób

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
								zdożyć informacje? czy czyta ze zrozumieniem?
11) Pisanie	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba pisze, by przekazać innym informacje? b. Czy robi dla siebie notatki lub np. prowadzi terminarz?
12) Liczenie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba wykonuje obliczenia, czy operuje liczbami i wielkościami wyrażonymi liczbowo np. 2 kg mąki, 3 miarki płynu do płukania tkanin?
13) Rozwiązywanie problemów prostych	0	1	2	3	4	8		Czy osoba znajduje rozwiązanie dla prostych zadań, udziela odpowiedzi dla prostych pytań i realizuje wskazane przez siebie rozwiązanie? czy wybiera z kilku dostępnych rozwiązań

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
								oceniając, które może być najtrafniejsze?
14) Rozwiązywanie problemów złożonych	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba analizuje bardziej złożone problemy np. udziela wyjaśnienia/wskazuje w czym problem/gdzie tkwi błąd lub rozbija problem na mniejsze zagadnienia, by ułatwić sobie rozwiązanie i tworzy plan działania? b. Czy ustala możliwe rozwiązania, a także ich skutki np. wskazuje cel i dobiera sposoby jego osiągnięcia, wskazuje czego potrzebuje, by osiągnąć cel np. w czym potrzebuje pomocy innej osoby, jaki kroki podejmie by osiągnąć

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
								rozwiązanie, mówi czego oczekuje/czego się spodziewa podejmując dane rozwiązanie?
15) Podejmowanie decyzji	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba wybiera spośród różnych możliwości np. wybiera dla siebie zadanie spośród kilku proponowanych? b. Czy wdraża wybór, którego dokonał/a np. wybiera i kupuje określony artykuł?

Obszar 2: Zadania i obowiązki

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
16) Podejmowanie prostego zadania	0	1	2	3	4	8		np. zmiatanie, czytanie książki, wytarcie stołu po skończonej pracy, odniesienie naczyń po posiłku a. Czy wykonuje proste zadanie (np., zmiatanie)? b. Czy używa odpowiednich narzędzi, materiałów do podjęcia zadania ? (bierze miotłę, a nie mopa) c. Czy po przypomnieniu/instruktażu rozpoczyna proste zadanie? d. Czy wie gdzie wykonywać zadanie?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
17) Podejmowanie złożonego zadania	0	1	2	3	4	8		np. sprzątniecie sali po posiłku, które obejmuje zanieśenie naczyń do zmywarki, ułożenie w zmywarce, przetarcie stołów, ustawienie krzeseł a. Czy wykonuje złożone zadanie? b. Czy używa odpowiednich narzędzi i materiałów do wykonania złożonego zadania c. Czy orientuje się kiedy jest czas na wykonanie zadania i jaka jest kolejność działań? d. Czy wie gdzie wykonywać zadanie? e. Czy po przypomnieniu wykonuje składające się z kilku czynności zadanie?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
18) Podejmowanie pojedynczego zadania samodzielnie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba wykonuje pojedyncze zadanie bez niczyjej pomocy np. wstaje i wynosi naczynie do mycia bez przypomnienia lub na koniec zajęć sam wyciera stół, czy kontynuuje zadanie i kończy je bez konieczności przywoływania, mobilizowania przez inne osoby?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
19) Podejmowanie pojedynczego zadania w grupie	0	1	2	3	4	8		np. wspólne sprzątnięcie po posiłku danej grupy a. Czy osoba potrafi wykonywać część zadania? b. Czy chce wykonywać zadanie z inną osobą lub grupą? c. Czy podczas pracy grupowej robi swoją część, czy próbuje uczestniczyć we wszystkich etapach? d. Czy akceptuję inne osoby podczas wykonywania zadania- nie krytykuje, nie wyśmiewa?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
20) Wykonywanie wielu zadań	0	1	2	3	4	8		np. sprzątnięcie sali po posiłku, segregowanie i wyniesienie śmieci, włożenie nowych worków a. Czy osoba potrafi wykonać więcej niż jedno zadanie jednocześnie lub kolejno jako sekwencję? b. Czy osoba kończy wszystkie podjęte zadania?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
21) Ustalanie dziennego rozkładu zajęć	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba angażuje się w planowanie przebieg zajęć na warsztacie? b. Czy planuję swój wolny czas- popołudnie weekend? c. Czy proponuje zajęcia, wycieczki, wyjścia?
22) Spełnianie dziennego rozkładu zajęć	0	1	2	3	4	8		Czy osoba realizuje zaplanowany plan zajęć?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
23) Ponoszenie odpowiedzialności	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba po przyjęciu zadania wykonuje je i stara się wykonać je jak najlepiej? b. Czy przy niewykonanym zadaniu akceptuję ocenę i konieczność korekty?
24) Radzenie sobie ze stresem	0	1	2	3	4	8		Gdy pojawią się trudności podczas wykonywania zadania, czy osoba mobilizuje się żeby zadanie kontynuować, opanowuje napięcie, kontroluje się mimo trudności, nie unika /porzuca zadania?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 3: Porozumiewanie się

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
25) Radzenie sobie w sytuacjach kryzysowych	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba podczas sytuacji niebezpiecznej szuka pomocy? b. Czy w przypadku wystąpienia zagrożenia potrafi opanować się i unika niebezpieczeństwa?
26) Odbieranie wiadomości ustnych	0	1	2	3	4	8		Czy osoba rozumie kierowane do niego komunikaty ustne?
27) Odbieranie wiadomości niewerbalnych	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba rozumie kierowane do niego komunikaty za pomocą gestów, mimiki,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
								piktogramów, ilustracji, zdjęć, rysunków, książek do komunikacji? b. Czy osoba rozumie kierowane do niego komunikaty za pomocą grymasów twarzy, ruchów wykonywanych ręką, ciałem?
28) Porozumiewanie się – odbieranie - powszechne znaki i symbole	0	1	2	3	4	8		Czy osoba rozumie znaczenie powszechnie stosowanych znaków i symboli? np. symbol tramwaju na przystanku, logo popularnego sklepu spożywczego, symbol/dźwięk pogotowia ratunkowego

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
29) Porozumiewanie się – odbieranie - rysunki i fotografie	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba rozumie kierowane do niego komunikaty za pomocą rysunków liniowych, projektów graficznych, plansz, fotografii? np. rozumie, że linia wznosząca się na wykresie oznacza wzrost a linia skierowana w dół oznacza spadek? b. Czy korzysta z pomocy AAC?
30) Porozumiewanie się – odbieranie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi porozumiewać się z

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
- wiadomości w języku migowym								otoczeniem za pomocą języka migowego?
31) Mówienie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba porozumiewa się z otoczeniem za pomocą mowy, potrafi przekazać informacje, opowiedzieć jakieś wydarzenie, historię czy fakt za pomocą słów, zwrotów lub dłuższych kwestii?
32) Tworzenie języka ciała	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi przekazać informację za pomocą ruchów ciała np. uśmiechu, marszczenia brwi, krzywienia się, przyjmowania określonej

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
								pozycji ciała w momencie radości, smutku, złości itp.?
33) Tworzenie rysunków i fotografii	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi przekazać informację za pomocą rysowania, malowania, szkicowania, robienia wykresów, fotografii ?
34) Rozpoczynanie rozmowy	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi rozpocząć rozmowę, inicjować dialog, potrafi wymienić informację np. przy przedstawianiu się, potrafi zadawać pytania?
35) Podtrzymywanie rozmowy	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi kontynuować rozmowę,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
								wymieniać informację, zadawać pytania, przedstawić własny pogląd na dany temat, potrafi nawiązać do tematu, o którym była mowa?
36) Kończenie rozmowy	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi zakończyć rozmowę za pomocą zwyczajowych stwierdzeń lub zwrotów np. dziękuję za rozmowę, miło mi się z Tobą rozmawiało?
37) Rozmawianie z wieloma osobami	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi inicjować, kontynuować i kończyć rozmowę z więcej niż jedną osobą?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
38) Dyskusja z jedną osobą	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi inicjować, kontynuować i kończyć dyskusję z jedną osobą, podkreślić swoje argumenty?
39) Używanie urządzeń i technik służących do porozumiewania się	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi wykorzystać urządzenia, techniki i inne środki do porozumiewania się, np. potrafi użyć telefonu żeby zadzwonić do przyjaciela, czy korzysta z Internetu i komunikatorów np. Messenger , What's Up itp.?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 4: Przemieszczanie się

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
40) Zmienianie podstawowej pozycji ciała	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba potrafi zmienić jednej pozycji ciała na inną i przemieścić się z jednego miejsca na inne; b. Czy wstaje krzesła aby położyć się do łóżka? c. Czy zmienia pozycję ciała na kłęzącą albo kuczną i z powrotem? d. Czy zmienia pozycję ciała z pozycji leżącej, z pozycji kucznej lub kłęzącej, z pozycji siedzącej lub stojącej?
41) Utrzymywanie pozycji ciała	0	1	2	3	4	8		Czy osoba może pozostawać w tej samej pozycji ciała zgodnie z potrzebą? np. czy kontroluje

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
stojącej i siedzącej								pozycję swego ciała, czy ma wytrzymałość do wykonania całego zadania na stojąco?
42) Podnoszenie i przenoszenie przedmiotów	0	1	2	3	4	8		Czy osoba może podnosić przedmioty? Czy osoba jest w stanie przenosić te przedmioty z jednego miejsca na drugie i swobodnie je odkładać na wyznaczone miejsce?
43) Precyzyjne używanie ręki	0	1	2	3	4	8		Czy osoba jest w stanie podnosić, kontrolować w dłoni i odkładać małe rzeczy na miejsce np. ołówek, monetę?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
44) Chodzenie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba chodzi bez problemów na małe (poniżej 1 kilometra) i duże (powyżej 1 kilometra) odległości, przemieszcza się pomiędzy pomieszczeniami?
45) Poruszanie się przy pomocy sprzętu	0	1	2	3	4	8		Czy osoba porusza się bez problemów przy użyciu wózka inwalidzkiego/balkonika? (oceniane tylko w sytuacji kiedy jest taka potrzeba)
46) Używanie środków transportu	0	1	2	3	4	8		Czy osoba używa środków transportu do poruszania się jako pasażer (autobus, taksówka, pociąg, tramwaj)?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze
47) Prowadzenie pojazdu	0	1	2	3	4	8		Czy osoba samodzielnie przemieszcza się / kieruje pojazdem np. rower, rower trójkołowy, skuter?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 5: Dbanie o siebie

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
48) Mycie się	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi umyć i wysuszyć ciało z użyciem wody i środków do higieny, potrafi wziąć prysznic, wykąpać się, umyć twarz, włosy, osuszyć ciało ręcznikiem, umyć zęby?
49) Korzystanie z toalety	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi koordynować i kontrolować czynności związane z oddawaniem moczu z defekacją oraz czynności związane z zachowaniem (kobiety)higieny podczas miesiączki, potrafi podjąć odpowiednie działania po oddaniu moczu, po defekacji,

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
								(kobiety) potrafi używać środków higienicznych i podpasek/tamponów podczas miesiączki?
50) Ubieranie się	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi podejmować czynności związane z zakładaniem i zdejmowaniem ubrań i obuwia we właściwej kolejności, potrafi dokonać wyboru ubrania i obuwia, zakłada, zdejmuje koszule, spódnice, spodnie, rajstopy, bieliznę, rękawiczki, potrafi zapiąć i rozpiąć guziki, zamek błyskawiczny?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
51) Wybieranie odpowiedniego ubrania	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi dokonać wyboru odzieży i obuwia odpowiednio do warunków atmosferycznych oraz odpowiednio do okoliczności, np.. Koszula i kryte obuwie do teatru, strój kąpielowy/ kąpielówki na plażę?
52) Jedzenie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi wykonywać czynności związane ze spożywaniem posiłków, spożywanie posiłków w sposób estetyczny, kroi pożywienie na kawałki, potrafi otworzyć butelkę

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
								lub puszkę, używa sztuczków do jedzenia?
53) Picie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi samodzielnie i estetycznie spożywać napoje?
54) Troska o własne zdrowie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi zadbać o swoje zdrowie np.. Poprzez stosowanie odpowiedniej diety, utrzymanie aktywności fizycznej, potrafi unikać czynników, które szkodzą zdrowiu, potrafi zastosować zasady bezpiecznego seksu, potrafi zapobiegać chorobom np. poprzez odpowiednie ubranie się, nie przegrzewanie i nadmierne

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
								ochładzanie ciała? Czy stosuje się do zaleceń lekarzy, bierze regularnie leki?

Obszar 6 : Prowadzenie gospodarstwa domowego

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
55) Dokonywanie zakupów	0	1	2	3	4	8		Czy osoba uzyskuje, w zamian za pieniądze, dobra i usługi

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
								potrzebne w codziennym życiu, czy wybiera żywność, napoje, środki higieny, odzież oraz czy samodzielnie płaci za wybrane dobra lub usługi?
56) Gospodarowanie środkami pieniężnymi	0	1	2	3	4	8		Czy osoba umie liczyć i zna wartości pieniądza, czy umie oszczędzać? Czy np. robi listę zakupów, planuje wydatki lub zapłaty zobowiązań?
57) Korzystanie z usług	0	1	2	3	4	8		Czy osoba korzysta z usług typu: fryzjer, salon kosmetyczny, optyk, stomatolog itp.?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
58) Przygotowywanie prostych posiłków	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi sama zorganizować, przygotować i podać posiłek o małej liczbie składników, łatwych w przygotowaniu i łatwych do podania tak jak np. kanapki, sałatka (najprostsze zimne posiłki)?
59) Prace domowe - pranie, suszenie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba pierze ręcznie oraz w pralce ubrania, wiesza je, aby je wysuszyć?
60) Prace domowe - sprzątanie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba sprząta pomieszczenia i sprzęt kuchenny po gotowaniu, czy zmywa naczynia, patelnie, garnki i inny sprzęt kuchenny, czy

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
								czyści stoły i podłogi, w miejscach przygotowywania i spożywania posiłków? Czy osoba sprząta powierzchnię mieszkalną w domu tak jak np. porządkowanie i odkurzanie; zmiatanie, zmywanie podłóg; czyszczenie okien, czyszczenie łazienek i toalet; czyszczenie wyposażenia domowego; wyrzucanie śmieci?
61) Używanie sprzętu gospodarstwa domowego	0	1	2	3	4	8		Czy osoba używa różnego rodzaju urządzeń gospodarstwa domowego takich jak np. czajnik elektryczny, toster, pralka, suszarka, żelazko, odkurzacz i zmywarka do naczyń?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
62) Dogłądanie roślin	0	1	2	3	4	8		Czy osoba zajmuję się roślinami w domu np. sadzenie, podlewanie i nawożenie?
63) Opieka nad zwierzętami	0	1	2	3	4	8		Czy osoba zajmuje się zwierzętami domowymi, czy żywi je, czyści, czuwa nad ich zdrowiem, wyprowadza na spacer?
64) Pomaganie innym	0	1	2	3	4	8		Czy osoba pomaga domownikom i innym osobom w czynnościach domowych, np.: • pomaganie innym osobom w jedzeniu, myciu, opiece nad dziećmi, sprzątaniu; • pomaganie innym osobom w poruszaniu się poza domem;

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
								• pomaganie innym osobom w porozumiewaniu się - pomaganie w mówieniu, pisaniu lub czytaniu?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 7: Kontakty międzyludzkie

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
65) Okazywanie szacunku, uznania i tolerancji w kontaktach międzyludzkich	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba potrafi okazywać szacunek wobec innych osób? b. Czy osoba potrafi odpowiedzieć na okazany szacunek w sposób prawidłowy i akceptowany społecznie? c. Czy osoba potrafi okazywać zadowolenie i wdzięczność wobec innych osób? d. Czy osoba potrafi odpowiedzieć na okazane zadowolenie i wdzięczność w sposób prawidłowy i akceptowany społecznie? e. Czy osoba potrafi okazywać zrozumienie i akceptację czyjegoś zachowania i odpowiadać na okazywaną tolerancję w sposób

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
								stosowny do sytuacji i akceptowany społecznie?
66) Krytyka	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi przyjmować w sposób konstruktywny i stosowny do sytuacji wyrażaną krytykę oraz czy potrafi w sposób prawidłowy wyrażać odmienne zdanie?
67) Kontakt fizyczny i dystans społeczny we wzajemnych relacjach	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi zachować akceptowalny w danej sytuacji dystans społeczny (dystans fizyczny)? Czy potrafi prawidłowo reagować na kontakt fizyczny ze strony osób trzecich?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
68) Kontrolowanie zachowań w kontaktach oficjalnych	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi nawiązywać i utrzymywanie kontakty z innymi ludźmi w sposób odpowiedni do danej sytuacji, pełnionej roli społecznej np. przedstawianie się, nawiązywanie i ustanawianie przyjaźni i kontaktów profesjonalnych, oficjalnych? Czy osoba potrafi prawidłowo zakończyć wzajemne kontakty w sposób odpowiedni do danej sytuacji i akceptowany społecznie np. zakończenie tymczasowej znajomości, pożegnanie w pracy?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
69) Nieoficjalne kontakty towarzyskie	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi tworzyć i utrzymywać kontakty w nieoficjalnych sytuacjach ze znajomymi, przyjaciółmi, osobami z tej samej społeczności?
70) Związki rodzinne	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi tworzyć i utrzymywać związki rodzinne? Czy utrzymuje prawidłowe relacje z rodzicami, rodzeństwem?
71) Związki intymne	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi i chce tworzyć i utrzymywać związki emocjonalne i fizyczne z drugą osobą?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
								W uwagach można zapisać zaobserwowane zachowania trudne z obszaru seksualności.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 8: Aktywizacja zawodowa

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
72) Doksztalcanie	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba nabywa nowych umiejętności w pracowniach, na praktykach, zgodnych z preferencjami i predyspozycjami? b. Czy osoba poszerza wiedzę teoretyczną i umiejętności praktyczne? c. Czy osoba zdobywa wiedzę o zawodach, nowych czynnościach (poprzez filmy instruktażowe, szkolenia, ćwiczenia, odwiedzanie miejsc pracy)? d. Czy osoba poznaje metody poszukiwania pracy?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
73) Predyspozycje zawodowe	0	1	2	3	4	8		Czy osoba adaptuje się do wymogów środowiska pracy? Czy osoba posiada cechy zawodowe: odpowiedzialność, punktualność, umiejętność przygotowania stanowiska pracy, elastyczność, umiejętność radzenia sobie ze stresem, dobra organizacja pracy, realizowanie poleceń itp.?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
74) Umiejętności pro-zawodowe	0	1	2	3	4	8		Czy osoba posiada umiejętności, które może wykorzystać na konkretnym stanowisku pracy np. potrafi, pielnić, podlewać rośliny, czy potrafi zamiatać, myć podłogę, obierać , kroić warzywa w kostkę itp.?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
75) Praktyki zawodowe wewnętrzne	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba uczestniczy w rotacyjnych przejściach pomiędzy pracowniami? b. Czy w ramach pracowni wykonuje proste czynności mające zastosowanie na rynku pracy przy pracach na stanowiskach pomocniczych np. zmywa dokładnie naczynia, szyje ściegiem prostym na maszynie?
76) Praktyki zawodowe zewnętrzne	0	1	2	3	4	8		Czy osoba uczestniczy w praktykach w Zakładach Pracy Chronionej, Zakładach Aktywności Zawodowej, ma praktyki na otwartym rynku pracy, w Podmiotach Ekonomii Społecznej ?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
77) Znajomość swych mocnych i słabych stron	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba potrafi wskazać swe umiejętności , czynności ,które rzeczywiście wykonuje z łatwością ? b. Czy potrafi wskazać swe cechy pomocne na rynku pracy, które chciałaby zaprezentować podczas rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą? c. Czy potrafi wskazać czynności, umiejętności , które sprawiają jej trudność, cechy , które wymagają przepracowania, dostrzega u siebie wady?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
78) Przestrzeganie zasad BHP	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba potrafi przestrzegać obowiązujących zasad BHP? b. Czy wykonując zadania zachowuje się bezpiecznie dla siebie i innych?
79) Przestrzeganie regulaminów	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba zna i właściwie rozumie obowiązujące regulaminy? b. Czy postępuje w zgodzie z ustalonymi w nich zasadami?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
80) Planowanie rozwoju	0	1	2	3	4	8		Czy osoba potrafi planować ścieżki rozwoju zawodowego we współpracy z instruktorem i doradcą zawodowym po przeanalizowaniu osiągnięć, preferencji, umiejętności, predyspozycji, wskazań lekarskich np. podjęcie praktyk, pracy, awans, zmianę pracy, pracę w grupie lub na indywidualnym stanowisku?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
81) Poszukiwanie pracy	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba zna sposoby poszukiwania pracy, miejsca które pomagają w poszukiwaniu pracy (PUP, śledzenie zamieszczanych ogłoszeń)? b. Czy osoba ma umiejętność autoprezentacji przed potencjalnym pracodawcą? c. Czy potrafi przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Obszar 9: Aktywność społeczna

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
82) Udział w życiu społeczności lokalnej	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba bierze udział w różnorodnych przejawach życia społecznego w społeczności lokalnej, jak np. zaangażowanie się w działalność organizacji charytatywnych, religijnych, organizacji społecznych lub profesjonalnych organizacjach pomocy socjalnej? b. Czy podejmuje różne role społeczne np.: wolontariusz, opiekun psa u weterynarza, podwładny, sąsiad, kolega, rodzic, współmałżonek, klient, pacjent i inne role wynikające z realizacji codziennych potrzeb?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
83) Rekreacja i organizacja czasu wolnego	0	1	2	3	4	8		Czy osoba bierze udział w różnorodnych formach rekreacji jak np. nieformalne lub zorganizowane zabawy, spotkania towarzyskie i imprezy sportowe, spacer, odwiedzanie galerii sztuki, muzeów, kin lub teatrów, zajmowanie się rękodziełem lub hobby, gra na instrumentach muzycznych, zwiedzanie, turystyka?

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Umiejętność	Robi sam/sama bez żadnych problemów	Robi sam/sama, ale występują problemy	Wykonuje z częściowym wsparciem	Wykonuje z dużym wsparciem	Samodzielnie nie wykona tej czynności, wymaga całkowitego wsparcia	Nieokreślony poziom	Uwagi:	Pytania pomocnicze:
84) Świadomość swoich praw	0	1	2	3	4	8		a. Czy osoba potrafi stawiać granice, mówić nie, bronić swoich potrzeb, przedstawiać swoje oczekiwania, marzenia? Czy osoba wie, że może brać udział w wyborach, czy wie, że może zwrócić wadliwy towar, zareklamować go? b. Czy osoba reaguje, gdy ktoś ją źle traktuje? c. Czy osoba wie jakie ma zniżki, uprawnienia wynikające ze swojej niepełnosprawności? d. Czy osoba bierze udział w ruchu selfadvokatów?

Czynniki środowiskowe i osobowe mające silny wpływ na przebieg procesu rehabilitacji:

Tutaj wpisujemy te czynniki, które wpływają pozytywnie lub negatywnie na przebieg realizowanych w placówce zajęć.

Uwaga: jeden i ten sam czynnik może mieć jednocześnie znaczenie wspierające i hamujące przebieg rehabilitacji. Wpisano przykładowe:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Czynnik wpływający na przebieg rehabilitacji	Pozytywny wpływ	Negatywny wpływ
Branie silnych leków uspokajających	+ zmniejszenie agresji czynnej	- senność
Postawa rodziny wobec usamodzielnienia i aktywizacji zawodowej		- nadopiekuńczość - postawa wyręczająca
Występowanie zachowań trudnych –agresja wobec OzN		- zagrożenie bezpieczeństwa i zdrowia dla innych Uczestników i pracowników
Frekwencja na zajęciach- niska	+ zmniejszenie częstotliwości napadów padaczkowych	- brak możliwości realizacji planowanych działań - brak postępów
Postawa wobec proponowanych zajęć	+pozytywna, zaangażowana	
Dominujący nastrój	+pogodny +wyciszony	

Czynnik wpływający na przebieg rehabilitacji	Pozytywny wpływ	Negatywny wpływ

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Załącznik nr 2 Programy szkoleniowe

Mając na uwadze potrzebę przygotowania kadry WTZ do realizacji Standardów funkcjonowania WTZ oraz zidentyfikowane w toku badania WTZ problemy z właściwym poziomem merytorycznym oferowanych na rynku szkoleń przygotowano kilka programów szkoleń. Mogą one zostać wykorzystane przez wykonawców szkoleń w ramach projektu oraz w przyszłości – przy zamawianiu szkoleń przez ich organizatorów (PFRON, poszczególne WTZ czy ich porozumienia, organy prowadzące WTZ). Dysponowanie na tym etapie jednolitymi programami zapobiega nadmiernej dowolności przekazywanej podczas szkoleń treści, prowadząc do zapewnienia, że wszyscy uczestnicy danego typu szkolenia faktycznie otrzymają odpowiednią wiedzę i nabędą odpowiednie umiejętności.

Przygotowane zostały następujące programy szkolenia:

- w zakresie standardów funkcjonowania WTZ – dla kadry kierowniczej,
- w zakresie standardów funkcjonowania WTZ – dla kadry merytorycznej,
- w zakresie samostanowienia i wspieranie niezależnego życia osób z niepełnosprawnościami,
- w zakresie stosowania modelu oceny funkcjonalnej (biopsychospołecznej) uczestników WTZ.

Ponadto w kontekście przygotowania kadry merytorycznej WTZ do pełnienia funkcji trenera pracy rekomenduje się wykorzystanie programu szkolenia opisanego w publikacji pt. *Wytyczne dotyczących świadczenia usług przez trenera pracy – Zestaw II Zestaw narzędzi do szkolenia trenerów pracy* opracowanej w ramach projektu „Trener pracy jako sposób na zwiększenie zatrudnienia osób niepełnosprawnych”, realizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych w partnerstwie z Polskim Forum Osób Niepełnosprawnych, Polską Organizację Pracodawców Osób Niepełnosprawnych oraz KARE Promoting Inclusion for People with Intellectual Disabilities z Irlandii, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

1) Program szkolenia dla kadry kierowniczej WTZ w zakresie standardów funkcjonowania WTZ

1. Cele i efekty szkolenia

Celem szkolenia jest przygotowanie kadry kierowniczej do stosowania standardu funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej jako narzędzia służącego podniesieniu jakości i skuteczności działań realizowanych przez warsztaty oraz przygotowanie jej do wdrażania niezbędnych zmian.

Po ukończeniu szkolenia uczestnik będzie:

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- rozumiał przesłanki utworzenia standardu funkcjonowania WTZ,
- rozumiał cele i założenia wdrożenia standardu funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej,
- rozumiał, co i dlaczego należy zmienić w dotychczasowej organizacji WTZ , żeby wdrożyć i realizować standard funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

2. Plan realizacji szkolenia – wskazówki dla trenera

Dzień pierwszy

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
1.	Sesja I	1) Poznanie celów szkolenia i zasad pracy; 2) Zrozumienie przesłanek (potrzeby) opracowania Standardu funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej	Wstęp, przywitanie, cele warsztatu, zapoznanie się, analiza oczekiwań i obaw związane ze szkoleniem Prezentacja przesłanek opracowania Standardu funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej	Część wstępna Wykład z elementami dyskusji	flip-chart, karteczki i flamastry prezentacja, laptop, rzutnik
2.	Sesja II	Nabycie skondensowanej praktycznej wiedzy na temat standardów	Standard funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej: -główne założenia -struktura -plan wdrożenia	Wykład z elementami dyskusji dotyczącej poszczególnych zagadnień	prezentacja, laptop, rzutnik
3.	Sesja III	1) Nabycie wiedzy dotyczącej nowego podejścia do kluczowych zadań WTZ 2) Uświadomienie znaczenia samostanowienia w działaniach WTZ 3) Przekonanie do zasadności proponowanych zmian	Nowe podejście do kluczowych zadań WTZ: -diagnoza uczestnika, -tworzenie IPR i monitorowanie postępów, - realizacja IPR z uwzględnieniem samostanowienia Podsumowanie dnia	Wykład nt. istoty samostanowienia Ćwiczenie – praca w grupach – analiza przykładów dot. samostanowienia Wykład dot. diagnozy, tworzenia IPR i realizacji IPR (Ćwiczenie – praca w grupach – mini dyskusje na temat obecnego podejścia do	prezentacja, laptop, rzutnik flip-chart, flamastry notatniki

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
				omawianych zagadnień Podsumowanie dnia przez trenera	

Dzień drugi

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
1.	Sesja IV	Przygotowanie do wdrożenia Standardu funkcjonowania WTZ	Zmiana w WTZ: -czy wdrożenie Standardu wymaga zmian w funkcjonowaniu mojego WTZ? -jakie działania są niezbędne, a jakie warto wprowadzić dodatkowo?	Dyskusja – burza mózgów, praca w grupach, plenarna dyskusja nad wynikami – stworzenie katalogu zmian niezbędnych dla wdrożenia Standardu Ćwiczenie - praca w grupach, a następnie plenarna analiza wyników – stworzenie katalogu działań niezbędnych i przydatnych w celu skutecznego wdrożenia a Standardu Mini wykład trenera nt. zarządzania zmianą Podsumowanie	flip-chart, karteczki i flamastry, notatniki

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
2.	Sesja V	Nabycie wiedzy dotyczącej optymalizacji polityki szkoleniowej WTZ	1)Badanie potrzeb szkoleniowych kadry WTZ i planowanie szkoleń 2)Superwizja	Wykład Ćwiczenie – praca w grupach – określenie potrzeb szkoleniowych pracowników wynikających z wdrażania Standardu; omówienie wyników Wykład Dyskusja nt. znaczenia superwizji w pracy WTZ i warunków dla jej wdrożenia	prezentacja, laptop, rzutnik flip-chart, flamastry notatniki
3.	Sesja VI	Przygotowanie do wdrożenia zmian wynikających ze stosowania standardu	Podsumowanie szkolenia - dyskusja	Dyskusja nt. wiedzy uzyskanej podczas szkolenia i wynikającej z niej wniosków dla uczestników	

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

3. Materiały dla uczestnika

Standard funkcjonowania WTZ w formie brulionu z miejscem na notatki

4. Opis sposobu pomiaru sprawdzającego wyniki szkolenia

Obserwacja trenera.

Trener odpowie na pytania:

- Czy grupa wykazywała się rozumieniem używanych pojęć?
- Czy uczestnicy uświadomili sobie znaczenie Standardu dla pracy swojego WTZ?
- Czy uczestnicy wykazali przekonanie dla zasadności wprowadzenia zmian w zarządzanym przez siebie WTZ i mają ich wstępną wizję?

5. Wyposażenie i niezbędne materiały

Szkolenie powinno odbyć się w grupach nie większych niż 16 osób

Stoły i krzesła powinny być ustawione w półkolu z możliwością przestawienia do pracy w małych (4-osobowych) grupach.

Niezbędne materiały: flip-chart, karteczki, flamastry, laptop, projektor, druki ankiet.

6. Literatura uzupełniająca

- 1) Innowacje w terapii zajęciowej, [Mariola Pawlaczyk](#), [Sławomir Tobis](#), [UM Poznań](#), Poznań 2018.
- 2) Współczesna terapia zajęciowa - Od teorii do praktyki, [Anna Misiorek](#), [Edyta Janus](#), [Miłosz Kuśnierz](#), [Rafał Bugaj](#), [PZWL Wydawnictwo Lekarskie](#), Warszawa 2018
- 3) Raporty przygotowane w ramach projektu „Aktywni Niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, Działanie 2.6:
  - Diagnoza potrzeb osób z niepełnosprawnością w kontekście modyfikacji istniejących i zaproponowania nowych instrumentów włączenia społecznego Raport zbiorczy Puszczykowo 2021, koordynacja metodyczna - Anna Waligóra, Ewelina Szymańska i Maja Wiatr, konsultacja merytoryczna: Tomasz Mika;
  - Desk Research - warsztaty terapii zajęciowej, Grzegorz Żuchowski, Warszawa 2021;
  - Raport z badania warsztatów terapii zajęciowej, Irena Wolińska, Warszawa 2021
- 4) Bariery i szanse dla innowacyjności aktywizacji zawodowej w WTZ – raport z badań, Stowarzyszenie na rzecz Spółdzielni Socjalnych, Poznań 2012.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- 5) Warsztaty Terapii Zajęciowej. Raport z badania, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych, Morysińska A., Sochańska-Kawiecka M., Makowska-Belta E., Zielińska D., Milczarek D., Zakrzewska Manterys E., Kumaniecka A., Warszawa 2014.
- 6) Raport z ogólnopolskiego badania zarządzania zmianą 2021, Szkoła Zarządzania Zmianą, dostępny: <https://pifs.org.pl/aktualnosci/425-zarzadzanie-zmiana-raport>
- 7) Zarządzanie zmianą. Od strategii do działania, M. Kurtyka, G. Roth, CeDeWu, 2019,
- 8) Kto zabił zmianę? Stań się skutecznym Agentem Zmiany w twojej organizacji, K. Blanchard, MT Biznes, 2019

2) Program szkolenia dla kadry merytorycznej WTZ w zakresie standardów funkcjonowania WTZ

1. Cele i efekty szkolenia

Celem szkolenia jest przygotowanie kadry merytorycznej WTZ do stosowania standardów funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej jako narzędzia służącego podniesieniu jakości i skuteczności działań realizowanych przez warsztaty terapii zajęciowej.

Po ukończeniu szkolenia uczestnik będzie:

- rozumiał przesłanki dla utworzenia standardów WTZ,
- znał miejsce i rolę WTZ w systemie włączenia społecznego osób z niepełnosprawnościami,
- potrafił definiować samostanowienie oraz wskazywać przykłady działań w WTZ oraz właściwych postaw pracowników WTZ, gwarantujących prawo do samostanowienia uczestników,
- znał i umiał stosować wytyczne do opracowania Indywidualnego Programu Rehabilitacji,
- potrafił planować i realizować działania w zakresie Indywidualnego Programu Rehabilitacji, oparte o indywidualne podejście i ideę samostanowienia.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

2. Plan realizacji szkolenia – wskazówki dla trenera

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
1.	Sesja I	Uzgodnienie z uczestnikami metod i narzędzi. Wzbudzenie potrzeby wdrożenia zmian. Zapoznanie uczestników z obszarami zmiany i oddziaływania, jakie - w efekcie wejścia standardów – będą realizowane w WTZ.	Prezentowanie celu szkolenia, przedstawienie indywidualnych potrzeb uczestników szkolenia. Omówienie sytuacji i potrzeb warsztatów terapii zajęciowej.	Prezentacja prowadzącego oraz założonych celów szkolenia Prezentacja uczestników Oczekiwania wobec szkolenia (wykorzystanie sli.do) omówienie Prezentacja programu i założeń pracy Prezentacja wyników badań WTZ - wykład Podsumowanie - minidyskusja	Prezentacja, przygotowanie pytań w sli.do.
2.	Sesja II	Ujednolicenie wiedzy uczestników co do złożoności systemu wsparcia OzN w Polsce. Zwiększenie wiedzy uczestników o miejscu i roli WTZ, wprowadzenie refleksji dotyczącej działań, jakie WTZ musi podjąć, by tę rolę spełniać.	Miejsce i rola WTZ w działaniach na rzecz włączenia społecznego.	Schemat otoczenia WTZ – praca zespołowa i omówienie wyników (wspólne uzupełnianie tablicy). Rola WTZ – praca w grupach, prezentacja grup (Podsumowanie – prezentacja przyjętej definicji roli WTZ	Tablica flipchart, pisaki, karty do wspólnej pracy w grupach.
3.	Sesja III	Zwiększenie wiedzy, czym jest samostanowienie. Nabycie umiejętności rozpoznawania zachowań i postaw będącymi przykładami samostanowienia.	Prawo uczestników do samostanowienia.	Czym jest samostanowienie (wykład). Przykłady działań, dobrych praktyk kadry WTZ (praca w grupach, GRYWALIZACJA na najwięcej trafnych przykładów. Zdefiniowanie postaw kadry WTZ, które są niezbędne do stosowania prawa do	Prezentacja wiodąca, flipchart, pisaki Karty do pracy.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
		Zwiększenie wiedzy o roli kadry WTZ oraz nabycie umiejętności realizowania działań sprzyjających rozwojowi samodzielności i decyzyjności uczestników WTZ. Zwiększenie umiejętności samodzielnego kreowania sytuacji i działań, które sprzyjają rozwojowi kompetencji samostanowienia u uczestnika WTZ. Uruchomienie procesu autorefleksji nad własnymi kompetencjami i koniecznością stałego doskonalenia.		samostanowienia w WTZ - podsumowanie ćwiczenia. Najważniejsze obszary wdrożeń idei samostanowienia w WTZ (praca na skali – stosowane/niestosowane, łatwe/trudne, proste/skomplikowane, szybkie/czasochłonne oraz na skali najpilniejsze /w przyszłości). Ćwiczenie - jakie kompetencje (wiedza, umiejętności, doświadczenie) są potrzebne kadry WTZ, by wdrożyć ideę samostanowienia w codzienne funkcjonowanie WTZ.	Cel ćwiczenia – pozytywna analiza własnych zasobów.
4.	Sesja IV	Zwiększenie wiedzy uczestników na temat roli i znaczenia dobrze wykonanej diagnozy dla procesu aktywizacji zawodowej i społecznej uczestnika WTZ.	Indywidualny Program Rehabilitacji – diagnoza.	Cele i obszary diagnozy – wprowadzenie (30 min). Doświadczenia kadry WTZ - dyskusja.	Prezentacja wiodąca, flipchart do notowania wniosków.
5.	Sesja V	Zwiększenie wiedzy o modelu oceny funkcjonalnej. Zwiększenie umiejętności korzystania z modelu.	Indywidualny Program Rehabilitacji – diagnoza.	Wykład	Prezentacja wiodąca.
6.	Sesja VI	Zwiększenie umiejętności opracowywania i wdrażania IPR, z zastosowaniem idei	Indywidualny Program Rehabilitacji – schemat IPR.	Wprowadzenie do metody pracy -wykład. Cele i wartości opracowania i realizacji IPR-praca wspólna.	Prezentacja wiodąca, flipchart i pisaki.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
		samostanowienia oraz uzgadniania z uczestnikiem celów i efektów IPR.			

Dzień drugi

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
1.	Sesja VII	Zwiększenie wiedzy na temat mechanizmów i narzędzi aktywizacji społecznej i zawodowej. Zwiększenie wiedzy na temat zasad monitorowania postępów terapii, zwiększenie umiejętności identyfikowania, definiowania i określania wartości wskaźników świadczących o rozwoju.	Aktywizacja społeczna i zawodowa uczestników WTZ. Indywidualny Program Rehabilitacji – zasady i metody mierzenia postępów prowadzonej terapii.	Wykład - aktywizacja zawodowa i społeczna – definicje i metody; etapy aktywizacji Wykład - Zasady i metody mierzenia postępów prowadzonej terapii. Ćwiczenie - mierzenie postępów w IPR - studium przypadku. Ćwiczenie w grupach - obszary realizacji IPR.	Prezentacja wiodąca, notesy dla uczestników – do notowania efektów prac i propozycji.
2.	Sesja VIII	Zwiększenie wiedzy na temat obszarów oddziaływania aktywizacyjnego dla wzmocnienia zasobów i umiejętności uczestnika WTZ.	Realizacja indywidualnego programu rehabilitacji – formy i metody pracy.	Prezentacja materiału wyjściowego. Ćwiczenia: praca zindywidualizowana (przykłady i zasady ogólne – wnioskowanie); praca grupowa (przykłady i zasady ogólne – wnioskowanie), praca indywidualna (przykłady i zasady ogólne – wnioskowanie).	Prezentacja wiodąca.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
3.	Sesja IX	Zwiększenie umiejętności określania form i metod pracy zindywidualizowanych i dopasowanych do potrzeb i celów rozwojowych uczestnika WTZ. Zwiększenie umiejętności planowania konkretnych działań i czynności, które zwiększają zasoby i umiejętności uczestników WTZ.	Realizacja indywidualnego programu rehabilitacji – formy i metody pracy.	Wprowadzenie. Metody praktyczne / czynnościowe, wykreowane dla osiągnięcia danego celu (przykłady i zasady ogólne – wnioskowanie). Metody ośrodków pracy / naturalne, empiryczne, oparte na rzeczywistych sytuacjach w środowisku (przykłady i zasady ogólne – wnioskowanie). Metody niedyrektywne / wydobywanie i pomnażanie zasobów OzN (przykłady i zasady ogólne – wnioskowanie). Metody wspierające proces terapeutyczny (przykłady i zasady ogólne – wnioskowanie-20 min). Podsumowanie.	Prezentacja wiodąca, kartki kolorowe, małe kartki z klejem, kartki do flipchartu, pisaki kolorowe, flamastry.
4.	Sesja X	Zwiększenie wiedzy na temat zasad dostępności. Nabycie umiejętności definiowania roli kadry WTZ w realizacji zasad współtowarzyszenia, komunikacji i współpracy. Nabycie umiejętności określania własnych działań i czynności, sposobu realizacji zadań na stanowisku pracy oraz umiejętności przełożenia teorii na praktyczne	Współtowarzyszenie, komunikacja i współpraca - zasady realizacji IPR.	Podmiotowe traktowanie – wprowadzenie i studium przypadku. Szacunek i samostanowienie - dyskusja i dobre praktyki. Jasno określone priorytety działań WTZ - dyskusja i dobre praktyki. Używanie prostego języka - dyskusja i dobre praktyki. Komunikacja alternatywna - wykład.	Wydrukowane karty z przykładami sytuacji (case study), flipchart.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
		postawy i zachowania uczestników szkolenia.			
5.	Sesja XI	Umiejętność tworzenia map współpracy dla uczestników WTZ. Umiejętność definiowania ról instytucji, organizacji i osób w otoczeniu WTZ. Utrwalenie efektów szkolenia – zwiększenie refleksji na temat nabytej wiedzy, przećwiczonych umiejętności. Refleksja uczestników na temat tego, co i w jaki sposób mogą i będą stosować w codziennej pracy WTZ.	Współpraca z otoczeniem WTZ. Podsumowanie szkolenia. Trener nawiązuje do celów szkolenia i celów tworzenia standardów. Podkreśla rolę kadry, jako kluczowego czynnika zmiany i rozwoju jakości usług skierowanych na rzecz osób z niepełnosprawnością.	Wykład - formy współpracy z otoczeniem. Zasady współpracy. Dokumentowanie współpracy. Ćwiczenie - tworzenie mapy współpracy.	Prezentacja wiodąca, flipchart do pracy zespołowej.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

3. Materiały dla uczestnika

Standardy funkcjonowania WTZ w formie brulionu z miejscem na notatki.

4. Opis sposobu pomiaru sprawdzającego wyniki szkolenia

Efekty szkolenia zostaną ocenione poprzez system SLI.Do, w ramach czterech kluczowych pytań:

- Jaki blok tematyczny/obszar tematyczny szkolenia uważasz za najcenniejszy dla codziennej pracy w WTZ?
- Które z narzędzi, zaproponowanych w Standardach i przećwiczonych na warsztacie są w Twojej opinii łatwe do wdrożenia w WTZ?
- Które z narzędzi, zaproponowanych w Standardach i przećwiczonych na warsztacie, są w Twojej opinii trudne do wdrożenia w WTZ?
- Zdefiniuj swoimi słowami – czym jest samostanowienie?

5. Wyposażenie i niezbędne materiały

Na potrzeby szkolenia potrzebne są okrągłe, maksymalnie 8 – osobowe stoły, które służyć będą także do pracy w zespołach.

Wyposażenie to: kolorowe pisaki, flamastry, kartki duże, formatu flipchart, kolorowe przyklejane karteczki, dostępne WiFi.

Wydrukowane karty i instrukcje modelu oceny biopsychospołecznej uczestnika WTZ.

6. Literatura uzupełniająca

Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030

Samorealizacja życiowa osób z niepełnosprawnością, Beata Jachimczak, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, [jachimczak_47-56.indd \(amu.edu.pl\)](#)

Samostanowienie dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnej Polsce – pozory czy rzeczywistość?, Agnieszka Żyta, Men disability society, 2013 ([pdf samostanowienie dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną we współczesnej Polsce – pozory czy rzeczywistość? | Agnieszka żyta - academia.edu](#))

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

3) Program szkolenia dla kadry merytorycznej WTZ w zakresie samostanowienie i wspieranie niezależnego życia osób z niepełnosprawnościami – wprowadzenie do tematu

1. Cele i efekty szkolenia

Celem szkolenia jest podniesienie kompetencji kadry merytorycznej WTZ w zakresie wspierania przez nich osób z niepełnosprawnością w kształtowaniu u nich umiejętności potrzebnych do bycia osobą decydującą o swoim życiu, rozwijania kompetencji do samostanowienia, dokonywanie wyborów i podejmowania przez nich decyzji wolnych od ingerencji i wpływów zewnętrznych oraz sprawowania kontroli nad własnym życiem.

Po ukończeniu szkolenia uczestnik będzie:

- znał i rozumiał pojęcie samostanowienia,
- rozumiał konieczność uwzględniania woli i decyzji osób z niepełnosprawnością intelektualną w ich codziennym życiu,
- umiał kształtować umiejętności u osób z niepełnosprawnością w zakresie wyznaczania celów i drogi do ich osiągnięcia, do samooceny i samokontroli,
- umiał wdrażać osoby z niepełnosprawnością w świadome uczestniczenie w ustalaniu indywidualnego programu rehabilitacji i jego realizacji.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

2. Plan realizacji szkolenia – wskazówki dla trenera

Lp.	Od -do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
1.	Sesja I	1) Poznanie celów szkolenia i zasad pracy 2) Uświadomienie znaczenia samostanowienia w działaniach WTZ	Wprowadzenie: - przywitanie, przedstawienie trenera i uczestników, - omówienie programu i celu szkolenia - ustalenie zasad obowiązujących podczas szkolenia. Zadania warsztatu terapii zajęciowej oraz miejsce i rola samostanowienia w pracy WTZ	Mini-wykład, dyskusja	flipchart
2.	Sesja II	Poznanie i pełne zrozumienie zapisów Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych	Samostanowienie w świetle Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych - zapoznanie z zapisami Konwencji - definicja samostanowienia i jego przejawy	Mini -wykład, dyskusja	Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, prezentacja w PowerPoint, flipchart
3.	Sesja III (a)	Nabywanie podstawowych umiejętności stosowania zasady samostanowienia w pracy w WTZ	Wspieranie osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną do samodzielnego życia poprzez: - zajęcia w społeczności lokalnej, - pokazanie możliwości i wyrobienie nawyku u osób z niepełnosprawnością spędzania czasu wolnego w kinie, kawiarni, muzeum, kręgielni itp., - robienie zakupów, wizyty w urzędach i instytucjach rynku pracy i innych.	Ćwiczenia: - przywołanie i analiza doświadczonych sytuacji.	Flipchart, kartki papieru, mazaki
4.	Sesja III (b)	Nabywanie podstawowych umiejętności stosowania zasady samostanowienia w pracy w WTZ	Wspieranie osób z niepełnosprawnością w zakresie: - komunikowania z otoczeniem, - nawiązywania relacji społecznych, - udziału w życiu kulturalnym, - załatwiania spraw w urzędach, - korzystania z dostępnych usług rynku pracy.	Ćwiczenia: analiza studium przypadku.	Flipchart, kartki papieru, mazaki

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

3. Opis sposobu pomiaru sprawdzającego wyniki szkolenia

Oceny dokonuje trener na podstawie obserwacji przebiegu szkolenia i zaangażowania uczestników. Pytania, na które odpowiada trener:

- Na ile uczestnicy zrozumieli i przyjęli pojęcie samostanowienia,
- Na ile uczestnicy zrozumieli i zaakceptowali rolę WTZ w kształtowaniu kompetencji do samostanowienia.

4. Wyposażenie i niezbędne materiały

Rzutnik, laptop, flipchart, kartki papieru, mazaki.

W części 3 i 4 uczestnicy pracują w grupach, co wymaga odpowiednio ustawionych stołów.

5. Literatura uzupełniająca

Pedagogika specjalna. Praca zbiorowa pod red. Wł. Dykcika, Poznań 2005.

Pisula E. Dorosłość osób z niepełnosprawnością intelektualną- szanse i zagrożenia, Warszawa 2008.

Żyta A., Samostanowienie dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną a ich rodzice- dylematy i wyzwania, (w:) Człowiek-Niepełnosprawność-Społeczeństwo, nr 4 (22) 2013.

Żółkowska T., Usługi dla dorosłych osób z niepełnosprawnością- integracja czy segregacja,(w:) W stronę podmiotowości osób niepełnosprawnych, pod red. Anny Klinik, Kraków 2008.

Olszewska B., Zakres i wybrane formy opieki nad osobami niepełnosprawnymi, (w:) W stronę podmiotowości osób niepełnosprawnych, pod red. Anny Klinik, Kraków 2008.

Lizoń-Szłapowska D., Aktywizacja zawodowa osób upośledzonych umysłowo, (w:) W stronę podmiotowości osób niepełnosprawnych, pod red. Anny Klinik, Kraków 2008.

Field S. i in., A practical guide to teaching self-determination, Reston 1998.

Wehmeyer M. L., Self-determination and a strengths-based approach to intellectual disability, „Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo” 2 (2012) 16.

Akty prawne:

Rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 30 września 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad tworzenia, działania i finansowania warsztatów terapii zajęciowej, (w:) Dz. U. z 2002 r. nr 167 poz. 1376.

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., (w:) Dz. U. z dnia 25 października 2012 r. poz. 1169.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

4) Program szkolenia w zakresie stosowania modelu oceny funkcjonalnej (biopsychospołecznej) uczestników WTZ

1. Cele i efekty szkolenia

Celem szkolenia jest przygotowanie pracowników Warsztatów Terapii Zajęciowej do stosowania wytycznych dotyczących opracowania: diagnozy potrzeb, możliwości i oczekiwań uczestników WTZ, indywidualnego programu rehabilitacji oraz zasad i metod mierzenia postępów prowadzonej terapii.

Po ukończeniu szkolenia uczestnik będzie:

- znał zestaw i zawartość standaryzowanych dokumentów oraz ich założenia,
- umiał wypełniać dokumentację prowadzonej rehabilitacji w oparciu o model diagnozy funkcjonalnej,
- potrafił planować proces rehabilitacji w sposób zindywidualizowany do potrzeb osoby z niepełnosprawnością,
- potrafił dokonać ewaluacji prowadzonego procesu rehabilitacji,
- potrafił zwiększyć dostępność prowadzonej dokumentacji stosowanie do potrzeb osoby z niepełnosprawnością,
- umiał planować proces indywidualnej rehabilitacji, mając na uwadze wzrost poziomu aktywności społecznej i zawodowej osoby z niepełnosprawnością,
- rozumiał znaczenie postawy wspierającej samostanowienie osób z niepełnosprawnością i umiał ją stosować,
- potrafił wskazać oddziaływania wzmacniające możliwości samostanowienia i dobrostan osoby z niepełnosprawnością.

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

2. Plan realizacji szkolenia – wskazówki dla trenera

Dzień pierwszy

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
1.	Sesja I	Zapoznanie z ujednoczoną dokumentacją Rozpoznanie postaw	Wstęp: przywitanie, omówienie celów warsztatu, zapoznanie się, oczekiwania i obawy	Prezentacja	Rzutnik
		Organizacja pracy grupy	Kontrakt grupowy	Praca grupowa: propozycja zasad od trenera uzupełniona przez grupę	Flipchart, mazaki
		Wzmocnienie postawy wspierającej, wdrażanie zapisów Konwencji i Strategii: wskazywanie działań zwiększających dobrostan i niezależność OzN	Jak na gruncie profesjonalnej wiedzy i doświadczenia wspierać osoby z niepełnosprawnością	Dyskusja Burza mózgów Mapa pojęciowa : kierunki podejmowanych działań, działania wspierające OzN	Flipchart, Mazaki, Długopisy kolorowe karteczki klejące
2.	Sesja II	Zapoznanie z ujednoczoną dokumentacją	Zestaw ujednoczonych dokumentów służących standaryzowaniu dokumentacji WTZ	Prezentacja	Rzutnik
		Zapoznanie z modelem diagnozy biopsychospołecznej	1.Diagnoza funkcjonalna wstęp: Oparcie o ICF Budowa formularza diagnozy	Prezentacja Miniwykład	Rzutnik Materiały dydaktyczne
		Nabycie praktycznych umiejętności tworzenia i prowadzenia dokumentacji standaryzowanej	Obszary tematyczne dokonywanych obserwacji Zakresy obserwacyjne Wskazówki do dokonywania obserwacji Stosowana skala Czynniki środowiskowe i osobowe wpływające na realizację IPR	Prezentacja Ćwiczenie: uzupełnianie diagnozy Dyskusja-czynniki wpływające na przebieg rehabilitacji	Rzutnik Materiały dydaktyczne Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące
3.	Sesja III	Zapoznanie z ujednoczoną dokumentacją	2.IPR	Prezentacja	Rzutnik

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
			Budowa dokumentu		Materiały dydaktyczne
		Nabywanie praktycznych umiejętności tworzenia i prowadzenia dokumentacji standaryzowanej	Jak formułować cele zindywidualizowane po dokonaniu diagnozy Osadzenie celów zindywidualizowanych w obszarach i zakresach tematycznych diagnozy funkcjonalnej	Prezentacja Studium przypadku Burza mózgów Ćwiczenie: osadzanie celów	Rzutnik Materiały dydaktyczne
		Wzmocnienie postawy wspierającej wdrażanie zapisów Konwencji i Strategii: indywidualizacja oddziaływań, adekwatne wsparcie w niezależności	Cele smart	Prezentacja Studium przypadku Ćwiczenie tworzenia celów zindywidualizowanych i osiągalnych	Rzutnik Materiały dydaktyczne
		j.w.: zwiększanie dostępności	Dostosowanie dokumentów do możliwości percepcyjnych osób z niepełnosprawnością	Prezentacja Burza mózgów: jakich metod i pomocy AAC można użyć, aby zwiększyć dostępność dokumentu	Rzutnik Materiały dydaktyczne Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące
4.	Sesja IV	Nabywanie praktycznych umiejętności tworzenia i prowadzenia dokumentacji standaryzowanej	Spodziewane efekty realizacji IPR Efekty ujęte przez pryzmat behawioralny Tworzenie efektów	Prezentacja Miniwykład: wskaźniki behawioralne Ćwiczenie-ujmowanie efektów	Rzutnik Materiały dydaktyczne Flipchart, mazaki

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Dzień drugi

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
5.	Sesja V	Zapoznanie z ujednoliconą dokumentacją	Powitanie, rozgrzewka, przypomnienie zakresu tematycznego drugiego dnia szkolenia	Prezentacja	Materiały dydaktyczne
		Nabywanie praktycznych umiejętności tworzenia i prowadzenia dokumentacji standaryzowanej	Dobór metod i technik wiodących w realizacji IPR Ilość wyznaczonych celów	Prezentacja Rozmowa kierowana: liczba realizowanych celów, etapy realizacji celów	Materiały dydaktyczne
		Wzmocnienie postawy wspierającej wdrażanie zapisów Konwencji i Strategii: indywidualizacja oddziaływań, adekwatne wsparcie w niezależności, zwiększanie aktywności społecznej i zawodowej OzN Zmiana postaw : wzmocnienie postaw usamodzielniających i zaangażowanie wszystkich członków zespołu na rzecz aktywizacji zawodowej OzN	Obszar aktywizacji zawodowej Rola trenera pracy Model zatrudnienia wspieranego	Miniwykład: o zatrudnieniu wspieranym Studium przypadku Burza mózgów: wkład wszystkich członków zespołu w przygotowanie OzN do wejścia na stanowisko pracy	Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące Materiały dydaktyczne
6.	Sesja VI	Cele cząstkowe: Wzmocnienie postawy wspierającej wdrażanie zapisów Konwencji i Strategii: aktywność w społeczności lokalnej	Obszar aktywności społecznej i współpracy ze społecznością lokalną	Miniwykład: o znaczeniu społeczności lokalnej Studium przypadku Burza mózgów: wkład wszystkich członków zespołu w przygotowanie OzN do pełnienia ról społecznych.	Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące Materiały dydaktyczne

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
		Nabycie praktycznych umiejętności tworzenia i prowadzenia dokumentacji standaryzowanej	Realizatorzy IPR, instruktor wiodący, koordynator	Mini wykład: instruktor wiodący, koordynator Burza mózgów- jaka jest rola instruktora wiodącego.	Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące Materiały dydaktyczne
		Zmiana postaw: podejmowanie współpracy z osobami wspierającymi niezależność OzN, osłabianie zależności od osób o postawach nadopiekuńczych	Formy kontaktu z opiekunami	Mini wykład- osoba wspierająca Burza mózgów- Kim jest osoba wspierająca? Jak można wpłynąć na postawy osób wspierających, tak aby OzN mogła sama o sobie stanowić? Ćwiczenie- wspólnota celów.	Prezentacja Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące Materiały dydaktyczne
7.	Sesja VII	Cele cząstkowe: Zapoznanie z ujednoliconą dokumentacją Nabycie praktycznych umiejętności tworzenia i prowadzenia dokumentacji standaryzowanej	3.Ewaluacja procesu rehabilitacji: Ocena efektów z Uczestnikiem Modyfikacje IPR Ocena okresowa realizacji IPR Ocena kompleksowa Obszary zaznaczone w ustawie, a obszary diagnozy i IPR	Przypomnienie omówionych dokumentów. Studium przypadku- praca w grupach, tworzenie ustandaryzowanych dokumentów.	Prezentacja, materiały dydaktyczne Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące Materiały dydaktyczne
8.	Sesja VIII	Cele cząstkowe: Nabycie praktycznych umiejętności tworzenia i prowadzenia dokumentacji standaryzowanej	Zaktualizowana diagnoza funkcjonalna poprzedza ocenę kompleksową Realizowane cele i uzyskane efekty- wpływ na diagnozę Decyzje RPW	Przypomnienie omówionych dokumentów. Ćwiczenie, praca w grupach, tworzenie ustandaryzowanych dokumentów.	Prezentacja, materiały dydaktyczne Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące Materiały dydaktyczne

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Lp.	Od-do	Cele szczegółowe (efekty)	Zagadnienia	Metody	Narzędzia pomocnicze
		Zmiana postaw: rozpoznanie postaw	Ewaluacja szkolenia Zakończenie-podsumowanie	Podsumowanie szkolenia Rozmowa kierowana: co się podobała, czego zabrakło, z czym zostaję Ankieta ewaluacyjna	Prezentacja Flipchart, mazaki, kolorowe karteczki klejące Wydrukowane ankiety

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

3. Materiały dla uczestnika

- a) Minimum tydzień przed szkoleniem uczestnicy powinni otrzymać wzory dokumentów, aby mogli się z nimi wstępnie zapoznać;
- b) Tekst Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych- wydruk w formie brulionu z miejscem na notatki;
- c) Materiały uzupełniające do ćwiczeń tematycznych: m.in. studium przypadku, fragmenty ilustrujące do wykonania ćwiczeń
- d) Komplet dokumentów do uzupełnienia - na przykładzie wybranego uczestnika z WTZ, w którym pracują poszczególni uczestnicy szkolenia.

4. Opis sposobu pomiaru sprawdzającego wyniki szkolenia

Pomiaru możemy dokonać biorąc pod uwagę informację zwrotną od trenera prowadzącego szkolenie. Na początku szkolenia trener pyta o oczekiwania i obawy, na końcu szkolenia pyta o to, czy ich obawy się rozwiały, i czy oczekiwania się spełniły. Trener ocenia zaangażowanie grupy w ćwiczenia i efekty ich pracy.

Pytania dla trenera:

- Z jakimi obawami grupa rozpoczęła szkolenie?
- Jakie były główne oczekiwania grupy szkoleniowej co do pozyskania wiedzy/umiejętności podczas szkolenia?
- Jak Pan/i ocenia zaangażowanie grupy w wykonywanie proponowanych ćwiczeń?
- Czy ich wspólna praca przynosiła zamierzone podczas szkolenia efekty?
- Czy kończąc szkolenia grupa zasygnalizowała zmniejszenie obaw, spełnienie oczekiwań pokładanych w szkoleniu, zmniejszenie spodziewanych trudności co do prowadzenia dokumentów?

Zmiana postaw - na początku szkolenia trener poprosi o zaznaczenia dla siebie na skali swojego ustosunkowania co do oddziaływań wzmacniających samostanowienie, niezależność i aktywność społeczno-zawodową wśród osób niepełnosprawnych. Ponownie uczestnicy zaznaczają swoje ustosunkowanie na zakończenie szkolenia, na czystej skali. Chętni będą mogli podzielić się z grupą zaobserwowaną zmianą.

Bierność

Aktywność

Wykluczenie

Bycie członkiem społeczności

Bycie wyręczanym

Podejmowanie działań przez OzN

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

Opieka i pomoc

Korzystanie jedynie z niezbędnego wsparcia

← -10-----0-----+10→

Jestem przeciwny zmianom

Jestem neutralny

Jestem za zmianami w sposobie
funkcjonowania OzN

Mini ankieta ewaluacyjna dotycząca celu szkolenia

W jakim stopniu udało Ci się osiągnąć umiejętności:	5 W bardzo dużym stopniu	4 W dużym stopniu	3 Częściowo się udało	2 W małym stopniu	1 Nie udało się
1.formularze diagnozy- jak stosować					
2.formularze IPR- jak stosować					
3.formularze ocen – jak stosować					

Jeśli Twoja ocena to 1, prosimy o dodatkowy komentarz: .....

5. Wyposażenie i niezbędne materiały

- Komputer z rzutnikiem
- Flipchart z kompletem pisaków
- Duże arkusze papieru
- Pisaki
- Długopisy
- Notesy
- Kolorowe karteczki
- Sala szkoleniowa dla grupy optymalnie do 15-20 osób.
- Krzesła ustawione w literę U, stoły z możliwością przestawiania- tak aby można było swobodnie stworzyć kilkuosobowe grupy na potrzeby realizowanych ćwiczeń, pracować w kręgu, nanosić treści na duże arkusze papieru typu flipchart podczas realizowanych ćwiczeń.
- Miejsce na flipchart, dobra widoczność.
- Dostępny ekran do materiałów wyświetlanych poprzez prezentacje.

6. Literatura uzupełniająca

Niezbędne jest zapoznanie się z wszystkimi uczestnikami szkolenia z:

Ministerstwo Rodziny
i Polityki Społecznej

Państwowy Fundusz
Rehabilitacji Osób
Niepełnosprawnych

„Aktywni niepełnosprawni – narzędzia wsparcia samodzielności osób niepełnosprawnych

- 1) Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych
- 2) Strategią na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030
- 3) Dokumentami Standaryzacji WTZ, przekazanymi przed i w trakcie szkolenia.

Poniższa literatura jest nie jest, w wąskim znaczeniu, uzupełnieniem treści szkolenia, ale została wybrana po to aby kadra WTZ mogła zapoznać się z dobrymi praktykami, oraz takim spojrzeniem na osoby z niepełnosprawnością, która pokazuje ją jako samodzielne osoby dorosłe, mające prawo do samostanowienia, pełnoprawnych członków społeczeństwa.

1. Piotr Tomaszewski, Kamila Bargiel-Matusiewicz, Ewa Pisula- „Kulturowe i społeczne aspekty niepełnosprawności”, wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2015
2. Monika Skura „ja-inny. Relacje społeczne osób z niepełnosprawnością”, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2016
3. Hanna Kubiak, Anna Jakoniuk-Diallo „Człowiek niepełnosprawny w otoczeniu społecznym”, Wydawnictwo Difin, 2011
4. Życie w integracji.-Stargardzki model lokalnego systemu rehabilitacji i wsparcia społeczno-zawodowego osób z niepełnosprawnością intelektualną. Polskie Forum Osób Niepełnosprawnych
5. Alina Szczurek-Boruta, Barbara Chojnacka-Synaszko, Jolanta Suchodolska „Człowiek w przestrzenie lokalnej- dobre praktyki wspierania rozwoju, aktywizacji i integracji społecznej.” Wydawnictwo Adam Marszałek, 2014
6. Beata Borowska-Beszta „Niepełnosprawność w kontekstach kulturowych i teoretycznych”. Impuls, 2012
7. Remigiusz J. Kijak „Niepełnosprawność- w zwierciadle dorosłości” Kraków, 2013
8. Marshall B. Rosenberg „Porozumienie bez przemocy”, Czarna Owca, 2016.

